

S A S

VEGYES TÁRGYU

I R A T O K

A Z

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTÓ

MINDEN ÁGAIBÓL.

TÖBB TUDÓSOKKAL EGYESÜLVE

KIADTA

THAISZ ANDRÁS.

IX. KÖTET.

PESTEN,

KÖNYVÁROS WIGAND OTTO SAJÁTJA

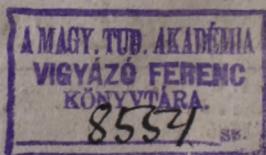
Megjelent Febrnar 25. 1832.

304278

Csak mindenoldalu vizsgálat által lelhetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

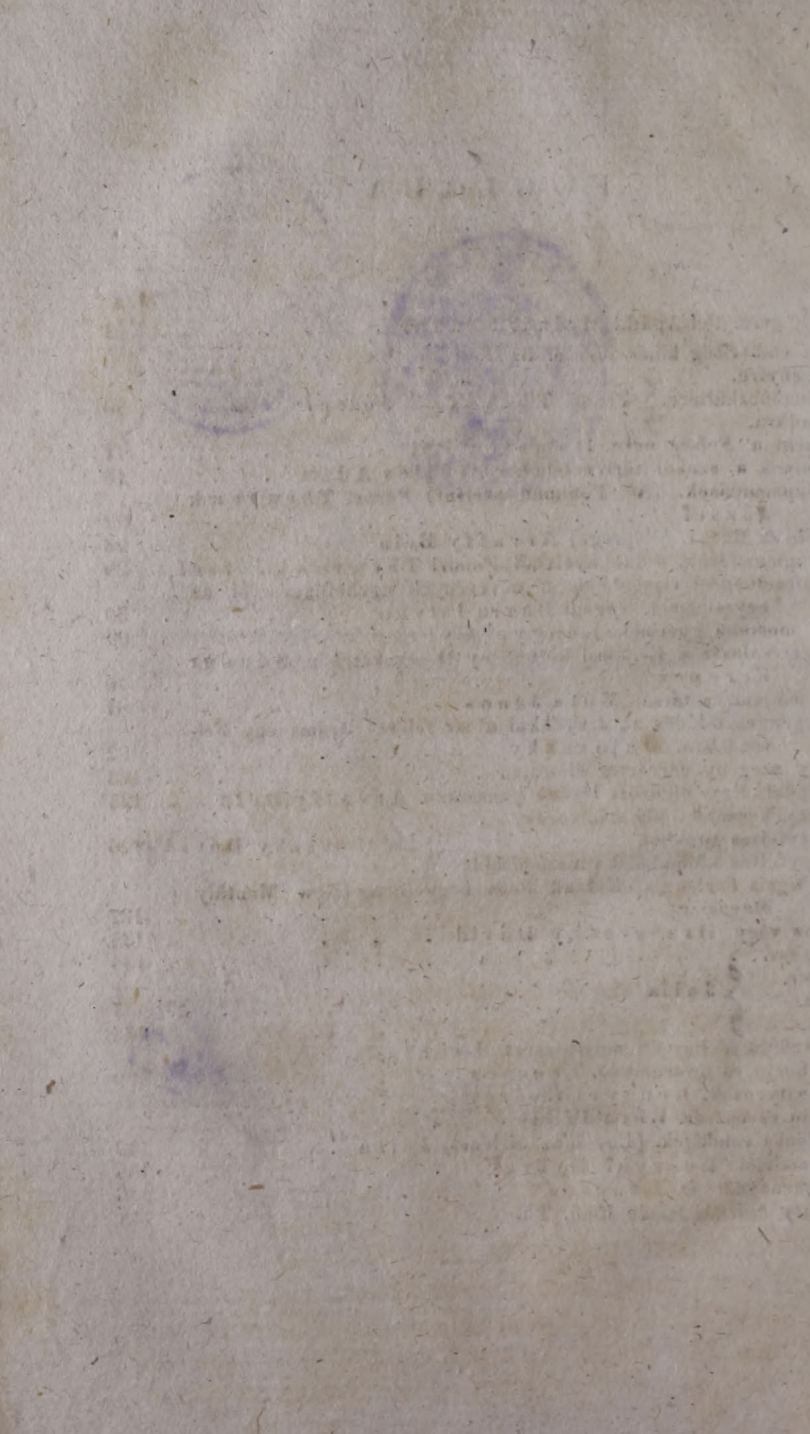
*Gróf Széchenyi István
Hitel.*

FOGLALAT.

	lap
Uj évre. Fel-Apáthi Molnár Sándor	1
Az emberiség kimivelődése. B. B.	2
Ürénnyire. } Ponori Thewrewk József	10
Gombóczköltőre. }	
Ludfira. }	
Szent a' Felség neve. Homokay Pál	11
Holmik a' szakál történetéből. Edvi Illés Ádám	13
Alapmondások. (A' Thalmud szerint) Ponori Thewrewk József	22
Pali és Rózsa. (Néprege) Árvaffy Béla	23
Alapmondások. (Oláh nyelvből) Ponori Thewrewk József	29
Bölcselkedési vizsgálódás a' növények egybefüggéséről az egyetemmel. Zágoni Barra István	30
A' mostoha gyermek. Lengyel György	69
Nyelvválasztás. Erkölcsi költemény II. szakaszban. Sándor Ferencz	70
A' majom és társai. Bóta János	81
Megengesztelődés az árnyékkal a' sir felett. Dráma egy Felvonásban. Majovszky	82
Egy szegény corrector életrajza	102
Népdal. Egy üldözött legény panasza. Árvaffy Béla	125
Nagy készület, kis szülemény. } Hrabovszky Dávid	126
Irigyféltes titokból. }	
Irigyféltes különböző vonszódásból. }	
A' tigris barlangja. Kaland Peru hegyeiben. (New Monthly Magazine)	127
Igaz vágy. Hrabovszky Dávid	135
Tavaszi. }	136
Nyár. }	
Ősz. } Julia	137
Tél. }	
Köszönet a' husvét mosdatásért. Lencsés	138
A' burju és mesemondó. Lencsés	139
A' satyrusok. Lengyel György	141
A' ló és öszvér. Bóta János	—
Különös vendégek. (Egy igaz történet) Julia	142
A' majmok. Lengyel György	145
A' mennydörgés. Lencsés	146
Thury Márton levele 1585. Th.	148

Uj é v e.

Soles occidere et redire possunt;
Nobis cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

Catullus.

Ismét halkkal eltűnénk
Egy év előlünk. Ah! miként derüle
Hajdan: úgy ma megszűnénk,
'S a' semmiség zsibbadt ölébe düle.

Mint ama' phoenix madár
Többet hetedfél száznyi esztendőnél
Élve 's megvénhedve már,
Elhal, hogy éljen: úgy a' gyors időnél

Mulik egyik perczenet,
'S abból születvén, más derül az égre.
A' napok közt nincs szünet,
'S a' véges ész belőlök alkot végre

Éveket. Tehát legyen
Pályája boldog e' jelenvalónknak,
'S számos ujat ó! tegyen
Hozzá hatalmas karja Alkotónknak.

Fel-Apáthi MOLNÁR SÁNDOR

Az emberiség kimivelődése.

A' millyen nagy 's fontos problema az ember, épen olyan nehéz mind testi, mind lelki tehetségeinek hármóniába hozását megfejteni 's ezt a' kívánt célra megtartani. Az emberi nemnek, a' társaságnak, a' hazának egyformán tartozik minden atya nevelni, — jól mondja Rousseau. Minden ember, ki ezen hármias adósságot lefizetheti 's nem teszi, hibás, 's talán hibásabb, midőn csak félig fizeti le. Csak egy ember hajlandóságait, vágyódásait, tehetségeit is kitanulni, nagy ésszt és sok időt kíván, mennyivel inkább többekét!

Az önesmeret első lépés mindenkor az önjobbitásra; így a' mások nevelése azok fundamentomos kiesmerését teszi fel, mert ha valamely dolog iránt csalfa ideákkal birunk 's mellettek minél tovább megyünk, annál inkább nevededik a' tévelygés, 's a' bizonytalanság veszedelmes hálóba vet.

Az emberiség lelki, erkölcsi kimivelése 's a' boldogság állapotja felsőbb pontban elérve, melly sok tapasztalást 's ezredeket kíván! Mint minden ember magára valamely bátorságos eszközzől gondolkodik, sok rendbéli nyomorusági eltávoztatására, 's kötelességévé teszi magának élete használásában több több ügyességet szerezni, úgy lehet nézni az egész emberiséget, melly a' kimivelődésre szüntelen tesz valamit. Minden pallérozó eszközök úgy illetik az egészet, mint az egyet. Azt mondhatja ugyan valaki, midőn a' puhaság egész nemenként teszi semmivé a' férjfiui energiát 's a' karakter kimivelését, ostobaság ott valami jót még csak remélni is. Mikép lehet gyengéből erőset várni 's

azt megerősíteni, midőn a' tapasztalás mutatja, hogy a' rosszszóból rosszszabb lesz, 's a' megromlás grádicsonként nevededik? Okosság e egy álmokép után kapkodni, a' jelenvaló használását a' következendőség hasztalan jobbitásáért feláldozni? Ezek csak olly indifferens emberek szájából jöhetnek, kik pulya lelkeknél fogva, isten-, haza, — 's emberszeretet nélkül kétségbeesés közt bujkálnak a' férjfiúi munkáság előtt, kiknek nincs annyi erejek általlátni, hogy a' természetben semmi nagyobb romlás nem lehetséges, mert annak folyása 's munkálkodó módja változhatatlan, mint azon törvények, mellyek szerint mindenek vannak.

Az értelem lehet egy időszakaszban tiszta világos, vagy homályos, az erkölcs lehet vad, kegyetlen, durva, vagy kimivelt, erényes, vagy vétkes, megvesztegethetetlen, vagy megromlott, a' boldogság lehet állandó, tiszta, vagy zavaros, csendes és békeséges, vagy tévelygő, felháborító. Valóban ugyan csak egy lélek vagyon, melly az emberi dolgok külömböző állapotját, most jól, majd rosszszul viszi 's rendeli reánk nézve. Mi a' tökéletes jó vagy rossz, nem tudjuk.

Az emberiséget, az emberi nemet, nem mint individuumot, hanem mint egy nagy egészet vehetjük, melly nem egy időpontban, hanem csak az örökkévalóságban van. Tartóssága végzetetlen 's így minden emberi nyomot magába foglal.

Ugyanazon okok mindenkor ugyanazon következtetést szoktak előhozni. Az okokban való külömbőség a' következtésekben is változást csinál. Semmi rész nem veszhet el egészen, változik a' forma mind szüntelen, az egész, a' substantia megmarad. Innen vagyon a' természetben olly nagy külömbségek között olly nagy egység! Minden valami romlásban valami újnak kell előállani, a' romlás és ujulás kölcsönösen lépnek egymás helyébe mind az örökkévalóságig. Mielta a' természet életet adott az emberi testbe, mindég nyomta, sanyargatta őket sokféle szenvedések nemeivel ugyanazon törvények

szerint, míg végre a' halál jótévő álmába elszenderítette, mellybe szenvedéseit minden halandó olly örömezt elrengeti. Ugyanazon törvények szerint munkál reájok most pusztítólag, majd éltetőleg. Nincs itt helye semmi jobbulásnak, semmi rosszabbulásnak, kivévén azt, hogy az emberek mindég több 's fontosabb eszközöket találnak fel 's vesznek elő a' fizikai természet jobban való használására, az ártalmas dolgok eltávolztatására, mellynélfogva az emberi okosság 's mesterség mindenbizonynal továbbtovább mégyen; mert a' természet 's mesterségek legnagyobb szépségi egybekötésben vannak legnemesebb értelmes tehetségeinkkel, ugy annyira, hogy haszinte másfelől a' fizikai rosszszak 's veszedelmek száma nő is, mindazáltal találni fog az ember majd a' természetben azok ellen védelmet 's orvosságot.

A' természetnek bármelly egyes termékei elenyésznek, maga a' tökéletesítő ösztön soha sem mulik el, mert az organos természet, mint az ő törvénye, változhatatlan. Termékei lehetnek tökéletesek vagy nem tökéletesek, elfajulhatnak 's korcsozhatnak, mint a' benne lévő tökéletesítő ösztön az ő kifejlődésében fizikai okok által meggátolthatatik, vagy el is forgattathatik. De az nem lehet mindég, hogy a' jobból a' rosszszabba bukják alá. Erre önmagában semmi indító oka nincs. Elegyest lakják földünket erős és gyenge nemzetek, 's felváltva következnek egymás után Rómák és Rómák, Görögök és Görögök. Az emberi test alkotásában is ugyanazon okok ugyanazon következt hozták elé mindenkor. A' fényűzés, puhaság, vétek, elfáinosodás eleitől fogva elgyengítették, az erkölcs, mértékletesség, erény erősítették. Az ember lelkében vagyon ugyan hajlandóság a' rosszszra, 's a' meg is erősödhetik bizonyos képzeletek, ítéletek, tévelygések és szokások által, és ha egyszer nevedetni kezdett, mindaddig erősödik, míg olly akadályra nem talál, melly azt visszatartóztatja: de sokkal nagyobb ösztön melegíti zon lelket a' jóra, melly

bizonyos módok által táplálva a' véghetetlenségig nevekedhetik, annnyival inkább, mivel az emberi szivben semmi eredeti megveszettség nincs, valamint-hogy minden dolognak is első élete a' természetben jó 's helyes. Ezen jóra való ösztön szüntelen fog ostromoltatni a' rozsra való hajlandóságtól. Itt van a' határok közzé való szorítás, itt van az ok, hogy az emberi nem tökéletesítése olly lassan megyen elő, 's gyakran ugy tetszik, mintha hátramenne, mivel azon jóra való ösztön néha az individuumokban, sőt egész nemzetekben 's nagy időszakaszokban a' rozsra való hajlandóságtól ostromolt tik 's annak alájavettetik. De az egész emberiséget soha sem fogja az meggyőzni.

Földünk golyóbisát vagy ugyanazon időben, vagy egymás után lakták erkölcstelen 's virtuosos, ártatlan 's megromlott, vitéz 's félenk, szabad 's skláv egyes emberek 's nemzetek. Az emberek között mindenkor volt gonoszság és erény, a' legnagyobb megromlás közepett a' legcsudálkozásra méltóbb erények, a' legszebb erények között a' legkicsapongóbb vétkek, egynek hibája eszköz 's elektrikai csapás volt egy másik erényére eleitőlfogva.

Minél elfajultabbak 's nyomorultabbak voltak a' nemzetek környülállásai 's az idők, annál nagyobbak voltak azon egyegy emberek, kik magokat a' közönséges megveszettségen feljülemelték a' többek kormányozására, fentartására, 's hogy haldokló századjoknak óriási lépést adjanak a' dicsőség felé, elég erővel birtak. A' vétekrecsábitás mindég ugyanaz, valahol 's valameddig annak engedtek a' halandók, megromlottak, valakik pedig annak ellentállottak, állhatatosságok sok erénnyel ajándékozta meg 's okosságok minden megölő testiségen feljülemelkedett, melly egyedül láthatja által a' dolgok érdemét, 's ezen érdem helyes megesmerésétől függ az emberi cselekedetek mivolta.

Népek, nemzetek, országok veszszenek el, tévelygéség, idétlenségek, elfajulások mérges eleméntomába. Mindezek mellett hogy az emberi társa

ságok, csinálmányok megvesznek, elkorcsosodnak is, mondom, az emberiség el nem romol. Sőt épen azon megveszettségek készítik néki az utat nagyobb-nagyobb tökéletességére. — Millyen nagy jótétemény, millyen elmulthatatlanul szükséges az emberiség kimivelődésére tehát az, hogy annak megtartása nem köttetett bizonyos társaság virágzásához, munkájához, lételeméhez, vagy akár ~~melly~~ állapotjához, mert mindezek nem tökéletesek, következésképen mulandók 's végesek, de az emberiség győzedelmesen halad elő a' véges tökéletlen dolgok romladékin készült uton a' kimivelődésre. Minden ember, minden nemzet tett az emberiség kimivelődésére, a' mennyit tehetett ideje 's környülállása szerint. De a' természet egy munkára sem ért halhatatlan kezekkel. A' nagy egész az ő munkája, azon dolgozik ő, valamig csak az idő elenyészik a' nagy mindenség temetője felett.

Vagyon az ember lelki természetében egy őszön a' tökéletesedésre teremtvé, mely semmi megromlás, semmi veszedelmes környülállások között, sem egy individuumból, sem egy nemzetből egészen ki nem veszhett. Egyes emberek a' tökéletesség meglehetősen lépcsőjét el is érik valósággal, miért ne érhetné el azt az egész emberiség? arra nincs ellenkező ok a' természetben. És ezen célra valójában dolgozik mind előbbelőbb.

Semmi sem vész el egyáltalában a' földön, a' mi az emberiség kimivelődésére 's elhatároztatása céljára tartozik, ellenben pedig minden egyéb változik, elhal. Semmit sem foglal a' természet magában, mely veszedelmes volna az emberiségnek. Minden termékei csak visszaélés által lehetnek ártalmasok, vagy igazságtalan szempontból tetszhetnek károsoknak. Minden emberi csinálmány, mely ártalmas, elenyészik, a' romlás magvát magába tártja, mindazon csinálmány pedig, mely az emberiség hasznára, mieltségére eszköz lehet, mikor már többé nem használ, csak akkor vész el. Így soknemű mesterségek veszték már el eddigelé. Bizonyosan ártalmasok, hasztalanok voltak továbbra,

vagy talán újabb találmányok által szükségtelenekké lettek. A' mesterséget feltaláló lélek megmarad, bár az elvész is, 's ha szükség lesz reá, azon lélek viszont előteremtheti. A' genie szeret 's tud várokozni.

Tapasztalás az ut, mellynélfogva az emberiség magát mindtovább műveli. Ezen ut leghosszabb, legunalmasabb, legdarabosabb, de egy a' maga nemében, melly valamint egyegy embert, úgy az egész emberiséget felséges céljára elvezetheti. Egyedül a' tapasztalás fundálhatja meg állandó principiumokra gondolkozásunk 's cselekedetünk módját. A' gondolkodás jóvoltától függ pedig egyedül az embernek tökéletesítése, a' bölcsességben való előbbhaladás, az erény és boldogság. Minél több, különbözőbb, hathatósabb a' tapasztalás, annál nagyobb kimivelődésnek kell azt követni. Ezen darabos, tövises uton vérző nyomdokkal látjuk az emberiséget menni tökéletesedésére.

A' mi az erkölcsiség és boldogság nagyobb-nagyobb tökéletesedését illeti, csaknem theoriának marad ugyan, valamig az ember magát elfelejtve, képzelt chimerája után nyargal, mivel az úgy nevezett természeti roszzsak, a' halandók egymás közt való egyenetlenségi, czivódási egyiket is a' kettő közül elő nem segítik, hanem csak mivelik 's csinosítják az embert. Valamint minden dolognak, úgy az embernek is vagyon egy helye a' dolgok sorában, hol jóllétét tökéletesen megtalálhatja, csakhogy tehetségeit egyenes utba vegye. A' mi idegen októl függ, épen nincs hatalmunkban. Esmerjük meg hát elrendeltetésünket, minden elegendő az életben 's e' mellett változó, kétféle lánczokat hordoz az ember, egyik a' természettől jön 's szükségesképen való, másik a' társaságtól. Valaki tehát mind a' kettőnek törvényeit megismeri, önnön tehetségét kívánságival egyezteti, boldog az. A' társaság kétségkívül gyengébbé tette az embert, mint volt, mert nemcsak tulajdon erején való jusát vette el, hanem még gyakran önnön fenntartására elégtelenné is tette. Ennélfogva gyenge-

ségivel kívánsági méginkább nevedeknek. Hogy lehet tehát itt boldogulni? A' tehetségen feljúlvaló kívánságokat kisebbiteni, a' tökéletes egyenlőséghez velek közelíteni, az akaratot és hatalmat egyformán gyakorolni. Minél erősebb valaki kívánságainál, annál boldogabb, minél inkább alája van vetve azoknak, legyen különben akármelly erős teremtés, nem boldog. Az ember mindég erős, ha megfelel annak, a' mi.

Mérjük meg sferánk világát, 's maradjunk abban, mint a' bogár gubója közepén, mindég meg leszünk elégedve magunkkal, nem lesz gyengeségünkre miért panaszkodni, mert azt soha sem fogjuk érezni. Sok nagy lélek kifejtette a' boldogságra való utat, 's elhiszem, hogy boldog is volt, 's hogy ilyenek vagynak is minden társasági viszontagságok között, legközelebb maradván a' természethez. Az egyes emberek, nemzetek, hasznos nevelés által más utat vévén elő, sokféle szenvedések után reátalálnak a' jóltévő természetre, miért ne lehetne hát várni a' boldogságnak nagyobb tökéletesedését közönségesen? „Az ég minden láncszemén az egésznek közboldogságot lehell, mint egy köz lélek“ azt mondja Pope. Megyen az emberiség elő mindenbizonnyal, egykor elrendeltetésének megfelel.

A' tetsző visszaesés is néha lépcső az elébbhaladásra, a' felemelkedésre. Az emberek legnagyobb megromlása, legfelsőbb nemesedésnek előrekészítője. A' megromlások következési sokféle szerencsétlenségekkel fenytik őket, mellytől megszabadulni nincs egyéb eszköz, a' nemes kimivelődésnél. A' nyomorúság, szükség, szerencsétlenség terhe alól kiszabadulni törekedő vágyódás élesíti az okosságot, élteti az erőt, mutatja 's egyenesíti az utat elérni. Egy időszakasz sem esik hátra minden tekintetben. Itt bukik egy, ott emelkedik más, süljed amaz, hogy majd egykor pompásabban emelkedhessék, nevedik ez 's egy jövőendőben felemelkedőnek lépcsőül szolgál magosabbra emelkedni. A' tudományok, mesterségek, erkölcsiségek, a' boldogságra tartozó

eszközök, gyakran egy időszakaszban többet vesztenek, mint nyernek, de sokat nyer az emberi nem tapasztalása különböző állapotokra nézve. Ennélfogva gondolkodásunkat megjobbitva, állandóbb principiumok szerint fejlődik isteni részünk. Szelesebb, egyenesebb, könnyebb lesz az út, mellyen az emberiség bölcsessége, erénye boldogsága elrendeltetéséhez mindinkább közelebb jut. A' kimivelődés tagadhatatlanul terjedett, mind a' hely nagysága, mind a' népek 's individuumok többségére nézve, haszinte nem igen foganatosan is, annyival inkább terjed most 's terjedni fog, emelkedik 's könnyebbedni fog, minél erősebb alapon készül, a' népek 's országok gondolatjainak egymás közt való közlésére.

Egy keskeny, nem emberhez illő politika fát huzott volt egykor a' nemzetek között. Az eltévelyedtek minden idegentől elszigetelve képzeltek magoknak méltóságot, a' tudatlan barbarus nemzet bémocskolva képzelte magát egy csinosodott nemzettel esmerkedni, világosodásában segíteni. Ez viszont megvetve nézett arra. Innen az apathia örök gyűlölséget, kegyetlen hadakozásokat készített. Más az újabb generatio politikája, igazgatásmódja, más a' nemzetek egymással való szövetsége; a' tudatlanság eltűnt, el azzal együtt a' kegyetlenség is, a' lépés ki van téve, lehetetlen következtetését megakadályoztatni. A' világosság mindenütt egyenlőleg igyekszik a' setéség helyét felváltani 's azt bé is tölti. Nincs az az uralkodó, ki annak tudna parancsolni, nincs hatalom elég erős arra, egy közönséges változhatatlan, megvesztegethetetlen októl függ minden. Gyermeki módon képzelődik azon uralkodó, ki gondolja parancsolatja szerint folyni a' dolgokat, a' viszontagság ragadja 's viszi őtet ambíciójával, vétkével, tudatlanságával, vakbuzgóságával, jó vagy rossz tulajdonságával, a' többség célja felsegítésére. Nem gondolta meg jól az a' monáreha a' dolgok folyását, a' ki azt hiszi, hogy hatalmával ellentáll a' világosodásnak. Minden időszakasz, minden nemzet meg

van hiva az egész igazgatójától miveltség által az emberiséget elrendeltetéséhez közelebb vinni, 's mindenbizonyval segítik is azt, vagy akarják, vagy nem.

B. B.

Ü r é n y i r e.

Mint ki az asztalosok számába vegyüle tudatlan,
 'S hitvány forgácsot vés 's farag asztal helyett.
 Ugy elegyült az írók seregébe velőtlen Ürényi,
 'S adni ha gondolatot nem tud, ad odvas ígét.
 Forgácsot 's port ott alkotni remekbe tilalmas.
 Itt üres ujalaku szót remekelni nem az.
 Nem csuda, hogy minden forgácslón fultesz Ürényi,
 Mert neki száz új szót furni 's faragni szabad.

G o m b ó c z k ö l t ő r e.

Tégedet olvasnak, gombóczt költője, fonókban,
 Mert száraz lelked mive tepertyű szagu.
 Nyeltesi gombócztid szaporán a' pór, 's hiszi méltán,
 Hogy nálunk első kukta-poéta te vagy.

L u d f i r a.

Rajta, sziszegj, kormos liba! még te idővel az írók
 Respublicájában ludcatilina lehetsz.

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

Szent a' Felség neve.

Te rólad zeng szeráfi énekében,
 Kinek szíven szelid fohász lebeg;
 Dicsőítón tenéked állit oltárt,
 Kinek szüz lelke jóért ihledez.
 Te, ki ragyogsz fölöttünk szent erőddel,
 Magasságos Felség! dicső király!
 Oh! mert kezét te égiekkel fogván,
 Markodba millió nép üdvének
 Aranyveszszője boldogitva csillog,
 'S neved véges lénykört fölmulva, szent!

Vad érzelmök viharszárnyára kelve
 Midőn a' döllyfős népek féktelen
 Dühhel rohannak dulti bünmezőre
 És honfikkarddal ontnak konfivért;
 Vagy lelkök a' nyers durvaság aczéla
 Övezvén, visszazapattan keblökről
 Az ég dajkálta hit nyájas feddése,
 'S legördül; mint szikláról kőeső,
 'S fenés agyok fenésb elbőszültében
 Vakon tipornak öszve szent oltárt:
 Bennök nem él igazság fénye, Isten,
 Hogy nem szent nekik a' Felség neve. —
 De szétoszol lázzok duló morajja,
 Ha ég 's föld karja intőn megvillan,
 'S porszint alázólag jön a' hatalmas,
 Méltó boszut viselvén jobbjában.
 Nem alszik el megsértve, lángzó mérge,
 Nem oltja így zokogva siralom:
 „Kegyelmezz árva és özvegy fejemnek!”
 Nem oltja így zokogva siralom.
 De mint dagadt tenger vizormain leng
 Remény fogyottan a' vesző hajó,
 'S harczában a' kétség hangját nem értvén,
 Megtörve ül 's enyész hab torkába:
 Ugy nem lesz árva, özvegy sem lesz,

Se nem nyög olly hangon a' fájdalom,
 Hogy szánó szív meghallaná kesergtét;
 A' vétek örvényébe süljeded,
 'S elcsap fölötte a' boszu hulláma;
 Gonosz 's jó egyre hull 's enyészik el,
 'S letűnt hírére szél se lengedez majd.
 De így jár; mert szent a' Felség neve!
 'S ki azt vad gunnyal illeté göggyében:
 Sujtá az ég 's a' föld bűnostora. —

Azonban a' föld boldogabb határin
 Zöldell az égi béke hitmezőn;
 'S ha a' hajnal biborképpel mosolyg rá
 'S a' nap sugárt lobbant virányain:
 Minden harmat esepjén áldás világol
 'S ragyog meny 's föld öröme tükrében.
 Sűrűn zajgó sohajtás hó fuvalma
 Ajkak rozsájit nem hervasztja le.
 Ifjonti vér pezsdül a' gyors karokban,
 'S panaszfalat nem öl munkás kebelt.
 Derülve fénylik művelt ész fáklyája:
 Mint nap, ha csillog déli székében;
 És a' botor tudatlanság homályát
 Leüzi a' borot rejtő alba,
 'S nyugtan szegény bölcs kézzel font lakában.
 E' mind a' Felség szent nevéen épül. —
 'S ha a' véges léttel köz éj sötétje
 Az így hívón utólszor árad el:
 Nem zárja bé nevét majd néma sirja,
 Fölkéri zengve azt a' hiv utód.
 Fölkéri és remek például adja
 Ált századoknak, hogy ragyogtató
 Fényét királya üdvosztó székének,
 Ki hitte, hogy szent a' Felség neve. —

Leomlom én is e' nagy szóra „Felség,”
 'S kegyes királyomat szívem buzgó
 Fohászain emelve mind az égig,
 Aldom, midőn napom kél 's áldozik;
 'S velem boldog hazám 's boldog vallásom
 Fönt zengik ezt: *szent a' Felség neve!*

HOMOKAY PÁL.

Holmik a' szakál történetéből.

A' szakált a' régiek különbféleképen tekintették.

A' *Zsidók*, Mózsés oktatása szerint, azt úgy nézték, mint a' természetnek jótévő ajándékát, melly által az ábrázat mind a' zordon időjárás ártalmait, mind a' jó nedveket kiszívó nap ellen megoltalmaztatik és ennélfogva benne az egészséghez megkívántató belső meleg megtartatik. Azért Mózsés törvényne is tette, hogy népe se haját fején, se szakállát ne nyirje. E' dolog körül a' fejjérnépek jó véleményét is annyira meg tudta magának nyerni, hogy az a' szakálok eránt általános hajlandóságot mutatott. Ez a' mózsési törvény soha sem vesztette el erejét; a' minthogy a' jeruzsálemi főtanács tagjai mindenkor hoszszu szakált viseltek; sőt az úgy nevezett írástudók czéheben ez a' törvény mind e' máig napig szorosan megtartatik, úgy hogy máig napság is a' hoszszu szakál Izraëlitát jelent.

A' *Görögöknél* épen nagy becsületben tartatott a' szakál, mint a' férjfiunak ékessége, és az érett észnek 's vitézségnek külső jele. Ez okból Aeskuláp és Görögországnak tiszteletes hét bölcsei mindnyájan hoszszu szakált viseltek. Vitézség jeléül nézett a' szakál leginkább a' derék Telesilla bajnokasszony idejében (K. sz. e. az ötödik században). Az ő vezérlése alatt az argosi asszszonyok, miután férjeik megverettek, várossok falain és bástyájin a' Spártaiak ellen hősi módon harczoltak és e' pajkos ellenségeiket hét napi makacs víjódás után a' városból visszazaverték. Melly hősi bátor szív emiékezetét Argosban esztendőnként fényes inneppel tartották fen,

mellynek alkalmával az aszszonyok férjfiruhába áltöltözve és fegyveres kézzel jelentek meg a' had Istenének áldozatot vinni: míg azalatt a' férjfiaknak aszszonyruhákban kellett mintegy bünökből tisztulniok gyalázatos megveretésükért. Hogy pedig az aszszonyok hős tetteinek méginkább megadják a' méltó becset, Argosba olly szokás hozatott divatba, mellynélfogva minden menyaszszonynak az elhálás éjszakáján, csinált vendégszakált kellett felkötni, hogy így az a' triumfálásra méltó vitézség, mellyel a' veszély napjaiban ama' bajnokaszszonyok magos érzetekkel a' férjnek tisztét követték, a' vőlegénynek elevenen szeme előtt lebegjen mindenkoron, és őt társa eránt annyival inkább becsülésre 's kimézésre birja. — Későbbi időkben (mintegy a' száznegyedik Olympias táján) a' szakálok tekintete megcsökkent mindenfelé. Már Filepet, a' macedóniai királt (K. sz. e. 336. eszt.) sőt eldődei közül is némellyeket régi pénzekén szakál nélkül látunk; és tehát úgy látszik, mintha a' borotválás szokása már ő előtte sokkal bé lett volna vive keletföldről Görögországba. Fija, Nagy Sándor, a' szakálviselést rutságnak szokta nevezni; azért katonájának is parancsolatban hagyta, hogy szakálokat borotváltassák. Azonban a' borotválkozási szokás mégsem lett egészen közönségessé. Névszerint a' philosophusok és tudósok ahoz magokat nem szabták. Csak a' gyászolás eseteiben vetkezett ki szakállából a' Görög bizonyos ideig; mert szíve keserüségét ezzel szokta bebizonyítani leghatósabban, — melly szokás sok barbár*) népeknek is tulajdonok volt.

A' *Rómaiaknál* is a' szakál sok századokon által különös becsületben állott. Mégis úgy látszik,

---

*) E' szót a' Görögök hozták divatba, azzal más nemzeteket (kivált a' Persákat) bélyegezván. Olly szerencsések voltak pedig, hogy midőn az ő nyelvöken és írásaikban minden nemzetek e' szóval czimereztettek; ők magok (és egyedül ők!) mentek maradtak e' nevezettől, és őket senki soha barbároknak nem mondta, — jelül, melly csinos nemzet volt ez mind a' többi között. — Eredetiképeu *bar* arab nyelven sivatag pusztát; numidiai nyelven dörmögést jelent.

mintha azzal nem annyira vitézségnek, mint férjfiúi ékességnek ideáját kötötték volna össze. Kitetszik ez többek között Ovidnak ezen verseiből (Metam. XIII. 850. . .)

. . . . . turpis sine frondibus arbor,
Turpis equus, nisi colla jubae flaventia velent,
Pluma tegit volucres, ovibus sua lana decori est;
Barba viros, hirtaeque decent in corpore setae.

az az:

. . rut a' fa, ha nincs neki lombja,
Rut a' ló, ha nyakán nem lengnek sárga serények,
Szárnyasokat pihe főd, diszt ad a' gyapju juhoknak;
Férjfi szakállal szép, és testén hogyha sok a' szőr.

Volt egy idő, mellyben minden képszo­brok hoszs­zu hajakkal és szakálokkal készültek. Legkivált böcsös volt a' Rómaiaknál a' vörös haj és vörös szakál, hon­nét sok nagy embereik e' természeti ajándékjokat nevök és czimök mellé is ragasztották. Esmeretesek előttünk p. o. Sergius Sulpitius Rufus, G. Minutius Rufus, P. Rutilius Rufus, Q. Pompejus Rufus: mind­nyájan megannyi vörös szakálu jeles férjfiak, kik az ázsiai, krétai, cimbriai Párthusokkal és Illyriusokkal viselt háborukban neveiket halhatatlanították. — Róma épülésének 454-dik (K. sz. e. 300-dik) esztendeje táján jött által Siciliából Rómába egy borbély, Ticinius Maenas nevezetű; és a' hozta be legel­sőben azt a' szokást, mellynélfogva a' szakált bo­rotváltatták. Scipio Africanus volt a' legelső, ki minden napon megborotválkozott; 's ő utánna a' szo­kás mindinkább közönségessé lett. Mikor az ifju leg­először borotváltatta magát, azt így szokták monda­ni: ponere barbam (letenni a' szakált). A' nap mel­lyen e' történt, jelesen meginne­peltetett, és ez al­kalommal szokás volt jó barátok között, egymásnak ajándékokkal kedveskedni, vagy a' jókívánás és barátság érzeményit másféle módon kinyilatkoztatni. Egy ilyen innep alkalmával írta p. o. M. V. Martialis azon epigrammáját Marcellinushoz, melly a' harma­dik könyvnek hatodika:

Lux tibi post Idus numeratur tertia Majas
 Marcelline, tuis bis celebranda saceris;
 Imputat aetherios ortus haec prima parenti,
 Libat florentes haec tibi prima genas.
 Magna licet dederit jucundae munera vitae,
 Plus nunquam patri praestitit illa dies.

az az :

Májusi Idusz után most kel harmadnapí fényed
 Marcellin; te, kinek kétszeres inneped ez.
 Ezzel atyád legelől kezdé számlálni idődet;
 Vassal ez elsőben illeti arczaidat.
 Ám kies életedet sok jóval látta is ez már:
 Még de veled többet nem teve a' mainál.

A' legelsőben lenyirt szakált rendszerint valamelly Istenségnek ajánlották. Nero az övét gyöngygyel kirakott aranyszelenczébe tette bé, és a' capitoliumi Jupiternek szentelte. Nagy szerencsétlen esetekben és akármí gyász idején, a' Rómaiak is meghagyták nőni szakállokat; és némellyike szinte két esztendeig is. — A' mi pedig a' borotválkozás módját illeti, az nemcsak egyféle volt a' Rómáiaknál. Augustus császár szakállát majd lenyirette, majd kitépette. Némellyek az ábrázat szőreit fogócskával (volsella) nyűtték ki gyökerestől; mások (mint p. o. Dionysius tirán) tüzes dióhajjal égették le; viszont mások e' végre a' fojtószurkot használták, vagy bizonyos kenőesőt (psilotrum, dorpax). Ez utóbbi munkát különös aszszonyszemélyek vitték végbe, kiknek ustricolae volt nevök. A' főbbrangu familiáknál a' hajcsinosgatásra és szakálnyíresre ahoz értő rabszolgát tartottak, kit borbély (tonsor) néven hívtak. Az alantabb sorsuak számára nyilvános borotválkozó szobák (tonstrinae) voltak készen, hová gyakorta eljártak. De ott a' borbély egyszersmind hajfodorgató (friseur) szakáltisztogató és körömnnyirbáló is volt egy személyben. Azért mondja Artemidor: „Minden udvari ember eljár a' hajtisztítóhoz.“ Mégis a' philosophusok e' szokásban nem tartottak a' többiekkel. Ők fejér szakállaikban jobban tetszetek ma-

goknak; mint e' környülmény Horátznak következendő szavaiból is kibizonyodik (Satyr. II. 3. 35...):

— — — insanis et tu, stultique prope omnes;
Si quid Stertinius veri crepat: unde ego mira
Descripsi docilis praecepta haec, tempore, quo me
Solatus jussit sapientem pascere barbam.

az az:

— — — de te is szintugy eszelőskedsz,
Mint valamennyi bolond; ha valóra tanitgata Stertin,
A' ki ez illy gyönyörű tudományt maga verte belém ott,
Hol vigasztalván azt is meghagyta erősen,
Hogy mint bölcs, én is hagyjam megnőni szakálam.

A' római császárok magok is borotváltatták magokat és e' szokást hiven megtartották egészen Hadriánig. De ez, állán némelly elcsufító szömölcsöket rejteni igyekeztvén, hosszú szakált viselt. Példája szerint indultak aztán mind az ő utóji, mind a' konstantinápoli császárok. De a' római fiatalság közt már ekkor a' szakálatlan ábrázat nagyobb kedvességbe jött, és a' délről, nyugotról, keletről jövő czifraságokkal jobban meg voltak esmerkedve, hogysemmint egy kis bokréta csecsebecséért szakállokat áruba ne bocsátották volna.

A' régi Németek mind most megnevezett népeknél is többet tartottak a' szakálra. Arra tették mind fogadásokat, mind esküvésöket: „Ha egyszer (igy szoktak ők szólni) az éltes férfiak szégyenleni fogják szakállaikat: akkor bizony már vége a' vitézségnek, becsületes lelküségnek és a' hiv barátságának.“ Ha gondolóra vesszük, hogy Caesárnak győzéshez szokott hadi népe Vesontiumnál (Besançon) a' Németek irtózatos ábrázatjaitól elejintén egészen visszarettent: tehát könnyen elképzelhetni, mennyire el voltak azok csufítva a' sok hajtól és szakáltól. Náluk midőn valaki szakállától megfosztatott, az meggyalázásképen vétetett és az illy meggyalázóra nagy büntetés volt kitéve. De e' kemény törvénnyel utóbbi időkben, miután a' római szokások-

kal bővebben megismerkedtek, csakugyan felhagytak lassanlassan és borotválkozni kezdtek. Mégis elejintén csak annak engedtetett meg szakállát levételkezni, ki előbb egy ellenséget meg tudott ölni. — Nagy Károl alatt, kivált a' főrangyak között, a' hosszú szakálviselés ismét lábra kapott; és ő róla örökségül maradt az utánna következő német királyokra és császárokra, kik közül Habsburgi Rudolf (1273.) a' legtekintetesebb szakállal ékeskedett. A' papok is általában szakálosan jártak; és így ez a' szokás minden európai udvarokba elterjedett. Megtartotta pedig magát húzomosan 1564-dik esztendőig, melyben II. Maximilian ellene nagy erővel kikelt. És ez által a' szakálok tekintete nagyrészt a' többi udvaroknál, legelsőben pedig a' dánus udvarnál (melly a' finom életmódra nézve azon időben minden udvarokat feljülhaladt) lassankint alászállott. Hanem a' köznép nem állott el olyan könnyen a' régi ősi szokástól. — Különös említést érdemel az az előszeretet, mellyel a' schweitzzi aszszonynép a' hosszú szakálak eránt vonszódott. Ennek egy példáját 1684. a' történetírók ekképen hagyták írásban: „Egy francia követ meglátott Solothurnban valamelly vörös szakálu husárost, kinek ritka hosszúságú szakállá nőtt. Magához rendeli az embert és bozontos szakálláért száz lajosarannyal *) megkínálja. A' husáros jöllehet felette nagyra volt szakállával, melly neki szomszédi előtt szinte bizonyos hírességet szerzett: mindazáltal az arany csillogásától megvakittatva, végre az alkuban megegyez. A' követ ezen szerfelett megörülve, a' kétlábnyi szakált (mellyet ő már előre a' királi ritkaságok párisi cabinetjének gazdagítására szánt) tüstént levétette, a' kialkudott summát az embernek letévén. Most a' husáros siet haza, hirt és pénzt vinni hitvesének. De ez nem esmer reá. „Mit akar az ur?“ — Bohócska te! — De csak nézd itt ezt a' szép pénzt a' szakál helyett!“ — A' végső szónál az aszszony már alélva eldült.

*) Van jánosarany is, portugallus pénz.

Az egész háznép mozgásba jött; öszvefutnak lélekszakadva szomszédok, szomszédnék (mert a' házi gazdát ezek sem esmerték el) tünekednek, mint kellessék az elalélton segíteni. Ugyancsak az első próbatét után mindjárt magához jött 's azonnal nagy dühösséggel férjének rohant, mérgesen megragadta; a' szomszédnék is az aszszonyoknak segítettek és a' házi gazda uramat jól megtagolva az ajtón kitaszigálták. A' mese ugyan nem sokára ezután meglett oldva, de az aszszonyok elkövetett tetőknek méltatlan voltát meg nem esmerték: hanem azt nyilatkoztatták ki, hogy ők mindöszveséggel férjeik szakállait akárki arannyánál is sokkal többre becsülik.

Magyarországban a' tizenharmadik század hanyatlása idejéig, a' királon kezdve egészen alá, minden ember hoszszu szakált viselt. Némellyek ugyan azt állítják, hogy e' szokástól a' szolgák ki voltak zárva: de ennek bém bizonyítása végett nincs elegendő kezesség. A' szakál becsének vesztére a' Kunok szolgáltattak leginkább alkalmat: t. i. 1237-dikben IV. Béla magyar királ a' Kunok királját Kuthenust, negyvenezer pogány kun familiákkal együtt országába befogadta. E' nemzet közt sok szép nővésű és szédítő aszszonyok virágoztak, kik a' házassági hüiséget nem szokták szorosán, lelkiismeret szerint venni. Szemébe tüntek ezek IV. Lászlónak és közülök választott magának hálótársat. Ez eránt a' magyar nemesség X. Gergely pápánál Rómában panaszt tett és a' környülményt olly vallásos színokkal fontosította, mintha a' kun aszszonyok könnyen arra vehetnék a' királt, hogy a' keresztyén vallás eránt mutatott buzgóságával alábbhagyjon. Gergely a' dolgon nagyon felcsattanván, Lászlóra az átokbüntetést kimondotta és egyszersmind azt rendelte, hogy a' Magyarok ezután mind szakállaikat, mind fejök haját nyirdeljék, és ez legyen a' csalhatlan esmertető jegy ők és a' Kunok között. És ez időtől fogva (1276) a' hoszszu szakálviselésnek szokása kijött a' divatból. Mégis a' ba-

jusz mind ez óráig bántás nélkül megmaradt; na-
ha ezt is már ma sokan hagyogadják.

Oroszországban a' hoszszu szakalakat nem-
csak úgy nézték, mint férjfiembernek ékességét;
hanem szinte, mint vallásos szertartásból kifejlett
szokást. Minden ember, akármi sorsu volt legyen
is, patriarchai hoszszu szakált viselt, melly rendsze-
rint két lábnyira lógott alá minden állról, a' felső
ajak szőre pedig ehhez képest volt kiszabva öszve-
álló hoszszuságra. Kinekkinek nagy gondja volt
arra, hogy szakállát tisztán és csinosan tartsa. Va-
lahányszor ittak, a' szakál is ugyan az ivóedény-
be bémártva lett, de azt tüstént bizonyos nemű
komolysággal megtörölték. Ellenben fejök haját rö-
vidre levágták, és egyedül a' papok viseltek hoszs-
zu haját, hogy ezzel magokat a' világiaktól (laici)
megkülönböztessék. Idők multával, midőn a' régi
viszszaéléseket irtani kezdték, e' szokás sem ha-
gyott bántatlanul. Nagy Péter volt pedig az, ki
mindent megtámadott, valami neki nem tetszett.
És elsőben is a' szakálakra tette ki a' czélt: t. i.
olly parancsolatot adott ki, mellynél fogva minden
alattvaló — akár nemes, akár polgár legyen is az —
ki ezután szakállát meg akarná tartani, e' szabad-
ságért esztendőnkint száz rubelt; a' paraszt pedig,
a' hányszor faluról valamely városába Oroszor-
szágnak jőne, ennek kapujánál szakálláért mindan-
nyiszor egy kopékat köteleztetik adózni. E' várat-
lan rendelés országszerte nagyon érzékenyen fogad-
tatott. Arányzatját a' vallásos szokások megtámadá-
sa gyanánt vették és az újítót Antichristusnak ki-
áltották ki. Sokáig hallatósan zajogtak, hogy sza-
kállok vesztésén érzett fájdalmaikat kiöntsék; sőt
a' szó és mozgás olly erős lett, hogy Nagy Péter
kinszerítve látá magát huszezer fegyveres kato-
nákat ellenök kiállítani. Ésigy a' szakál kénytelen
kelletlen megadta magát a' hatalomnak. De még ek-
kor is a' nagyok és gazdagok rendéből sokan, sza-
kállos tekintetőknek huzomos megtartása végett ar-
ra tökéltették el magokat, hogy a' rájuk vetett sza-

kaladót lefizetik esztendőnkint, melyből nevezetes summák is folytak be a' fejedelmi kincstárba. Péter azonban ezzel nem érte be, hanem még egy más próbát tett. Néhány esztendők múlva nagy innepet rendelt, melyre sok főrangúakat meghívott. A' Bojárok és Kenézek teljes fényökben, hosszu felcsinosított szakálokkal jelentek meg. Jó kedve volt a' császárnak; vendégeihez a' legnyájasabb szókkal leereszkedett, közbenkőzben tréfált is, de a' mellett öly kiméletlenül játszott szakállaikkal, hogy imittamott véres nyomot is hagyott maga után. És ez az eszköz, bármelly renden tuli volt is, (mint utóbb kibizonyodott) jobb foganatu lett az adónál, mert a' Bojárok és Kenézek többé soha sem jelentek meg az udvarnál szakálosan. De már ez eset után a' kézmivesek és pórok sem adóztak sokáig szakalloktól. Egy kis vigasztalásul némellyek levett szép szakallokat öszvefűzettek, zsebőkben hordozták, hogy idő és környűlmények szerint használhassák; mások eltették nagy gondosan és halálok után koporsójokba tétetni és velők eltemettetni rendelték, hogy eránta Szent Miklósnak szót és választ adhassanak.

Franciaország sem vonta ki ugyan magát régenten a' szakálviselésnek világszerte diszlett szokásából; de itt mégsem erősödhetett ez meg egész előitéletté soha. Már igen korán volt gondja a' fejrénép tetszéskedésének arra, hogy a' szakálok e' földön valami pajkos roflára ne kapjanak. Nevezetes az 1535diki szakál edictuma első Ferencz francia királynak, mellyel a' szakálviselés az alrendűeknek halálos büntetés alatt tilalmaztatott. De legkivált XIII. és XIV. Lajos alatt (1610—1715) muft el ez a' szokás, kiknek idejével a' szakálok egyáltalán fogva elmaradtak. A' revolutio szűlte nem rég a' szerfelett nagy pofaszakálokat; de amannak vége ennek is sirgödre lett. Egyedűl a' bajusz menekedett meg valamiennyire; de máj nap ez is annyira kiesett a' divatból, hogy Párisban a' tisztesség rendszabási ellen való igen nagy vétésnek tartják, ha va-

aki bajuszszaal jelenik meg társaságban, és csak az olly idegenek menttek e' vádtól, a' kiknek nemzeti szokások a' bajuszviselést megengedi. — Mint nagy ritkaságot és természet játékát, mutogatta magát 1822. Jun. Ruchelleben egy huszonkét esztendő, Lefort nevű leányzó, kinek hat hüvelyknyi hoszsza szakálla, egyébkint pedig nagyon kellemetes és interestesszaas ábrázatu személy volt.

Abyssiniában a' férjfiaknak nem nő egy száal szakállók is.

EDVI ILLES ÁDÁM.

A l a p m o n d á s o k.

(A' Thalmud szerint.)

A' nagyehetőnek és itkányosnak nem lehet jó köntöse.

A' való nehéz; ezért kevesen vannak, kik azt elbirhatják.

Ne vess követ azon kutba, mellyből vizet iszol.

Midőn a' teve magának szarvakat kívána, neki a' fülei is leváगतának.

Ha a' pásztor nyájára megharagszik, ennek vak vezetőt ad.

Légy inkább az oroszlan farka, mint a' róka feje.

A' kába örökre kába marad.

Nem egy csikó bőre szolgált már nyeregül az anyja hátán.

Ki sokat kíván, semmit sem kap; de a' ki szerényen kóveset kér, célját éri.

Az ifju korban szerzett esmeretek tartós-világosok, mint a' tinta az uj pergamenen; a' vénségben gyűjtöttek ellenben olly homályosok, mint a' beirt pergamenre tett irás.

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

Pali és Rózsa.

(Néprege.)

Csongrád 's Heves közhatarán,
Barna pejének kantarán
Tágitva megy Pali elé,
Szép kedves hazája felé.

Hogy a' török harcz kiütött,
Többek közt ő is felütött,
Nemes legény, vitéz sorba,
El ment ő is a' táborba.

Aranyrojtos kék gatyája
— Azt kedvese varta rája —
Tiszaesti szél lengtében
Gyöngén hajlonga röptében.

Táskája gyöngyökkel tele
A' nyeregkapán csügge le,
Basától nyerte harczába',
Szánva Rózsája nyakába.

„Mint örül apám 's mostohám,
Bár ez néha rosszsz volt hozzám,
Nem lelik örömök végét,
Hallván fíjok vitézségét!

Mikor elém jön Rózsa,
Pirosabb leszsz mint a' rózsa.
Képzelve, hogy valahára
Enyim leszsz már nem sokára!

De jaj Istenem! úgy miként
Lenne dolgom, ha az imént
Elgondolt boldogság helyett
Bu fogna szivemben helyet!?

Mig magában ő így beszélt,
Feltámad éjszakról a' szél.

De nem érzi ő ezt, elé
Száguldván a' falu felé.

„Isten jó napot barátom!
A' háboruból jössz látom.“
Igy szállítja Palit a' gyász
Tűzfaerdőnél egy juhász.

„Fogadj Isten földi! biz én
Tul jártam a' Tömös vizén.“
Mond az ifju. „De hát ott ben
Mi ujság van a' helységben?“

„Mi ujság van ott ben? ho hó —
Biz a' mi van az egy se' jó; —
Azt talán csak hallotta kend,
Hogy más lett a' világ 's a' rend!

Hogy megholt a' jó öreg ur,
Fija azolta mindent tur,
Fur 's farag, de csak kárába,
'S veti a' szegény nyakába!

Nem ugy van már, mint volt régen!
Kastélyt is épített jégen
Az urfi, de nem kérdi azt,
Miből él 's fizet a' paraszt!?

Ő jó dolgunk feldulója. —
Egy igen szép szolgálója
Volt, kit erővel vitetett
Magához, de — kifizetett!

Szegény leány! boldog volna,
Ha Tisza felfelé folyna,
És ő annak habjaiba
Ölné magát jajjaiba!“

„„Mi volt a' lyány nevezete?““
„Azt nem tudom; de élete
Leggyászosabb, legmostohább.
Hiszen hadd mondok el tovább.

Mikor a' lyány az udvarba
Felment, a' nagy zürzavarba'
Azt se' tudta, mihez fogjon,
Örüljön e, vagy zokogjon?

De azt mondhatom mellette,
 — A' mint napám beszéllette —
 Hogy néki a' szalmafedél
 Kedvesebb volt, mint a' kastély.

Mondják: egy szeretője volt,
 Ki megszűze lévén, tán megholt,
 Mert üzenetre nékie
 Kellett volna felelnie.

Igy ennek hitetlenségét
 Nagyitva, nem hagyott békét
 Szaléz a' leány szívének,
 Esküdven magát hívének.

De a' szép szűz csak nem hajlott,
 És kebele mikor zajlott,
 Így szóllt: „Pártám vagy kedvesem
 Emeli le, vagy senkisé!”

Sok, sok idő lefolyt ekként.
 És a' leányka rózsaként
 Hervadni kezdett egyszerre
 Ezer jajt sirván ezerre:

„Pali! Pali hozzá! egy kést,
 A' boldogtalan teremtest
 Meggyilkolni, nem birhattam
 Erőszakot, — leroskadtam.”

Erre hogy megborzadt Pali,
 Szeméből mint a' hajnali
 Tűzsugár lövel, egy szikra
 Pattant lobogva másikra.

„De a' lyány hijában hajhász
 Erdőt, mezőt, — mond a' juhász —
 'S hasztalan néz mindenfelé,
 Mert mátkája nincsen elé!

Mért is volna nagyobb bura,
 Lelni tépett koszorura?
 Nem tudva kinosan nem ég
 Kebele így, ha élne még.

„A' lyány ugyan hív volt hozzá,
 De az urfi elorozá,
 Mellyet, ha egyszer elhervad,
 Sem ég, se' föld vissza nem ad.”

Jajba vegyül most élete,
 Jajt hoz nap nyugta 's kelete,
 Szivességgel a' vidéki
 Lyány se' mond jó napot! néki!

És az urfi csak nevetve
 Nézte, hogy a' lyányka kedve
 Csak keserőge, csak sirva,
 Miként temettetett airba!

Végre még fejéhez verte,
 Hogy udvarát bekeverte,
 'S ki vetteté kegyetlenül, —
 Isten ne hagyj' büntetlenül!

Itt a' juhász elhalgatott, —
 Pali meg tovább vágatott,
 Kardja villongva kezében
 A' nap bucsuzó fényében.

„Ó az! ó az! szegény Rózsa,
 Elhervadtál mint a' rózsa!
 Ne félj, addig meg se' szállok,
 Mig érted boszszut nem állok!”

Igy szóllván, a' bus temető
 Mellett szörnyű szemet vet ő
 Honára, por fedve nyomát,
 Látván a' falu templomát.

'S minden harang öszvebődül,
 A' nép szalad, mozog, osódül, —
 Csak egy koldusnő csókolva
 Végfalatját, ül bókolva.

„Anyó! miért szóli e' harang?”
 Kérdi, 's hajh! olyan esmert hang
 Zeng fülébe, 's fel-felakad,
 Mellyre szive majd megszakad.

„Illyen tehát a' jámborság?
 Te büntesd meg szent Háromság!
 Szegény Rózsa! mint robottal,
 Szolgálsz most a' koldusbottal!”

„Pali!” kiált felsikoltva
 Az aszszony, — óh jaj! kioltva
 Miért nem lehet életem,
 Midőn szemem read vetem!”

Nincs már semmim, a' mi tiéd
Vult 's hiven dobogott feléd,
Csak kenyerem végfalatom,
Mellyre vérkönnyem hullatom!

„Hallottam én esetedet,
Melly így eltiport tégedet!
Mond az ifju, — 's tehát igaz
Dolgod? tiszta szivedig az?“

„Ugy van! sohajt Rózsa, szemét
Kendőbe takarva 's nemét
Átkozva, melly tehetetlen
Vivni az erőszak ellen. —

Most épen — mond — uj hivének
Adja fertelmes szívének
Birtokát által, azért szóll
Minden harang a' toronyból.“

„Nyujtsd kezedet, nyujtsd csak ide!“
Mond Pali 's legott elibe
Ragadjja őt lovára fel,
'S robogva vágat tovább el.

Nyilva a' templom ajtaja,
Zeng, zug a' sok ember zaja;
De Pali erős karjával
Bátran tör a' népen által,

Szaléz urfi az oltárnál
Kedvesével mosolygva áll,
'S már már mondja szája:
Isten engem ugy segéljen

„Megállj Istennek szolgája!
Áldásodat ne add rája,
A' ki fekete lelkével
Csal Istent 's embert hitével.“

Kialt Pali, és a' násznép
Kardjától félve hátra lép.
„Ennek esküdött szívet, hát
Vegye itt mint menyasszonya

Szaléz borzad, Pali villog,
'S a' szent feszület ott csillog
A' pap remegő kezében,
'S Rózsa leroskad féltében

A' nagy Isten kezd ítélni,
 És a' ki nem tudott félni,
 Midőn egy szüzet megcsala,
 Most majd hogy szörnyet nem hata,

„Térj meg Szaléz! térj meg kérlek!
 Mert ha kardommal megmérlek,
 Léleked ítéletet vészen,
 Akkor aztán késő leszen!”

„Én hazámért 's nyugalmadért
 Nem sajnálva ontottam vért,
 Mig te itthon csak nyugodtal
 'S mindenemtől megfosztottál!”

Kettő rajtad a' bűn sullya, —
 Ne nézd tovább, miként dulja
 Ezen ártatlant vételkednek
 Tőre, vedd feleségednek!

Ekkor én majd meszsze megyek,
 'S bármelly szerencsétlen legyek,
 Aldni foglak 's nyugtod — noha
 Fáj — nem háborítom soha!”

Pali így beszélt hozzája,
 És a' násznép titkon rája
 Megvetéssel nézve kín állt
 Hintójikon haza hintált,

Szaléz pedig hátra szólla,
 De most senki se' mozdula
 Parancsára, köszoborként
 Nézdelték a' derék legényt.

Nincs már semmi szabadulás
 Az urfinak, egy ájulás
 Teljes erőt vévén rajta,
 Isten kegyéért sohajta.

A' szent Lélek szállt szívébe
 'S élte utolsó perczébe
 Jószágát a' bus árvának
 Hagyta örökre Rózsának,

Tisztelendő ur nyomon ott
 Ez igaz testamentomot
 A' nép előtt örök jussal
 Íratta a' notárussal. —

A' mennyei gondviselés
Mindenre gondot visel, és
Hol az ember veszélytől fél,
Örömnappja fel ottan kél;

Bár egy pillantás boruját
Látta Rézsa 's koszoruját
Elszaggatva lenni vélte,
De a' végzés megkimélte.

Midőn ez kinyilatkozott,
Csak Paliért sohajtozott
Szive, és ez örömebe
Repült a' hű lány ölébe. —

ÁRVAFFY BÉLA.

Alapmondások

(Oláh nyelvből.)

Testvér ide, testvér oda; a' tarót pénzért adják.

A' világ loiskola, mellyben az ember az embert megnyergeli.
A' borut derű, 's a' mézet öröm követi.

Rosz, igen rossz nyavalya az átkozott szerelem! mellyben,
mint a' hagymázban, fekszel; pedig a' fejed sem fáj.

Lyányká! te szép lehetsz; szép, mint a' tavaszvirág: de
ha eljő az órád, meghalsz. Ifju! noha a' keresztet
szépségeddel megelőznéd is; téged haláloed után a'
sírba visznek.

Hijában húzod fel fejénél fogva a' kutyát az asztalra; mert
ez ismét az asztal alá húzza vissza magát.

Hallgassd a' pap beszédjét és fogadd oktatásait: de ha
a' pap hibáz őt ne kövessd.

Üss rá a' nyeregkapára, hogy megértisen a' kancza.

Ponorí THEWREWK JÓZSEF.

Bölcselkedési vizsgálódás.

A' növények egybefüggéséről az egyetemmel.

— vivida vis animi pervicit, et extra
Processit longe flammantia moenia mundi,
Atque omne immensum peragravit mente, animoque.
Unde refert nobis victor, quid possit oriri.
Quid nequeat, finita potestas denique quodique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens.

T: Lucretius Carus de rerum natura.

1. §.

Lehet e a' plántákat élő lényeknek
nevezni?

Ama' mérhetetlen kiterjedésű térnek, mellyben a' mindenség magát kinyilatkoztatja, ezen részében, mellyet mi földünkkel elfoglalunk, élő lényeknek szoros értelemben azokat nevezzük, mellyek a' természettől nyert alakjokat és anyagjokat, a' többi teremtésekkel szoros öszveköttetésben és viszonos művelésben állván, magoktól képesek fentartani, változtatni, módosítani, belső erejeknél fogva nőni, 's még e' mellett alkalmatosok valami olly kissébb kiterjedésű részecskéket teremni, a' mellyek az életre szükséges körülállások kedvezése mellett épen ollyan teremtményekké fejlődhetnek ki, mint a' millyenek azok, mellyek nékiek lételt adának; vagy testek elvagdalt darabjaiban olly erő vagyon bezárva, melly azokat erőlteti, hogy megint olly teremtményekké nőjenek és változzanak által, a' millyenek azelőtt egészbe véve valának. — Mert szélesebb értelemben nem-

csak az ilyen tulajdonsággal és miléttel bíró lényeknek, hanem mindazon elveknek és zsengeknek kinszerítettünk életet tulajdonítani, a' mellyek egymással megütközvén, élő valósággá lehetnek, és egyes mód 's megkívántató mennyiségben öszveszerkesztetődvén, a' növényeknek, az állatoknak sőt magának az embernek is lételt és életet adnak. Ebben az értelemben élőknek kell tartanunk magokat az életmivetlen testeket is (*corpōra anorganica*) mellyekben épen az a' rény dolgozik, és mellyeket az az erő elevenít, melly az életmivesekben (*organica*) és az, a' melly az egész mindenségben közönségesen virágzik. Melly szerint kifogás nélkül megállithatjuk, hogy a' mi földünk növényeici valódi élő lények, az az olyanok, mellyekben a' lételnek erényi oldala az anyagit gazdag mértékben feljülhaladja.

2. §.

Micsoda különös renddél folyó sorban állanak földünknek élő teremtsései?

Az egészben képzelt életmives ország két ilyen kissebbeket foglal magában, t. i. az *állatok* és a' *plánták* országát, mellyek egy közönséges forrásból eredvén ki, két egymás ellenében tett végpontok felé távoznak el egymástól; és a' mint az említett közös származásponttól mind a' kétfelé a' távolság nevededik, még az imént jelenvolt hasonlatosság 's természeti atyafiság lassanlassan kezd enyészni, fogyogatni és a' két természeti ország lényeinek anyagi 's erényi mivolta is minden tekintetben meg változik, melly megváltozással ezeknek a' külső dolgok elfogadásására való alkalmas voltok elcserelődése is együtt jár, és ezeknek kölcsönös munkáji 's viszonos ellenmivei is külömbféle módon magasztaltatnak fel, vagy alacsonyittatnak le. Ábrázol pedig ez az életmives ország, ha a' természet munkájit szemlélgetjük, egy ugyanazon gyökérből kinőtt kettős élőfát, mellynek ágai, minthogy a' természet a' külömbféleségben nagyon

gyönyörködik, nem egyebek, mint megannyi oldalfélt való félretérések, mellyeknek okát az egyetem tenyésztésre rendkívül törekedő elhatározásába kereshetjük. —

A' plánták országának durványát teszik a' Czeviran Reinhold ur plántaállatai (phytozoa) mellyeket nyomban követnek a' Mercurius nevendékjei, mellyek nyoltzvanhét nap alatt életet bévégzik. — Ezek után a' Vénus plántái, mellyek kétszáz huszonnégy napig, azután a' földé, mellyek esztendeig, majd a' Mársé, mellyek szinte két esztendeig, osztán a' Vestáéi, mellyek három, megint a' Céreséi, Junoéi, mellyek négy, a' Palláséi, mellyek öt, a' Jupiteréi, mellyek tiz, a' Saturnuséi, mellyek huszonkilencz, az Uranuséi, mellyek nyolczvanhárom esztendőig élnek és futják meg azon életet, mellyet a' természet nekik határozott, szép sorban váltogatják fel egymást. — A' plántaállatokban a' Mercuriuséiban meg az állati étetnek nyomdokai megtetszenek, de azokban, mellyek odébbesnek, teljességgel nem, kivéven nemző részeit. —

Az állatok országa az állatplántákon (*Zoophyta*) kezdődik, és a' legszebb rendben előbbhaladó's lassanként tökéletesedő kifejlődéssel egész az emberig folytatódik; mindazonáltal itt is vagynak jelen némelly oldalvást való szétágazások, melly ágak közül egyet tesznek a' gyűrűsöktől (annulata) oldalra eltérő bogarak, melly teremtményekben szinte csak maga az az ingerelhető élet (*vita irritabilis*) van jelen. Más ágat tesznek a' madarak, a' mellyekben sokkal feljülhaladja az ingerelhetőség az érző életet. A' cetneműeket (cetacea) megint egy ágyanánt lehet tartanunk, mellyek az emlős állatok sergének az alrendűbb, t. i. a' vízi állatok közzé való visszaesését és lefajulását ábrázolják. —

Innen kezdve a' nemesebb földi életnek minden neme mind inkábbinkább kiljebb terjed és minden élő teremtesben iparkodik a' létel béterjedő mennyisége (*quantitas intensiva*) a' kiterjedőt (*quantitas extensiva*) meghaladni, az érzékek finomodnak,

a' lelki élet kezd virulni mindaddig, míg az emberben a' legnagyobb tökéletességet elérvén, őtet az anyagi és a' felsőbb erényi életnek legtökéletesebb ábrázatja alatt állítja elő azon teremtmények nézőszinén, mellyeket földünk mai állapotjának mivoltához képest előhozhat, melly a' természetnek minden országait esmervén, azon viszonzosságot, melly a' mi napi alkotmányunk (*systema solare*) és az egész egyetem közt van, felfedezi, a' világ határát és az egyetem milétét úgy vizsgálván, mint a' tulajdon magáét: öszvekapcsolja ezt a' földet a' tökéletes egyetemmel: tehát az ember a' természetnek olly munkája, mellyet ez elenyészte után viszont magába vészen, ezért képes ő a' természet titkait meglehetősen felfedezni. —

Azok a' teremtett dolgok, mellyek azon magnesi hős két végső pontján állanak, mellyen földünk élő lényei sorban feküsznek, egymástól minden tekintetben különböznek, mellyet bébizonyít a' burkus sav (*acidum prussicum*) és az állati ingerelhetőség és érzékiség. —

3. §.

Keressük a' növevények első eredetének fő okát, a' természet bölcselkedőjének (*philosophi naturae*) értelme szerint, magában a' tökéletes egységnek belső milétében.

Hogy a' növevények első származásának fő okát bölcsen áthathassuk értelmünkkel, esmerő tehetségünknek legnemesebb és legfellebbősebb szolgálatjára vagyunk szükségünk: — mert az ember az egészben vett világnak teremőjével együtt rajzolatja, mivel őbenne mind az anyagi, mind az erényi, mind a' lelki kinyilatkoztatások jelenvagnak, azokat tehát megfeszített tűnődések által magunkban fel kell serkentennünk és mély vizsgálódások által az egyetemben fel kell keresnünk.

Ennélfogva tehát elő fogjuk hordani a' természeti bölcselkedésnek (*philosophia naturae*) némelly magasabb eleveit és mélyen elrejtett okfőjit, hogy így ezt a' vastag homállyal elborított dolgot tisztára derült fényben állithassuk elő. Ezek pedig, melyeket mások nagy halmazban adnak elő, röviden ide mennek ki. — Minden létel, minden miv, erény, gondolkozás, mint megannyi magakimutatása egy olly tökéletes egységnek, mellynek képzete a' véghetelenséget minden tekintetben magában zárva tartja: a' hounnan szükségesképen következik, hogy az ő anyagi vagy szerbeli kinyilatkoztatása a' térre, időre, különbözésre 's a' változásra nézve, mellyben a' dolgoknak viszonos születése 's halála helyhezteszik, véghetetlen. — A' dolgok egymástól csak abban különböznek, hogy egyben az erény, másban az anyag mutatja ki magát nagyobb mennyiségben, így hát minden dolgok, mellyek a' természetben jelenvagnak, egymás közt különbözők és nem egyebek, mint megannyi különböző elnevezésü polusok, ennél fogva mind a' mennyin csak vagynak, egymással megütközni törekednek. — Az anyagi létel, a' miv és gondolkodás által határozódik meg a' tökéletes egységnek azon különös gerjedelme, melly szerint ő mindenképen erőlködik maga magához hasonló teremtményeket előhozni, melly iparkodás semmi határral nem kerítettik körül, hanem minden dolgokban, mellyek nekünk különkülön és egymiképen (*individualiter*) élni látszanak, jelenvagyon és ki tündöklök: így a' minapi alkotmányunkban, földünkben, ennek plántájában és állatjaiban ez a' rény minden pillanatban mutatja magát. *)

Ez a' minden lényben jelenvaló 's magát szakadatlanul mutogató véghetetlen kiterjedésü, határ-

---

*) Ez az igyekezet pedig annál inkább nyilvánosságosabb valami teremtetett lényben, minél inkább feljűlmulja abban a' lételnek anyagi oldalát az erőbeli kinyilatkoztatás: így p. o. a' jegekben (*crystalli*) a' létel anyagi oldala az erényt jóval meghaladja, a' hounnan is ezek magokban és magoktól magokhoz hasonlókat nem

talán erejü gerjedelme és belső erőlködése az egészben képzelt egyetem belső milétének, volt a' legfőbb oka a' növények első eredetének is. — Mert ugyanis midőn az alapszirtok a' nap világának hatható foganatossága által megjégültek, az azokon csendességben álló viz színén az esztendőök hosszsorainak lefolyása után, azon erőnél fogva, melly földünkben, mint az egyetemnek szükséges tagjában ébredezett, a' Priestley zöld anyagja (*materia viridis priestleyana*) származott, vagy más akárminéműszer, melly valami nemesebb életmivvé való kiképelődésre alkalmas volt, mellyhez midőn több különböző természetű dolgok járultak, ez az élő lényvé való átváltozásra erőlködő iparkodás magasabb hatalomra emeltetett, a' mikor osztán valamelly tökéletesebb plántának vagy állatnak származására ok szolgáltatott. — Ezek az ilyen uton származott lények nemcsak arra voltak alkalmasok, hogy más idegen dolgoknak magokbavétele által nevedvén és tökéletesedvén testek állománnya, tökéletesebb valósággá fejlődhessenek ki: hanem ezenkívül életmivék is arra határoztatott, hogy a' magok 'nemét vagy fajját képesek lennének tenyészteni, homlitani: — így tehát ugyanazon időben mind a' már kész teremtménynek szaporodása, mind pedig más ujnak előhozása egyszerre eszközöltetett, mindenikben pedig ezek közül az imént említett igyekezet a' természet bizonyos végzése szerint jelenvagyon és benne virít.

Ezen különös lételre törekedő iparkodásnak távolabb lévő oka magában az egész egyetemmivész-

---

szülhetnek, hanem csak úgy, ha a' mi lelkünkkel érintésbe tétetvén, tulajdon idomjokkal lelkünk munkáit eszközölő életmivünket (organon) megbélyegezik.

A' plántákban ellenben megfordítva van a' dolog nivolta: azért is ezek olly tulajdonképen való erővel vagynak felkészülve, mellynél fogva ollyan testeket teremhetnek, mellyek némely bizonyos feltételeknek kedvezése mellett szülőjükhöz hasonló valósággá képesek kifejlődni. —

ség belső milétében, a' közelebbi a' magnesi fordulatok vagy polusok ellentételében, a' legközelebbi pedig a' teremtetett dolgoknak szünet nélkül való születésében, változásában 's elomlásában gyökerezik, melly szerint ezek a' természetnek közönséges törvényei szerint olyanképen vagynak alkotva, hogy minekutánna szétbomlanak, megint új alakot iparkodnának magokra öltözni, melly szükséges viszontagság nem hirtelen, hanem csak lassan és mintegy váltogatva többféle életmunkáknak bevégezése és sok változásokon való keresztülesés után történhet meg; melly különös állapotnak szükséges voltát az egyetem életének állandósága hozza magával.

4. §.

Illyen módon előterjesztvén azon közönséges eleveket, mellyeknek az egyetemnek minden lényei a' levésben és mivelésben engednek, 's felfedezvén azon kutfőt, melyből minden, a' mi van, lételt és életet merit: nagyon könnyű ezeket a' különösökre alkalmaztatni, minthogy azok is mindennémű mivoltokat és léteket a' természetnek közönséges kebléből veszik és ugyanazon közönséges törvény szerint intézik el életek lefolyását, mellyet az egészben képzelt egyetem lételének eszközlésében sinórmértékül tart. De minekelőtte ezt cselekednők, minekutánna meglehetősen előállítottuk azokat a' perczeneteket, mellyek a' plánták természetét 's belső milétét nézik: szükségesnek látjuk, hogy egy más nagy fontosságu erősítést egykét szóval világosítsunk meg, de csak annyiban, a' mennyiben azt a' dolognak beburkolt természete megengedi, t. i. hogy a' növények micsoda időszakasban származtak az állatokra nézve, és hogyan kell megérteni azon módot, mellyet a' nagy természet követett, midőn az egyszerűbb életmives lényeket lassanlassan magosabb lépcsőre emelte.

5. §.

Nem ugyanazon anya szülte e az állatokat és a' plántákat? Nem ugyanazon egy anyának emlőjét szopják e?

A' mi a' növények első eredetének idejét illeti, a' kétség kívül az alsóbb rendű állati életmívek előhozásának pillanatjaival együvé esik; a' mi részszert az által bizonyítatik bé, hogy azon földrétegekben, mellyek váltogatva vagynak, az előévi csupa kristályokból álló szirtekre teregetve, a' hol az alnemű állatok együtt a' növényekkel kővévalva bőséggel találatnak, részszert abból látnivaló, hogy a' megöntésnek (infusio) vagy az életmíves részek bomladékjainak egyik része, ugyanazon időben szemünk láttára öntényekké (infusoria) a' másik része pedig a' növényi ország durvánnyává: t. i. békanyállá (conferva) vagy kocsonná (tremella) változik által. Hová még az is odajárul, hogy sok alrendű állatok, kivéven némelly öntvényeket és férgeket, nem különbben, mint magok a' felsőbb rendű állatok, csupán növényi részekkel gédelgetik magokat.

6. §.

Midőn már a' természet elkezdett olyan lényeket szülni, mellyeknek kiképelésére nagyobb kiterjedésű erőbéli munkásság kívántatik meg, mint az életmívetlen testek kialakolására, melly egyedül csak a' jegesülés (crystallisatio) különböző nemében állott, az egymás közt megütközött életmíves eredetű egyszerű anyagok ha más irányban és mennyiségben tétettek egymás ellenében, mint a' millyen a' növények származására szükséges vala: akkor innen nemesebb és magosabb életmíveszségek kerültek ki, mintsem a' plánták, és így ugyanazon pillantatban egyszersmind az állatok országának durvánnya is megteremtetett, a' mikor is

osztán egyszersmind magok az alsóbb rendű állatok is előhozattak.

7. §.

Igy hát röviden előadván ezeket, egy más dolgot kell megvilágosítani, t. i. minthogy a' természet az ő szüleményeinek származtatásában és tökéletesítésében azt az utat követi, hogy a' felső 's nemesebb életmivek, az alsóbbakból 's tökéletlenebbekből lassanként emelkedő kifejlődésbeli hágcsó szerint képeltesse és burklódjanak ki, könnyen ezt mondhatná valaki, hogy a' növények országa elsőben tökéletesen elkészült és azután kezdődött az állatoké, mivel avvagy csak a' legegyszerűbb és legszigorubb állatocská mind mivészi alkotására, mind pedig életmunkásságára nézve feljülmulja magát a' legnemesebb növényt is; ezt felelnők nekie, hogy ez semmit sem teszen, mert az állatok és növények országa egymástól koránt sincsenek tökéletesen különválasztva, hanem mindketten tesznek egy tökéletes sehol meg nem szakadó 's két ellenkező végpontok felé irányozott alkotmányt, mellynek egyik végén áll az ember, a' másikon azok, mellyeknek nemző részei olly valami lényt teremnek, mellyek az ingerelhetőséget 's az érzékeliséget hirtelenében elrontják és kimerítik. Ezen nagy életmives rendszernek középpontjából vévén fel a' czélt, mind a' két részen különböző teremtményeket látunk sorban állani, mellyekben mindenütt nagy tökéletességet veszünk észre, úgy hogy azt sem egyiktől, sem másiktól meg nem tagadhatjuk, úgy hogy a' különbséget a' kettő közt nem a' tökéletes volt hiánya, hanem csak a' különböző természet és a' külömbkülömbféleség teszi.

8. §.

Noha az eddig említettetekből többé vagy kevésbé átlátható azon különös viszonyosság, melly a'

növények és állatok országa közt vagyon, mégis hogy a' dolgot tisztább fényben általláthassuk, képzeljünk egy magnesi hoszat (linea magnetica) a' mellynek közép pontján sem az ellenséges, sem a' barátságos polusnak semmi nyomai nem látszanak, ha pedig innen két ellenkező irány szerint egyenes hoszban való menés történik, a' mivelő erő mind inkábbinkább kezd szembe tűnni, de különböző módon és mennyiségben, és midőn már a' legnagyobb távolság jelenvagyon 's a' legnagyobb különbözőzés mutatja magát, akkor láttatik jelenlenni a' legnagyobb egymáshoz való vonszódás és egyesülésre törekedő igyekezet elannyira, hogy a' két végső pontokban, midőn a' távolság legmeszszebbre esik, meg nem teheti a' mesterség, hogy ezek egymással egyesülni minden módon ne erőlködnének.

Épen így volt a' dolog azon időpontban, midőn az állatok és plánták országa kezdének elevenedni. Mert midőn a' két életmives ország eredeti anyaga élővé kezdte lenni és az életnek czimjével bélyegeztetett meg, akkor még sem állati, sem növényi vagy plantai tulajdonsággal nem birt, mindazonáltal mind a' két élet nemének élésre való lobbanásra emésztődő szikráját magában tartotta; minekutánna az az anyag annyira kifejlődött, hogy állattá vagy növényné lett, mindinkább kezdett finomodni, melly alkalmatossággal, midőn az anyagi lét összetettebb lett, ugyanakkor az erényiség is jobbanjobban kezdett kifeszülni, a' mellyből a' lett, hogy az előbbeni sikeretlenebb anyag lassanként nemesebb meg nemesebb életmivesszéggé változott által, mellyek egymás között különbözők lettek a' szerint, a' mint különbözőféle polusok felé tértek el, és a' mint az ilyen különbözőzés nőttön nőtt, a' szerint a' természeti atyafiság is nagyobbodott, de nem a' testbéli és anyagi szerkeztetésre, se nem az életmunkásságra, hanem valami különös egymáshoz való vonszódásra nézve, mellyet mi magnesi igyekezetnek nevezünk. — Hisz ki nem tudja, hogy az ember, noha a' többi állatoktól lelken kiválva nem sokat különbözik,

mégis vagy fél azoktól, vagy irántok undorodással vagyon, és hasonlóképen az állatok az emberre igazi természeti állapotban vagy haragusznak, vagy pedig tőle félnek, mellynek okát csak abban lehet keresni, mivel az ember, meg a' többi állatok, mint megannyi ugyanazon egynevezetű polusok, és azért ellenségeskedők. Ki nem tudja ellenben, melly nagyon megindítják a' növevények az ember lelkét, midőn azokban az állati életnek valami nyomdokára akadhat. Milly nagy az az öröm, mellyet merit a' lélek a' plántáknak vizsgálgatásából. Ezekről az ember nem fél, ezeket nem utálja! Melly bátran ülnek a' fák ágain a' madarak és a' félénk vadak a' tömött bokrok alatt melly bátran alusznak. — Mi annak az oka? Az, hogy ezek mint megannyi különböző nevű és nemű polussai egy ugyanazon magnesi tőnek, és épen azért egymással barátkozók.

9. §.

Kiki láthatja, hogy az alrendűbb növevények és az egyszerűbb életmivű állatok ugyanazon időben egy kutfőből származtak; de az még kétségben áll, hogy valljon a' felsőbb plánták és a' mesterségesebb életmivű állatok egymásra nézve micsoda időpontban teremtetek, erről kell nekünk valami említést tenni. A' földesmérési (geognostica) ügyelések, fürkészesek és tapogatódzások megczáfолhatatlanul békonyítják, hogy sok tökéletes és összevettettebb szerkeztetésű plánták a' föld gyurma egymásra teregetett rétegében találtnak életmivetlenedve (anorganisate) és megkövesedve, de állatok teljességgel nem. — Az igazságtól tehát nem meszszire távozzunk el, ha azt vitatjuk, hogy a' nemesebb állati mivésztségek (organismi animales) csak akkor származhattak, midőn az elhalt plánták és állatok sok esztendőök lefolyta alatt a' nagy természetnek mive által elbontatván, valami finomabb anyaggá változtak által, a' mellyben t. i. a' lételnek érényi oldala az anyagit jóval meghaladta, melly mun-

kája által a' természetnek az a' gerjedezés oltatott bé ebbe az anyagba, hogy ez általez képes lenne valamelly nemes életművészséggé való kifejlődésre és kialakolódásra, a' midőn is abban az időpontban származhatott egy felsőbb rendű állat önkéntes származása által (*generatione aequivoça*). *)

Igy vagyon ez minden dolgokban. A' mivelődés legfelsőbb polczára felhágott nemzetek, a' vadabbak vigyázatlansága által történt elromlásból vesznek magoknak alapokat, mellyekre az ő tulajdon állapotjuk örökös állandóságban való maradhatását építsék. Ellenben a' kik még az állatiságnak bölcsőjéből csak most szállottak ki az emberiségre, azok a' mivelődésben való előbbhaladhatás módját az elsőeknek nyomdokain keresgélük, és e' kettőnek egymással való öszvetalálkozásából osztán származik egy zürzavar, melly egymás mind a' kettőtől külömböző politikai ujvilágnak eredetét eszközli. Ezt a' módot követi mindenütt a' nagy természet teremtetéseinek tökéletesebbekké való tételében, hogy t. i. egyiknek halála a' másiknak életét eszközölje.

10. §.

A' mellyeket eddigelő a' növények eredetének idejéről emlegettünk, azokat csak viszonoson

*) Helybenhagyja ezt a' józan ész és a' valódi okosság, hogy ha történetből azon szükséges feltételek, mellyek valamelly állatnak előhozására megkívántatnak, egymás között öszveütköznek, akkor tüstént születhetik valamelly állati vagy más akürmiféle életművészség. Így tehát az a' mód, melly szerint most állatok vagy plánták hozattatnak elő, a' kész teremtetések által, elsőben ezek nélkül találtatott ki a' természetnek magától elintézett bölcs munkássága által. A' külső természetben öszvetalálkozhatnak két olyan külömböző természetű anyagok, mint a' millyenekből az emberi egyminek (*individuum*) durványa Iészen ugyanazon feltételek jelenléte mellett, mellyeket csak az emberi test állithat elő voltaképen: tehát ha azokat emberi test nélkül megteheti a' természet, miért ne származhatnék ember? Ha azokat a' zsengéket, mellyeket egy plántai vagy állati magnak alkotó részei gyanánt kell tekintenünk, előállithatja és öszveszerkeztetheti a' természet a' nélkül, hogy az valamelly plántának életmunkássága által hozattatnék elő, akkor kétség kívül plánta vagy állat az önkéntes származás útján előhozattathatik.

(relative) kell észügyre vennünk, mert tökéletesen meghatározni, mikor volt légyen az az idő, mellyben a' legelső plánta előállott, nem emberekre illető dolog. Mindazonáltal a' vizsgálódásban elfáradt emberi lélek vigasztalására adjuk hozzá még ezt az említettetekhez, hogy a' tökéletlenebb növények ugyanazon módon, ugyanazon erőbéli művelés szerint, mellyel eleintén előhozattattak, most is folytában mindennap, sőt minden pillantatban származnak; a' tökéletesebbek pedig elannyira módosíttatnak, finomodnak, hogy a' magok nemeihez csak valamelly homályos alak által közelitnek, melly által azoknak mintegy mindennapi teremtese álitattik elő; ezenkívül az idő véghetetlen, kezdet és vég nélkül való állandó, csak azok változnak, a' mellyek abban élnek, ugyanaz az idő vagyon most jelen, melly akkor volt, midőn a' legelső növény teremtetett.

11. §.

Folytatódhatik e a' növények tenyészése örök időig, ha földünknek és az egyetemnek mostani állapotja megmarad?

Hogy a' növényeknek magról való örökké tartó szaporodhatását, a' mint testi határok közzé szorított mivoltunk engedi, melly miatt legtisztább erényi munkásságaink is keskeny korlátok közzé szoríttatnak, megérthessük, előre ezeket jegyezzük meg. Minden szerbéli, avvagy anyagi tünet, melly az egyetemből lelkünket, a' mellynek ő is hasonlóképen tulajdona, illetheti az idővel és a' térrel, a' szétbomlásra, változásra 's a' viszontagi új alakba való öltözésre nézve véghetetlen, a' mellyből a' lesz, hogy a' soha félbe nem szakadó öszveséges erényi művelés minden pillantatban újabb meg újabb dolgokat hoz elő, melly teremtes mindazonáltal valami másik életre kapott lény miképi vagy alakj leromlását szükségesképen előre feltészi. Ez a'

levésre lelkesítő erőlködés magának az egészben gondolt egyetemnek erőbéli magamegfeszítése (tensio) által határoztatik meg, melly különös élethelyi gerjedezés minden emberi szem elébe ötlő lényben, mint magának az egyetembéli életművészségnek anyagi mutatkozásában éjjel nappal virít, és ébren van.

Epen így vagyon a' dolog a' mi földünk plántájira nézve is, a' mellyek szünet nélkül születnek, változnak, elromolnak és elhalnak, mindezek a' külömbkülömbféle cserélődések korántsem az életnek tökéletesen való elhalgatásában 's elhamuhodásában, hanem csak abban állanak, hogy az életmunkásságok most szélesebb, majd keskenyebb határok közzé szorittatnak; minthogy az az élet, a' melly a' már megért és hanyatlani kezdő plántában fogyni 's megereszkedik, egy sehol félbe nem szakadó vezeték és tökéletesen soha ki nem apadó folyam szerint átfoly és belé szivárog a' magba. Valahányszor annakokáért egy plánta a' természetes halálra készül, mindenkor egy ujnak előre való készítése eszközöltetik, és midőn egyiknek élete elhalgat, létele 's szerbéli állása megváltozik, a' másikon az ugyanakkor kezd felserkenni élemedni, teljes voltban megjelenni, és ezeken a' perczeneteken épül a' növényeknek örökös származása.

Igy van ez a' természetnek egyéb élő teremtetéseiben is, így magában az emberben is, mind testi, mind lelki, mind egyéb tekintetekben. — A' serdült kornak megjelenése már a' halálra és hanyatlásra való készülletnek előkezdeté, a' midőn is a' testnek minden rendszerei magokat megfeszítik, hogy így tulajdon romlásaikkal a' magok fajját előhozhassák. De a' mi igen felséges; az ember a' személyes élet örökösítését is erényi tekintetben magával hozza, azért is a' lelki tehetségek egyenesen oda czéloznak, hogy az emberi milét erőbéli oldalát véghetetlenül kiterjeszteni erőlködjének. Más tekintetben is így van a' dolog, midőn valamelly nemzet szerfelett ki van mivelve, akkor már halálához közelit, ezért lehet a' magos culturájú nemzeteket

feltett szándékjaikban megbuktatni; a' honnan a' nagy nemzeti energia (ex *visgros*, meghatás, efficacia *évesgros*, efficaciter operor, intus agor) mindenkor a' népek romlását és halálát jelentette.

12. §.

Arra, hogy a' plánták az említett módon származhassanak, minthogy az ő életek csak különös, nem pedig magában állható, bizonyos szükséges feltételek kivántatnak meg, mellyek ha valóban nincsenek, azoknak élete elszunnyad, alakra való kiképelődések elsemmisítődik, az anyagi lét változás alá vettetvén, egyszerű részekre bomlik, ésigy mint növények a' teremtet dolgok rendjében fel nem állhatnak. Ezen feltételek közül, a' legközönségesebbek e' következők: szükséges hogy a' nap, a' planéták és a' mi földünk közt épen az a' viszony legyen jelen megszűnés nélkül, a' melly most van, úgy hogy e' közt és azok közt az a' művelés és visszaművelés uralkodjék, a' melly most. A' föld utja a' nap körül csuces karikában, nem pedig tökéletes körben történjék meg, mert így mind a' föld világi élete, mind pedig egyéb ő rajta tájlatató lényeknek élete egyformán folyna, melly az életet vagy lehetetlenné s könnyen sikamlóvá és hirtelen elhalóvá tenné, a' földnek mozgása szüntelen egyenlő sebességgel és mennyiséggel történék, az esztendő részei egyenlő mérsékletűek lennének, a' honnan a' szerfelett való hévség minden életmives életet kiegészítne. Ezen bölcsen elrendelt irányban folyó s most lassan, majd gyorsan történő menetelétől és mozgásától a' földnek függnek az egymis életnek minden szükségesképen megkivántató változásai. Innen jön az éghajlatoknak külömbkülömbfésése, innen a' sokféle mérséklet, melly mind a' plántai, mind az állati életre nézve egy a' legjobb halál ellen védő szerekek között. Földünknek a' naphoz közelebb, vagy attól távolabb való állása okozza a' villámanynak (electricum) kisebb vagy nagyobb mértékben való kifejlődését; ez okoz-

za, hogy földünkön most a' világosság, majd a' ne-
hézkedés egymás között vetélkedve szüntelen nevé-
kedjenek, vagy megfogyjanak, melly két egymás
ellenébe tett perczeneteknek szüntelenvaló kölcsö-
nös változása szüli az életet és a' halált, hogy most
valami életmiv szülessék, majd pedig ugyanaz ki-
haljon; hogy a' földnek több részei bizonyos idő-
ben a' terméstől és a' növényeknek szülésétől
megszűnnek, ezt is innen lehet következtetni.

A' növények létére 's életére szükséges
több különösebb 's keskenyebb kiterjedésű feltéte-
lek, ezeknek mint közönségeseknek alá vagynak
rendelve.

Tart tehát a' növények tenyészése, és el nem
szakadó fonal szerint folytatódik mindaddig, míg-
csak földünknek mostani világelete épségben ma-
rad, mindaddig, míg a' természetnek valami igye-
kezete, erőlködése ezen föld megháborításának 's
elrontásának közbejövetele által valami új terem-
ményt, plánétát, vagy egész égi rendszert nem ipar-
kodik előhozni. De ha e' történik, néki mind alak-
ja, mind utja helye, mind erényi mívelte megvál-
tozik, midőnis kialszik belőle az a' magnesi tűz, melly
által a' napi alkotmány életének (systema solare)
részesszévé lészen, világi élete félbeszakadván, tu-
lajdon életmivészességét eszközlő erényisége (dyna-
mismus) is elhunyt és megszűnik, alakja elront-
solódik és idomtalanná lészen; ekkor az ő felső
szinén élő lények is, mint néki tulajdon élő eszközei,
elavulnak, meghalnak, és a' nagy természet gazdál-
kodási intézetében más célra és más haszonvétel-
re fordíttatnak.

Az emberi nemzetségek is így forognak egy bi-
zonyos középpont körül, mellynek körében t. i. az
emberi egyminek (individuum humanum) minden
gondolható természeti 's erkölcsi elhatározásai tar-
tózknak, mindnyájan ezek az egy nemből szét-
ágazott emberi fajok, a' felé iparkodnak rohanni,
egymást meggyőzni, elnyomni vagy elősegíteni tö-
rekednek, mellyből a' lesz gyakran, hogy a' termé-

szetnek az a' célja, melyet általok elérni kívánt, épen ő általok semmibe hajtatik, melly azt példázza, hogy az ember a' természettől nem valami különvált 's magában különélő tag, hanem mindnyájan mint megannyi olly célból teremtetett lények, mellyek azt, a' mit a' természet magától meg nem tehet, ő általok végrehajtsák; ebből származik osztán az emberek világában egy olly különös tüne-mény, melly hogy miféle talpon alapodik, a' legnagyobb philosophus és a' legravaszabb politikus se tudja kitalálni. Így állanak a' különböző ezere-d 's századbeli emberek is hol távolabb, hol közelebb az egészben képzelt emberiség boldogsága kutfejéhez, hová gyakran el is jutnak, de nem merithetnek belőle.

13. §.

Micsoda arány vagyon jelen a' plántai magban, az anyag és az erény közt, és miképen kezdenek ezek egymáshozmérve nőni és kiterjedni?

Minthogy semmi teremtetett valóban az élet 's az anyagi lét egymástól megválasztva nincsenek, hanem egy egységet ketten téznek; és minthogy a' tökéletes lehetetlenség, hogy az egyiken történt változásban a' másik voltaképen részes ne légyen: valójában minthogy a' létel anyagi oldala a' magvakban sokkal kisebb helyben vagyon szorítva, mint magokban a' már jó félben élő növényekben, kétség kívül az az élet is épen azon módon, mint az anyag a' magvakban őszebb van szorítva. Hogy annakokáért mind a' két perczenet épen azon magas lépcsőre emeltessék, mint a' millyenen magában a' termő plántában állott, szükség, hogy a' magvakban szunnyadozó erény hathatósabb erőlködésre és kifeszülésre ösztönöztessék, a' melly igyekezet lassanlassan annyira nevedekhessék és addig-addig gerjedezzék, hogy a' megkisebbült élet meg-int olyan mennyiségben jelenjen meg a' térre, időre

és az ebben megjelenő életmunkásságra nézve, hogy képes legyen valamely oly részecskét előhozni, a' melyben az ő fajjának megtartása legyen bezárva. Ez az életbeli lassanként és váltogatva nagyobbodó nevededés úgy történik meg, hogy az életnek mindenik szakaszában, mind az anyag, mind az élet, melly a' plántát teszi, másmás legyen és a' legnagyobb 's tartozó tökéletes létét csak lassanként érje el, hogy így a' természet az életmunkásságok közbejövetele által mind az anyagot oly finom-má tehesse, mind az életet úgy igazgathassa, a' mint ezt egy növényi egyminek tökéletessé lehetése megkívánja.

14. §.

Azon különös erőlködés, melly szerint a' magvak kifejlődni sürgettetnek, alapodik azon elrendelésen, hogy t. i. azok mindenképen igyekezzenek magokhoz hasonlókat előhozni, melly különös ébredés ő beléjük magából az egyetemből foly, a' mi az ő tökéletes lehetőségére és örökös épségben való állására a' növények életét is eszközül használja. Midőn a' magvakban az az élet, melly az elébb szunnyadozott vala, annak folytatására serkentetik, akkor kezd a' plánta a' kifejlődéshez, az a' miv pedig, a' melly által ugyanő tökéletesebb anyagi és életbeli tulajdonságot öltözik magára, az a' kifejlődés. Ezen két mozdulatok által himezik a' növények földünknek többi élő valójit, mellyeknek élete hasonlóképen ilyen módon szokott kifejlődni és lassanként megérni és végtére elhamuhodni.

A' plántának magból való kifejlődése, ugyanazon törvények szerint, ugyanazon feltételeknek gyámolgatása mellett leszen és hajtatik végre, mellyeknek közbejövetele és kormányozása által annak a' növénynek legelső neme vagy fajja szülék nélkül csupa önkéntes származás által előálított; azon erők által születik innen növény, ugyanaz az erőknek irányzata, ugyanaz a' különböző ne-

mű anyagok elrendelése, ugyanaz a természetnek igyekezete, célja és elhatározása, szóval az egész növényi élet azon perczenetek és mozdulatok által határozottatik meg, mellyek kezdetben jelenvalának, midőn a termett egyetem a legelső növényt szülte.

15. §.

A megrepedt magból kिरontó és kifokadó czika magával hozza azon növény alakjának durvánnyát, melly őtet magnak teremtette, és minél előbb halad ezen első pillanattól, mellyben élete elkezdődött, annál közelebb meg közelebb járul szülejinek képeihez. Ez az alakbeli cserélődés és lépcsőnként való tökéletesedés egyenlő lépésekkel halad elő az életmunkáságnak s életműves anyagnak felmagasztalt finomodásával és kiljebb s beljebb való terjedésével. Ezek által határozódik meg a növényeknek nevedése. Ezen nevezet alatt tehát értetődik a növényi életnek külömbkülömbféle lassanként nevedő mind anyagi, mind érényi létének kisebb s váltogatva nagyobbodó mértéke. Bizonyos oknál fogva oda értjük az anyagi nevedést is, mivel ez nemkülömben valódi oldala a növényi életnek és lételnek, a melly által tudniillik ezek bizonyos idomba öltözvén, magokat a térben kinyilatkoztatják.

E szerint tehát akármelly növénynek élete nem egyéb, mint egy olly erőbéli küszködés és anyagi viaskodás, a melly által valamelly új dolog az életre előhivattatik, s valami ollyan lény, a melly még az imént nem volt, a lételre és az életre készítettik, úgy hogy midőn az anya kihal, e mindjárt helyében következze és mint szükségesképen folyó következés, a maga eszközlő okát nyomban kövesse: *) minthogy pedig a növényi életnek

---

*) A mi nézi az anyagi létnek mivoltát, mind az alakra, mind a ki-mi vegyítésre nézve ez az anya által határozódik meg, mind a plánták, mind az állatok országában, de az erénység, a plántákba, a bátorság az állatokba, a nagylelkűség az emberi fjakba az atyákból ömlik által.

kiszebb vagy nagyobb mennyisége az erőbeliségre nézve, az anyagi nevedéssel vagy fogyással szorosán egybe vagyon kötve; e' pedig csak akkor történhetik meg, midőn a' külső természetnek egyszerűbb elveit többes szerkeztetésű allománnyá készítvén, azon erőnél fogva, melly ő belé az egészben képzelt egyetemből foly, befogadja, a' maga keblébe valamelly ugynevezett bámulásraméltó munkának közbejövetele által, a' mellyet közönségesen magnesi mindenbeli viaskodásnak *) szoktunk nevezni: nem csekély hasznót veszünk abból, ha egy két szóval említést teszünk azon ásványról, melly nekünk ezt a' rényt (virtus) szemünk elébe terjeszti, hogy így ez által is lelkünk heterjedő mennyisége (quantitas intensiva) eszközöltetvén, azt, a' mit keresni és megtudni akarunk, annál hamarabb megtaláljuk, és okosságunkkal jobban 's tisztábban megfoghassuk és felvehessük.

16. §.

Debet eadem omnis mundi natura putari.
Lucretius.

Minden dolgok, mellyek csak a' teremtet világon vagynak, mind anyagi, mind erőbéli mivoltaikra nézve, némelly tekintetekben különböznek ugyan egymás között; abban mégis mindnyájan megegyeznek, hogy öszveséges munkájikat azon közönséges törvény szerint intézik el és hajtják végre, melly által a' temérdek világ a' lételre és életre határoztatik: tehát a' gondolkozás és az esmeret is egy olly égés, mellynek tartása a' világosság előhozásával nyilatkoztatódik ki, a' midőn is az emberi testet alkotó életmivek vagy organumok erőbéli mutatkozásai (manifestatio dinamica) egymás között öszveütköz-

*) Valamint az egész egyetemnek élete anyagi 's erényi ellenkező 's költsönös (mivelés által eszközöltetik perczenetről perczenetre: ugy azok az élő lények, mellyek földünknek szüleményei, ilyen viszonyos mivelés által hozatnak elő, élnek és meghalnak. Ne tartsa tehát senki magameghittségnek vagy észbeli megtévedésnek azt, hogy magnesi mindenbeli viaskodásnak nevezzük a' processus magneticust.

nek, 's ekkor előtűnnek a' lelki tünemények (phaenomena psychica) vagyis származik a' belső világosság. De ezek korántsem az emberi test határán belőlvaló alapon nyugosznak, hanem a' mindenség kebléből folynak oda. — Innen lehet azt kimagyarázni, hogy miképen képes egy dolog a' másakra nézve lelkünkben világosságot gyújtani, és hogy még a' vak éjszaka sem rejtheti el annyira az utat, hogy az ember lelke többé vagy kevésbbé bé ne hatasson a' dolgok belsejébe. A' ki tehát ezt meggondolja, nem tartja azt félrebeszédnek, hogy egy két szóval a' magnesről említést teszünk.

Helye van a' magnesnek a' bölcs kimek okos felosztása szerint a' nemtelenebb érczek között, mivel szintelen, homályos, olcsó, nem ékesíti ő a' királyoknak hátrafésült üstökeit, sem a' szüzeknek ezüstszinű nyakait.

Decolor, obseurus, vilis non ille repexam
Caesariem regum, nec candida virginis ornans
Colla.

De ha meggondoljuk az ő bámulásraméltó tulajdonságait, elesmerjük, hogy minden érczek között az első helyet foglalhatná el. — Hogy is ne? Nézze meg csak az ember: ő vetélkedik a' földnek geometriai alkotásával, mivel ő nemcsak földecske (μικρογῆ terella) hanem világocska is (μικροκοσμος mundulus) a' mennyiben ő tulajdon tengellyel (axis) tulajdon központtal (centrum) tulajdon tekeredőkkel (polus πωλειω, verto) tulajdon délitőkkel (meridianus) párhuzomokkal (paralleli) és egyenlítővel (aequator) bir. Hát nem mulja e így feljül ő a' mesterség által kiköszörült becses köveket 's azokat a' drága gyöngyöket, mellyeket a' napkeleti partokon a' verhenyes hinárok közt keresgél az Indus.

Jam superat pulchros eultus, et quidquid eo is
Indus littoribus rubra scrutatur in alga.

17. §.

Ha az ember ezt az érczet kinyújtja vékony szálkává, vagy kilapítja finom lemezzé, 's akkor egy függőleg leszurt türe teszi, úgy hogy egyik vége se billenjen le és szabadon mozoghasson, e' következő tüneményeket szemlélteti: az egyik vége mindég a' déli, a' másik mindég az éjszaki polus felé van irányozva, ha az ugyanazon nevű polusok egymáshoz közelítettnek, szaladnak egymástól, a' különböző nevezetűek ellenben már távolról is észrevehető vonszódással vagynak egymáshoz; a' közép-résznél sem az üzés sem a' vonszódásbéli rénynek nyomdokai nem látszanak, hanem csak a' merő lomhaság; nem kevésbbé bámulható azon különös hatalma ezen ásványnak, mellynélfogva a' vasat, némelly más érczetet, nem különben némelly követ már meszszirol képes magához csalni.

Ezen különös figyelemreméltó tüneményeknek főoka, ha szabad a' különösökből és részszerintvalókból a' közönségesekre és együttözőkre következtetni, gyökeredzik a' legnagyobb másneműségben (heterogeneitas). — Mert ugyanis világosan tanítják 's láthatólag mutogatják a' chemiai ügyelések 's észrevételek, hogy csak azok a' dolgok egyesülhetnek egymással tökéletesen, mellyek egymástól minden tekintetben különböznek.

18. §.

Minthogy minden lények, mellyek a' roppant egyetemtet teszik, az anyagság meg az erényiség teljesebb mértékben való kinyilatkoztatása szerint egymás között véghetetlenül különböznek: ez a' csudálkozásraméltó rény a' nagy világnak minden testjeiben, zsengejiben és elveiben jelenvagyon. Ez által kinszerítettnek az ugynevezett különbözőnemű lények a' velek ellenkező természetűekkel költsönösen öszveszaladni, öszvecsapni, vagy különböző irányzatok felé egymástól eliramodni, hogy többesebb szerkeztetésű dolgok születhessenek és előhozattathassá-

nak, ez által öntetnek az idomtalan anyagok bizonyos csinos alakokba, ez által rendeltetnek a' megkívántató alakra kinőtt testek takaros rendszerekbe (systema) ezen különös erőnél fogva ösztönöztetnek akármiféle nyilván- (phanaerobia) avvagy lopvaélő (cryptobia) lénynek apróbb részei azon költsönös munkásságokra, mellyek által mind a' részszerintvaló, mind pedig a' közönséges élet virágzásban maradhat; egy szóval ezen erény által igazgattatik az egyetemnek anyagi oldala, melly mivel ugyanazon egy az erőbélivel, mindenféle mivelésbéli mód ez által lehet, minden munka e' szerint hajtatik végre, minden élet ez által végeztetik be.

19. §.

Ezt a' minden lények közt láthatóképen uralkodó egymáshozvaló vonszódást az éleleszü férjfiak külömbféleképen szokták elnevezni. A' dualisták vonzó 's üző erőnek, (vis attractiva et repulsiva) a' physicusok tevő és tagadó villámanynak (electricum positivum et negativum) az égvizsgálók déli és éjszaki tengelyvégeknek (polus boreus et austrinus) hívják ezen közönséges egyetembéli mindennemű lételt eszközlő erőt. Az unitariusok a' hasonlíthatatlan bélátásu világi bölcs okfőjiből meritvén a' valódi bölcsességnék zavarodás nélkül való vizét, legtisztábban gondolkodnak azon módról, melly szerint a' nagy természet élő lényeit teremgeti; ezen kettősnek tetsző erénybéli mivelést legfelvehetőbbképen terjesztik előnkbe. A' világosság és a' nehézkedés egy olly kutfőből buzognak ki, mellyben ezen két perczenetek belsőképen annyira egyesítve vannak, hogy ezen két egymás ellenébe tett erőbéli iparkodás közül sem az egyik, sem a' másik magát ki nem mutathatja: de a' midőn két ellenkező polusok felé kiterjednek és kifeszülni erőlködnek, érezhető munkásságokban mutatják ki magokat, mégpedig szembe - és észbetünőképen, *a' világosság és a' nehézkedés* (lux et gravitas) 's

ezen két mozdulatok egymástól nincsenek megkülönböztetve, hanem egy ugyanazon erőbéli küszködésnek tevő és tagadó polussai (polus positivus et negativus unius ejusdemque processus dynamici).

Már akármiféle erő legyen az, melly a' nagy egyetemet élteti és eleveníti, mi egészen megátalkodva azt állitjuk, hogy ezen erő által határozódik meg a' véghetetlen mindenségnek együttvéve és részszerint élni látszó része és léte, főképen a' testi és életbéli milétre nézve. Mert hogy az elébb említetteket megint előhordjuk, ez a' magnesi ipar ébredés és gerjedés a' napban, melly által ez az ő hatóságát a' maga bujdosó csillagjaira kiönteni igyekezik, nemkülömben ezeknek a' nappal való ellenküzdése a' magnesi polusok szokott törvénye szerint történik meg. Az, hogy a' planeták a' nap körül többé vagy kevésbbé gömbölyű körben hajtassanak, ugyanezen erény által eszközöltetik, az is, hogy az égi testek a' menny üregében ugy legyenek elrakosgatva, a' mint mindeniknek tulajdon lehetése 's élete kívánja, csakugyan ez által intéztetik el. — Hát hogy állhatnának csendességben a' sok szegzett csillagok (stellae fixae) a' világ öblében, ha mindazok egymásranézve mint megannyi különböző nevezetű, 's mint megannyi barátkozó polusok nem lennének? — Lehet e gondolni, hogy a' természetnek egyszerű elvei ezen polusi ellentétből származott erő és szerbéli iparkodás nélkül egymással egygyélenni erőlködnének? Lehetne e valamelly gondolat, esmeret, létel, ha az ilyen erőbéli öszveütközésnek a' temérdek világban helye nem volna? Hát azon teménýtelen dolgok, mellyek a' határtalan világot teszik, fenállhatnának e ilyen költsönös szemmellátható ellenkezésből eredő költsönös erőbéli mívelés nélkül? Nem. —

Ezen egygyélevésre törekedő igyekezetnél fogva szerkeztetnek öszve, alakoltatnak ki és rendeltetnek el kiszabott helyeikre minden földi egyminek (individuum terrestre) anyagjai: p. o. a' rejtett életüknek (cryptobia) jegülése (crystallisatio); a' nyil-

vánéltüknek (phanerobía) bizonyos alakokra való kiképelődései ezen erőnél fogva hajtának végre. A' plántáknak egész élete, sőt az állatoké is, az, a' mellyet tenyészőnek (plastica) nevezünk, ugyan-ezen ügyekezetről fogva virithat. De hogy még fel-lengősebben szálljunk, magok a' lelki mivek is, magok az erkölcsi cselekedetek is ezen törvények-nek engednek, mivel lelkünk a' testetlenségnek bel-ső milétéről semmi képzetet nem szerezhethet magá-nak; mellynek oka az, hogy a' testetlenségek lelke-inkkal egy természetűek, így osztán egymásra leg-kevésbé sem mivelhetnek, mivel mind megannyi ugyanazon elnevezésű polusok, azértis egymástól véghetetlenül eltávoznak. Hát a' rénynek 's him-ségnek aranybecse hol találódnék fel, ha a' bűn és kislelkűség ellenébe téve nem volna.

Ha az áldott természetben a' lehetőség illy okos alapon áll, miért vagynak az emberek közt olly sok természetellenvaló dolgok? Mirevalók a' ty-rannusok meg a' despoták? Mellyik bölcs, avvagy mellyik világirayasz tudná ezt úgy megfejtteni, hogy az ellen kifogást ne lehetne tenni?

20. §.

A' polusok természetéről még azt is meg kell jegyeznünk, hogy ha azoknak ereji csak olly cse-kély mértékben feszithetik meg magokat, hogy egyik a' másikat teljességgel feljül nem mulhatja, akkor csak a' csupa csendesség és lomhaság tűnik szembe, és az egyesülni akaró különböző anyagok-nak tulajdon alakjait meg lehet különböztetni; ha pedig az egyik polusnak erőbéli feszülése a' mási-két feljülhaladja, akkor előhozatik valamelly töb-bes szerkeztetésű állomány, melly mind az anyagi, mind az életbeli mivoltra nézve magasabb tetőre vagyon emelve; ezen esetben az is gyakorta meg-történik, hogy az egymással összeveütközésbe jött dolgok egyszerűbb eleveikre bomolnak el: így p. o. ha a' savító (oxygenium) gyuló (hydrogenium) foj-

tó (azoum) szénó (carbonium) egymással erőbéli érintésbe tétetnek, úgy hogy mindnyájan egymást költsönös művekre erőltessék, azonnal megoszolnak és legutólsó eleveikre bontatnak el, mellyek a' világosság és a' nehézkedés, vagypedig ha nem azon mennyiségben jönnek össze, a' mellynél jelen kellene lenni, hogy fellobban hassanak, igen gyakran fejménnyei takonnyá, mézzé és egyebekké lesznek.

Továbbá mennél közelebb járnak a' természetnek testjei az egyneműséghez (homogeneitas) annál inkább kissebbedik, és hogy ez a' polusi erőlködés és egymáshoz való vonzódás, melly végtére annyira kialszik és elfogy, hogy az ugyanazon dolgok nemcsak az, hogy egymással teljességgel nem egyesülnek, sőt inkább egymástól véghetetlenül iparkodnak elszaladni, és minél inkább közelebb vitetnek egymáshoz, annál nagyobbak kell lenni a' közelgetést eszközölő erőnek. Az üzésnek oka is épen ezen törvényen alapodik, mert két ugyanazon természetű és tulajdonságú egymás mellett álló dolgok hirtelen elmozdittatnak egymástól, ha mind a' kettőjük felé valami olly lény közeledik, melly ő velek egyenesen ellenkező tulajdonsággal bír.

21. §.

Minekelőtte azon erőbéli küszködést 's az ezzel ugyanazon egy anyagi viaskodást előadnók, melly által a' növényi létel eszközöltetik, hogy a' dolgot igazi határu kiterjedésében képesek lehesünk ügyesen képzelni: jónak látjuk, egykét szóval ezekről melleleg említést tenni. Mindazon egymással ellenkező tulajdonsággal és indulattal bíró állományok, zsengek 's egyszerű elevek, mellyek csak a' mindenség kebelében tartatnak és a' természet szüntelen dolgozó keze alá vagynak rendelve, a' magnesi erőbéli inderkedés szerint támadják meg egymást 's mivelnek egymásra. úgy hogy mindenik igyekezik, mégpedig költsönösön és egyenlő mennyiségben, a' másikat a' maga természetével töké-

letesen egygyétenni. Az életművetlenek (anorganica) sürgetik az életműveseket (organica) az ugynevezett physical és chimiai törvényeknek engedni: emezek ellenben teljes erőből iparkodnak amazokat az élet törvénye alá hajtani. Ha az életművetlenek ereje, mellyel az életművesekre művelnek, ezeknek erejénél kissebb betervedésü: akkor azok kétségkívül életművi feltételű állapottal ajándékozgatnak meg; hapedig az életművesek erőbeli mivolta olly kicsi és csekély, hogy az életművetlenek rámművelését feljül nem mulhatják, akkor ezek kinszerittetnek együgyübb elveikre bomolni, a' mikor is osztán ők az életművetlen ország tulajdonaivá lesznek. —

A' midőn a' természetnek egyszerűbb elvei megkivántató mód és mennyiség szerint ütköznek meg egymás között, akkor egy olly tökéletesebb anyagnak adnak életet, mellyben egyszersmind az erőbeli kinyilatkoztatás is nagy kiterjedésben vagyon jelen. Minthogy annakokáért a' plánták és földünknek más élő lényei, mellyek vagy a' föld színen, vagy a' légkörben vagynak, vagy a' napból 's a' csillagokból folynak ide, mint a' természetnek dolgozó műhelyéből szünet nélkül való öszveütközésben állanak: valahányszor valamely életművetlen lény az élet törvénye alá szorittatik, 's valahányszor valamely egyszerű elev az élet által kidolgozott állományok közzé férkezik, mindannyiszor ezek is, mind az anyagi, mind az érenyi létre nézve magosabb szemöldökre emeltetnek, nagyobb tökéletességet nyernek: ugy az életbeli erőlködés is annyira képes magát megfeszíteni, hogy azon lények, mellyeknek lételet ezek a' lehetésre határozzák, bizonyos időeknek lefolyta alatt mindenféle külső ostromló hatalmaknak könnyen ellentállhatnak 's életüket épségben tarthatják.

Mint virít a' növények országa a' virágokkal, ugy villog az embereké is, és a' miveltség által kifinomodván a' test, nagyra emelkedik az emberiségnek érzése, de ezen állapot csak egy da-

rabideig marad épségben és hamar elenyészik, azért pedig, mivel olly nagy hasznot akarnak árasztani és kiönteni az emberek világába, hogy az által világosodjanak fel minden földi népek és tanulják ki azon módot, melly szerint fel lehet találni a' közönséges boldogságot. Miért ölik el az uralkodni vágyók és a' despoták szabad és nemes gondolkodásu társaikat? Miért a' nagykinézésű és nagy dolgokat végrehajtani tudó okos hadivezéreket? —

22. §.

Nem lehet e a' természet közönséges törvényeit hézag nélkül alkalmaztatni a' különösökre?

Mindazoknak értelmét, mellyeket eddigelé emlegeténk, kiki könnyen tulajdonává leheti: mégis adjuk elő érthetőbben azon himezést, mellyet követ a' plántáknak élete, midőn tulajdon lételét minden tekintetben eszközölni iparkodik: melly noha már magának a' szónak erejéből is elég világosan képzelhető; mégis minthogy az emberi lélek nem csekély vigasztalást merit abból, ha gondolatit és esmeretit legutólsó részeire képes feloldozni és szétbontani, úgy hogy azt még a' gyengébb erejű lelkek is igazi valóságában felfoghassák és bevehessék, tehát még ezeket adjuk az előhordottakhoz: akármiféle mag vagy gyökér az anyagi és erőbéli mutatkozásra nézve (*quoad enuntiationem materialem et vitalem*) a' természetnek egyéb lényeitől voltaképen különbözik és mindazokkal általjában ellenkező természetű: a' honnan midőn a' mag a' külső természet dolgaival egybeütközik, a' két ellenkező természeti dolgok közt tüstént valamelly erő- 's szerbéli ellentétel (*oppositio materialis et dynamica*) származik, mellyből osztán lészen és felserken egy uj mivelésbeli mód, melly a' magosra emelt növényi életnek és nagyobb kiterjedésű lételnek valódi szüleménye, 's a' magvoknak, gyö-

kereknek anyagi és életbeli felmagasztalt állapotjából foly és következik. Ezen környülállásoknál fogva azon mód szerint, melyet a' kimek előreelrendelő atyafiságnak neveznek, a' természetnek egyszerű elvei előre arra rendeltetnek, hogy némünémű egymáshozvaló vonszódást serkentsenek fel költsönösen egymásban; ez az új mívelés pedig nem egyéb, mint a' magban az életbeli és anyagi lét felmagasztalt állapotjának szüleménye, a' mikor is a' természetnek egyszerűbb elvei, a' mint az elébb is mondók, arra határozatnak, hogy egymással egyesülvén, tökéletesebb testté legyenek és életmivi tulajdonságot öltözzönek magokra, melly meglévén, a' növényi egymá ezeket a' maga keblébe befogadván, tulajdon testének állományává teremti. Az első, a' mi a' magban az elrejtett életet felkölti és felserkenti, a' világosság és melegség, melly két perczenetek midőn ő reá mívelnek, az ő benne ébredező erő magát ezeknek, t. i. a' világosságnak és a' melegnek ellenébe veti, és ezen két különbözőnemű mozdulatoknak mívelése és visszamívelése által az élet mind inkábbinkább nevedvén, elannyira képes magát megfeszíteni, hogy nemcsak magának a' magnak tulajdon anyagi állása és erényi mivolta bántatlanul marad, sőt mind inkábbinkább neveddik, és anyagi mivolta is mind inkábbinkább tökéletesedik, és mindaddig, míg azon tért, melyet a' természet neki földünk hátán rendelt, időmjával be nem tölti, melly határt főképen a' napnak vonó 's taszító ereje, meg a' többi égi testeknek atyafiságos munka által történt nyomása szabnak ki.

A' gyuladó és gyulasztó szerek, mint különböző elnevezésű polusok, egyességre és egygyélévésre törekednek, és midőn egymást belsőképen mind a' térre, mind az időre nézve tökéletesen meghatják és általjárják, azonnal sok különböző tulajdonságu és természetű dolgok származnak, p. o. viz, savany 's a' t. — A' viz a' világosság által elbontatik, az ő savítója az érczeknek, földeknek és a' kaliknak megsavítására fordittatik, és ha valami

hóbortos bölcs azt nem mondaná, hogy lehetetlenséget állítunk, ezek a' savitónak bizonyos mivelése által az előreelrendelő atyafiság útján (via affinitatis prae-disponentis) az érczek és más alapok, az ő még eddigelé esmeretlen elveikből őszverakattatnak, melyeket a' savító a' maga számára elkészítvén, mivel jelenvan a' legnagyobb másneműség, nagy tüzzel magához ragad. Az ilyen módon elkészült alapokkal (bases) a' savak (acida) ellentételben állván, azonnal sók (sales) teremnek. A' savító (oxygenium) gyuló (hydrogenium) szénő (carbonium) meleg, fojtó (azoum) különböző mennyiségben egyesítettvén, a' szerint, a' mint az említett elevek közül valamivel több jut vagy több marad el, a' szerint, a' mint egyik vagy másik vagyon jelen; sokféle különböző tulajdonságu állományok születnek, mint p. o. takony, mezga, fejemény, szagostest (ozmazoma) czukor, csiriz (colla) és több effélék; melyek közül midőn az egyneműek egymástól szaladnak, a' különbözőneműek a' polusi erény törvénye szerint egymáshoz vonattatnak, ésigy mindnyájan tulajdon helyeikre elrendeltetnek, melly uttal egyszersmind a' plántáknak kiképelődése is végrehajtatik.

Az egyneműségben hatalmasabb az utolsó elevek közül a' világosság, ésigy a' dualistáknak terjeszkedő ereje (vis expansiva) a' másneműségben pedig a' nehézkedés vagy ugyanazoknak kuczorodó ereje (vis contractiva); ezen utolsó polusi ipar szerint minden növényrészek iparkodnak magokat öszvehuzni, de a' világosság annak megtörténhetését akadályoztatja, és innen foly osztán a' növényi életnek bizonyos és tartozott ereje és hatalma. Ez azon példa által erősítettik meg, hogy éjszaka, midőn a' nap világa a' föld színének valamelly részéről el van rekesztve, a' feleslegi öszvevonódásra való erőlködés a' plántának kebléből az illatozó szagokat a' gyulóval együtt mintegy kitolja, a' mit tapasztalunk a' szomorú estikében, tubarózsában, az olajfában és más szám nélkül valókban: midőn

pedig a' világosság megérkezik, mivel a' plánta inkább kiterjeszkedik, akkor a' szag az ő keblébe visszaveszi magát, vagy legalább odabé tartatik; ez az oka, hogy miért kisebb az illatja nappal az olyan virágoknak, melyek a' világosságot nagy mennyiségben szívják be, mint éjjel, mivel a' holdtól, a' planétáktól és az állócsillagoktól szolgáltatott világosság sokkal gyengébb, mint az, melly a' napnak közbejövetele által, vagy ő belőle ömlik széljel világunkra.

23. §.

Azokon kívül, melyeket eddig azon mágnesi mivelésről emlegeténk, melyek által a' növények testének különbözőnemű anyagai össze- és elrendeltetnek: még az az ipar is jelen van akármely növényben, hogy azoknak azon részeiben, melyek a' magteremésre vagynak határozva, mind az anyag finomabb, mind az élet elevenebb, és mintegy fel vagyon magasztalva, annyira, hogy a' virágok nemző részei úgy tetszenek, mintha mind megannyi nemző állatocskák lennének, a' mit a' finomság és az ingerelhetőség noha csekély nyomdokai bölcsen tanítanak.

Nemcsak a' növényekben, hanem az állatokban is a' nemzésre határozott részek mind a' himben, mind az anyában a' testnek egyéb részeitől anyagi és erényi mivoltjokra nézve egészen különböznek, a' miről csakugyan bizonyossá téssen kitűnik a' nagy mértékben jelenlévő ingerelhetőség és érzékenység.

Ennélfogva a' gyümölcs hozást eszközlő növényi munkásság is ugyanazon mágnesi rénymiv által intéztetik el, a' melly a' magból való kifejlődést, felnövést és a' tökéletes megérést végrehajtani képes vala.

24. §.

Az egész plántai élet két különböző hosszsúságra nyuló keringőre (periodus) szakad, az első a' *haladó életszakasz*, melly kezdődik a' legelső kifejlődésnél és kiterjed a' magmegadásig, mellyben a' leendő anyának durványa vagy on berekesztve, a' melly teremtmény egyszersmind egy hozzá hasonló lénynek jövendő lételet eszközli a' maga tulajdon létének mindennémü megtartása által; a' másik a' *maradó életszakasz*, melly a' magelvetésnél kezdődik és addig nyulik, mig a' növény elbomlik és általmégyen az életmivetlen országba. De mivel-hogy a' plánták országa az állatokéval némünémü tekintetekben mintegy vetélkedik: igen sok növényeknek mind anyagi, mind erényi felmagasztalt állapotja olly állandó, hogy sok esztendők lefolyta alatt hatalmasok gyümölcsöt teremni és magvat hozni; melly növényekről különös megjegyzést érdemel az, hogy ezeknek enyésző életszakaszsa ugyanannyi esztendők lefolytaig tart, a' hány kívántatott arra, hogy az első csirázástól fogva a' a' gyümölcshezó életszakaszig nevelkedhessenek.

25. §.

A' dolog tisztább megvilágosításához szükségképen hozzáadandó mozdulatoknak látjuk lenni ezeket: hogy t. i. a' tenyésztetésre szentelt nemző részek azon feltételeket hozzák magokkal, a' mellyek valamelly plántának kezdetben való teremtésére és előhozására szükségesek valának. Melly feltételek közül minthogy legfőbbek valának a' világosság 's ez által kifejlődött melegség, meg az égi testek munkálkodó nehézkedésének megkívántató elfogadása: szükséges, hogy akármelly növényben, legyen az lopva- avvagy látvanószó, az életmunkásság elannyira felmagasztaltassék, hogy a' feljebb említett mindennémü lételt eszközló perczenetek

eránt való 'elfogadás legnagyobb mértékben legyen jelen. Mert annak lehet tulajdonítani azon fellengős olajnak készítését, mely a' nemző részeket megnedvesíti, mely által ezek lángra kapnak és elégnék, hogy előhozassék egy bizonyosnemű kozmaolaj (oleum empyreumaticum) mely a' plántafogamzatnak eredetet ad és azt táplálja. Ezen elfogadásra képesvoltnak tulajdonithatjuk a' növényeknek azon szám nélküli alakokra való kiképelődéseit, melyeket a' természet mutogat és legközelebből az egyenlítés munkája (processus assimilationis) legtávolabbról pedig az égi testeknek nehézkedése határoz meg. Ugyanis tiszta fényben előterjesztve látjuk, mely szorosan követik az égi testeknek tetsző és valódi alakjait nemcsak a' növényi és alrendübb állati életmivek és élőeszközök, hanem magok a' mi tulajdon testünknek különbözőféle részei és organumai is.

26. §.

Milly bámulásraméltó egybefüggés vagy on a' plánták meg az emberek közt! Milly nagy viszonyosság mutogatja magát a' növények és mindenféle állatok közt! — Mint himezik a' növények a' földnek, a' plánetáknak, a' napnak és az egész egyetemnek minden-némű lételet! —

A' föld azon egymii zsengéjinek létele és élete, a' melyeket állatoknak hívunk, leginkább háromféle mozdulatok által intéztetik el, t. i. anyag, tenyész-tető élet és lelki élet által; a' két első perczenetek ugyanazonok, de az utolsó magosabb méltóságu, a' két elsőnek közbejövetele által tétetik érintésbe a' világnak anyagi mutatkozásával, és az egyetem lelki kinyilatkoztatásából kieredő folyam.

Ez a' lelki élet már a' legalrendübb állatocskákban jelenvagy on és elébbelébb haladván keresz-

tül az állatok országán, mind inkább inkább kiterjed és kifeszül, úgy hogy az emberben a' föld azon erőlködéséhez képest, melly által az egyetemet mind anyagi, mind erényi mivoltára nézve himezni és követni iparkodik, a' legnagyobb tökéleteséget eléri: minden dolgoknak tehát, mellyek a' mi földünkhöz tartoznak, mivelése sokszorosabb az emberre, mint a' többi állatokra nézve; ennél fogva elhagyván a' plánták azon költsönös műveinek említését, mellyek a' mi létünknek csak növényi és tenyésztésbéli oldalát érdeklik, csak azokat igyekezünk itt megemlíteni, mellyek csak magát a' mi lelki létünket érezhető mozdulásba hozzák.

27. §.

Semmi sem tartja magába zárva a' maga lételének okát; csak az egészben képzelt egyetem, 's így tulajdon erényénél fogva csak ő egyesegyedül állhat fel, minden egyebek, mellyek ezen öszves életművészségnek mint megannyi tagjai magokra hagyva, igazi mivoltokban csak egy pillanatig sem állhatnak fel; a' honnan szükségesképen következik, hogy a' mi lelkünk is úgy intézheti el önmunkaságát, ha vagynak holmi ő tőle tökéletesen külömböző polusu tárgyak, mellyekre mivelhessen, és mellyekhez a' maga erényjeivel támaszkodhassék. De valameddig a' lélek az életműves test által a' lételeire előhiva áll, nagyrészt követi az ő élő eszközeinek természetét, és csak egy kis részét hathatja bé tompa érzőeszközein keresztül ama' mérhetetlen térségnek, mellyben a' világ él: ennél fogva minthogy a' távolálló tárgyakban a' létnek valamelly kinyilatkoztatása vagy homályosan, vagy teljességgel ki sem tetszik; millyenek p. o. az égitestek, a' hol t. i. csak a' térben való kinyilatkoztatás, de az az erő, melly őket élteti, 's mellyel ők a' szomszéd égi testekre mivelnek, kivévén a' világosságot, se észbe se szembe nem tűnik; a' testnek keskeny határai közt tartózkodó lélek a' maga

munkálkodó hatalmát, annak ki-és betérjedő mennyiségét ezekből vagy igen nehezen, vagy teljességgel meg nem mérheti.

28. §.

E' szerint mulhatatlanul szükséges, hogy a' lélek olyan tulajdonságu dolgokkal ütközzék össze, mellyekben t. i. a' lételnek mind anyagi, mind érény-i alakja és ereje egyenlő mennyiségben tétessék ellenébe az ő mivelésre iparkodó erőlködésének, és olly tulajdonságu légyen, hogy mind anyagi, mind pedig erőbéli tekintetben legyen a' közt és az emberi test közt valami hasonlóság's atyafiság. De minthogy az emberi lélek mintegy megborzað, ha az ő igazi létét a' többi állatokkal való egybehasonlításból kinszerítettnek megesmerni: sokkal nagyobb vigasztalást merit onnan, ha a' maga létét az alrendübb életmivekével arányba teszi és abból tanulja ki a' dolognak valódi mivoltát, a' mi leghelyesebben úgy történik meg, ha a' növények vizsgálása körül forgolódik. Mert ebből lehet azt megesmerni, hogy a' gondolkozás és az esmeret nem a' testben lévő alapon áll, hanem magának az egyetemnek tulajdon magához hasonló, véghetetlen kiterjedésü munkája; valamint nem külömben azt is innét lehet következtetni, hogy minémü viszonzosság vagyon a' test és a' lélek közt, hogy t. i. ez utolsó a' bizonyos idomra kialakolt anyag által annyira hatóvá lészen, hogy képes a' vele külömböző természetü dolgokkal közbevetetlen érintésbe jönni, valamint a' Volta oszlopa által az előbbeni megoszlott és lappangó vilálmány megsürül és előhozatik, úgy hogy képes a' mi érzékeinkkel közölni a' maga jelenlétét és munkálkodó erényét.

29. §.

Mennyiben himezik a' plánták részeikkel az égi testek tetsző és valódi alakjait?

A' plánták különösen leveleiknek, magvaiknak,

alakja által himezik az égi testeknek idomját, úgy hogy a' millyen alaknak látjuk szemeinkkel az ég öblében elszórt testeket, ugyanaz a' mi földünk növényei külömbféle részein is észrevehető, úgy hogy leveleik, magvaik követik a' napnak, csillagoknak, holdnak és a' mi földünknek formáját: innen lehet következtetni a' növényeknek kerek, holdképű, csillagos, csucsos leveleit, gömbölyű, tekeképű, sarlóidomu magvait, az üstökös magvak ábrázolják az üstökös csillagokat, azért is ezek ritkábbak. Fényesen kitündöklök ezekből, hogy az égi testeknek munkája ugyanazon egy minden teremtetten lényekre nézve földünknek. E' mellett szól ez is, hogy igen sok, vagy majd minden legalsóbb rendű állatok, a' mellyek a' külső érzékeknek, főképen a' szemnek hijával vagynak, kerek, csillagképű, holdképű, teke- vagy gyűrűidomba öszvekeveredtek, mert ők ezen mennyei testeknek alakját szem által magokba nem vehetik, azért is ezeknek nehézkes és világosságbeli munkája által kinszerítettnek ezen külömböző alakokat magokra öltözni. Ez az oka annak is, hogy midőn a' természet valami tökéletest akar teremteni, azt mindenkor tekeképben állítja elő, mellyet már a' nagy Plátó bölcsen látott:

— — — — — Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo; pulchrum, pulcherrimus ipse,
Mundum mente gerens, simillique ab imagine formans.

Mindezek azon közönséges forráshoz vezetnek bennünket, a' honnan mi, a' növények, égi testek és egész teremtett világ lételt és életet meritünk.

30. §.

Vagyon még az ember, meg a' növények között egy csudára méltó viszonyosság, mellyet az Arabok után az isteni eszű Paracelsus juttatott eszébe a' világnak, ki azon sok hasznos igazságokért, mellye-

ket az ő mély belátásu esze által a' setétségből ki-
burkolt, a' valódi bölcs férjfiaktól mind e' mai napig
tiszteltetik. Abban áll pedig ez a' viszonyosság, hogy
minden plántát bizonyos jeggyel bélyegzett meg
a' természet, melly által külső tekintetéből meg le-
het esmerni az abban lappangó erőt, mellynélfogva
az embert vagy kecsegteti, hogy őtet használja, vagy
elijeszti, kimutatván, hogy életének halálos ellen-
sége. Így árulja el a' gyilkos csomorika (*cicuta*
virosa) színével és szagával az ő ellenséges erejét,
melly által az idegeket undorodóvá teszi, így a'
vérhőrpölő fű (*sangvisorba*) az ő piros színével
vérállító erejét ajánlja. A' kosborok (*orchydes*)
alakjuk által ajánlják magokat. A' vérrel csepegett
fű (*hypochaeris maculata*) azon bárdolatlan népek-
nek, kik azt hiszik, hogy azokra a' Krisztus vére
csepegett, sok lelki nyavalyákban hathatós orvosság.
Az érzékeny mimosa (*mimosa sensitiva*) és sok moz-
gást mutogató növények bőven bizonyítják, hogy a'
természet azon mozgást, melly az állatokban az idegek-
nek közbejövetele által léssen, azok nélkül is elő-
hozhatja. Mindezek nagy mértékben megilletik az
emberi lelket, melly által annak mivelő ereje neve-
kedik. Ezen munkálódása a' plántáknak az emberekre
a' többi állatokat is illeti, mert az, hogy az ebek,
macskák némelly fűeket megesznek, hogy beteg
állapotjokból az által kigyógyuljanak, azon vágytól
származik ezen állatokban, a' mellytől az embe-
rekben.

31. §.

Ugy kell továbbá gondolnunk a' plántákat, mind
az emberre, mind a' többi állatokra nézve, mint
megannyi öszvehasznító életműveket (*organa assi-*
milatoria) mellyek által az életművetlen lények élet-
műves tulajdonsággal ajándékoztatnak meg, azért,
hogy az állatok könnyebben bevehessék és önnön
hasznokra fordíthassák. Mellyekről azt meg kell
jegyeznünk, hogy miőn azok testünkbe férkeznek,

nemcsak alrendűbb rendszereit támadják annak meg, hanem az idegrendszernek rendes munkásságát is hol jobbra, hol balra ténferítik; ilyenkor az állati szolgálatra határozott élőszközők érdekeltek, mellyben maga a' lelki élet is hirtelen részesül, minthogy az ugynevezett állati élet nem egyéb, mint a' lelki életnek valamelly oldalra való elágazása. De hogy ilyen szétbomolthatatlan összefüggés vagyon az állatok és plánták országa közt, az által is gazdagon meg vagyon mutatva, hogy számos állatok, mellyek egymásnak költsönösen eledelül szolgálnak, növényekkel élnek, ésigy ők a' csupa husevők számára a' növényeket illő eledellé változtatják.

32. §.

Minden plántában, kivéven néhány lopvanőszőket, jelenvan valamelly igyekezet, melly szerint akármelly növénynek anyagi léte ugyanazon egy alakot erőlködik követni; így közös az minden növényekkel, hogy kinyuljanak száakra, elhasadjanak ágakra, kilapuljanak levelekre, elfajozzanak virágokra, kinőjenek gyümölcsökre. Továbbá akar-melly plántának élhetése a' másíknak segítségét több tekinteteknél fogva megkívánja. Mert a' gyengébbek és hajlékonyabbak ha kacscsaik által az erősebbekhez nem fogódnak, életüket annak módja szerint be nem végezhetik.

33. §.

Senki sem tagadhatja azt, hogy mindazon élő lények, mellyek a' földszínen találhatnak, mulhatatlanul megkívántatnak az ő létének épségben való maradhatására, e' szerint tehát a' plánták szükségképenvaló élőszközői (organa) a' földnek. Mert valamiképen az egyetem háromféleképen nyilatkoztatja ki magát, t. i. anyag, mivelés és tiszta gondolkodás által: valóban a' mi földünk is mint az

egyetemet tevő nagy életművészségnek tagja, ábrázolja a' temérdek világot ezen három perczenettel, úgy hogy tökéletes egybeköttetésben álljon az egyetemnek mindennemű mutatkozásaival, melly leszzen elsőben a' növények által, mellyekben t. i. az anyagi és életbéli kinyilatkoztatás jelenvagyon, másodszor azon állatok által, mellyeket a' föld terem, főképen az ember által, a' ki az egész mindennek tökéletes rajzolatja, és a' ki a' világ eleve-nítő lelkével egyenesen öszvefoly; de az embernek lelki mivolta a' plánták vizsgálása által nagyobboldik és közelebb emelkedik a' tökéletes egyetemhez. Végtere a' föld massájához képest nem egyebek a' növények, mint megannyi organumok, mellyek által az nevelkedik, és az egyszerű zsongékból és elevekből öszvetettebb dolgok készülnek, hogy a' szüntelenvaló munka által a' föld épségéből valami el ne kopják.

34. §.

Bizonyos együttözés vagyon jelen a' mi földünk plántáji és a' napi alkotmány planetáji között, a' mi részszerint abból látnivaló, hogy a' plánták részei és a' planéták tetsző alakjai és azon utak között, mellyeket ezek a' nap körül térsnek, nagy hasonlatosság vagyon jelen; részszerint abból tetszik ki, mivel a' mi földünk is ugyanazon alkotmánynak planétája, és az ő többi társaira mivel és erejénél fogva azokhoz támaszkodik, ennél fogva ezen munkába bizonyosan a' növények is vagynak valami befolyással. — A' nap az ő planétájira nemcsak erő, hanem anyagiképen is munkálódik, mert ez mintegy szive az egész égi alkotmánynak, a' melegnek, világosságnak, minden elevenségnek és életnek valódi kutfeje, mellyel beönti az egész tartományt, hol az ő planétáji legelnek, azokat megelkesíti, az ő polusi ereje által igazgatja és ösztönözi azon mozgásnak követésére, mellyet ő maga térszen. Mivel a' mi plantájinkra is a' világosság 's az abból kifej-

lódó melegség által. A' honnan következik, hogy ezek is a' napra visszamivelnek, melly az ő lételeére nézve szükséges, mert a' természet semmit sem csinál hiában.

A' mi földünknek csekély plántái között és a' teremtett dolgok mérhetetlen világa között bizonyos viszonyosság és atyafiság uralkodik, minthogy a' mi napi alkotmányunk, így hát földünk is bizonyos tért foglal el az ő keblében, és az ő erejét a' szomszéd teremtetésekre kiterjeszti: így hát a' mi földünk is ereje által behat és öszvefoly azon nagy erővel, melly a' temérdek világot élteti és eleveníti.

Zágoni BARRA ISTVÁN.

A' mostoha gyermek.

Be könnyen veszed e' nagy szomorúságot, te kőszivü gyermek! feddi fiját az atya, a' hogy temettetnék második felesége: hogy lehetsz olly hálátlan e' jó nevelődhöz, kit jóságáért még az idegenség is fájlal 's elkövet érette mindent, a' mi csak kedves a' holtakra; kesereg a' rokonság és mély zokogások között kíséri sirjába? Neked mennyekig illenék könnyeket záporozni utána. — Ugy illenék; felel a' gyermek, és úgy is tennék; de nincsenek könnyeim; mind elfogytak már, épen mennyekig záporoztam fel azokat, annyira megsirattatott éltében.

Nemcsak az illyes szülők, hanem más némelly mostohák is, életekre préselik ki a' halálokra jobban illő könnyeket; akkor temettetvén el, a' mikor már sokak boldogságát eltemették; — nagyon hiteles bizonyága a' halál a' nagyobb élet minővoltának.

LENGYEL GYÖRGY.

Nyelvválasztás

Erkölcsi költemény.

II. Szakaszban.

Mit használ lennünk, ha homály burkolja nevünket?

Személyek.

Az Erőny.

Árpád Lelke.

A' Haza Védlelke.

Rákos emberi szerepben.

Az Idő.

Viszhang.

Előülülő.

A' magyar nyelv szószólója.

A' német nyelv szószólója.

Az angol nyelv szószólója.

A' francia nyelv szószólója.

Első

Második } nemes ifju.

Harmadik }

Több nemes tanuló ifjak, 's az Irigység.

Első Szakasz.

Az első ifju.

(A' dunaparton sétálván, a' vizre veti szemeit.)

Csendes Dunánk! századok omlanak a' bus halál
 Árkába, mégis olly halkkal ballagsz 's viszed
 Éveidet ritka habjaidon: mint mikor
 Első léptedet a' nagy Való parancsira
 Kezded. — Tudod hazám vérzivatarjait 's azon
 Boldog időt, midőn áltkelt Árpád, Ázsia dicső
 Gyermeke rajtad, szittya vitézeit győzni vezetvén,

Te emeléd mint drága teher a' nagynevű vezér
 Hunyadyt egykor Nándor alá, hol győze hazám, és
 Stámból külkeit már mint dicső, porba tiporá.
 Te tudod, mint vérze egy csatán Mohács köre.
 Te nyolczszáz év óta ha jobb, vagy mostaha vala
 E' nagy nemzet csillaga, jól tudod. — Oh emberek!
 Ti, kiket a' jobb sors felkeresett, ti, kikre a'
 Rokon vér és születés nevet pazérola,
 Ime! ezek mind megannyi lidércztünemények.
 Ugy van: nincs örök e' földön, nem lesz, a' mi van, —
 Mi volt, nincs többé. — Boldog csak az, kire egykor
 A' maradék áldást mosolyog 's hint hálajutalmokat;
 Bár üldözze irigy keze, de nincs a' siron tul
 Hatalom, fulánkot mérgének eresztani. —

(A' Rákoshoz fordulva.)

Amott tehát jobbra, amott gyülekeznek az ifjak,
 Thália bajnoki, e' szép, valóban szép dolog.
 Ma, úgy vélem, nemes csatát fognak velem
 A' nyelv ügyében vivni derék sorsosim,
 Mert hogy szép nyelve nélkül nemzetünk nem él,
 Már érzi a' Magyar, 's vele érzik az ifjak.
 Eddig kétkede, ha valljon Árpád szép szavát
 A' porból, mellybe tiportatott, kiemelje e?
 De mostan látjuk, hogy szivünk várta szerencsénk
 Reánk szeliden mosolyog. — —

(Hallja a' városból az óráütést.)

Hah! melly szent tűz ragadja lelkemet! Tehát
 Int az idő, késni nem szabad. Nem hiv Magyar,
 Ki késni tud, midőn intik gyors napjai. —
 Óránk csak jár, csak jár, de ha egyszer majd lejárt
 'S ütött; többé nincs hatalom, melly viszont utóbb
 Azon perczet visszaszaidézheti. — —

Árpád Leike.

Ugy van gyermek, méltó onokám! immár ütött,
 Ne késs tehát — egy percz — a' lesvető halál
 Ledönt, 's nem használad többé' napod soha.

(Meghökkenve nézi az ifj u.)

Egek! mit látok? légy üdvöz Árpád atyánk!

Á r p á d.

Ugy van, világ 's e' szép ország hódítója
Árpád, én vagyok. — —

I f j u.

Vitéz hazám bajnok szerzője nagy Árpád!
Parancsolj, várja hiv szolgád intésedet.

Á r p á d.

Nyolezsszázados boltozatimból kitörtem én,
Hogy láthassam, mit mivel a' bus Árpád faja
Véremmel nyert hazámban, melyt én nekie
Örökül hagytam. — Porvedrem eddig nem vala
Csendes, mert sirnom és zokognom kellették,
Látván, hogy elfajult hajdan hős gyermekem.

(Szemeit törölve.)

De most vidor öröm lepi elaggott két szemem,
Látom virágzani illy kedves maradékomat,
'S virágzani azon földet, mellyért ontani
Nem kétlett kardom vért 's hódítani népeket.
Vidd meg tehát e' hirt tőlem hazádnak is;
'S én békével térek vedrembe ujolag, —
Nyugodni álmomat, valamig kiszólitand
A' nagy Biró, és megadja jutalmomat; így hát
Áldásom legyen rajtatok nemes Scythák!

(Ekkor egy felleg körülveszi 's a' láthatáron eltűnik.)

A z i f j u. (Égre vetvén szemeit.)

Való látás e ez nagy Isten! ? avagy álom:
„Áldásom legyen rajtatok nemes Scythák!”
Ezt mondá Árpád 's eltűnt jobbra Rákoson;
Nincs hát miért késnem, el utána, jobbra el! (elmegy.)

M á s o d i k i f j u.

(Jő Pestről, kezében az „Ifju Magyar Bölcselkedő.”)

Pest, Buda! ti két csillagok a' magyar dicső egen,
Minő felség ragyog ma diszben rajtatok!
Méltóságos tekintetű palotájitok
Képeről századok mosolyganak alá.

Szép vagy kies tájék, nagy Buda! melly sok jeles
 Királyokat kebledbe zárva ringatál,
 'S egykor tiz ország hódolt, várva parancsidat.
 Oh hajdan! lenge zephirként reptülsz,
 'S ollykor magyar hazám rajtad dicsőn lebeg,
 Vérzik, ha ollykor gyászos fátyola sziveembe
 Hat, 's szemkönyeim bu vagy öröm által hullatom.

(*A' felkelő naphoz.*)

Ah! melly felségesen lövelli a' piros
 Derűnyre arany sugárait határira
 Hires Rákosnak! mint csalja honából szelid
 Madarát, mint készíti, hogy kezdvén bájos dalát,
 Gyönyörű napot ígérjen a' serény mives
 Embernek. Emitt a' szorgalom fija e' picziny
 Hangyácska, ni mint küzdik a' nagy teher alatt!
 Ott a' gondos méh szedi virágról mézeit.
 Úgy vagyon; e' példa nekem is, nem szabad imez
 Állatnál soha alábbvalónak lennem, a'
 Midőn nagyobb nemesebb vagyok. — —

(*Megáll 's nézi az „Ifju Magyar Bölcselkedőt.”*)

Kedves társam! te hiv barát, Ifju Magyar
 Bölcselkedő! te vagy utmutatóm menésimen,
 Derék zálog! szívem szeret, végig becsül.

(*Olvassa exen szavakat belőle: „Tehát — Haza! — Magyar Haza! — valahányszor e' szót említem, pedig melly gyakran, 's melly örömet említem! dagadozz, magasra emelkedj, 's készen állj szívem Hazámban, és Hazámért mindent tenni, mindent szenvedni.”*)

Rákos, és az ifju.

Rákos. Jövel, jövel tanult ifju idébb felém!

I f j u.

Valljon ki az? Minő szomorú ábrázatok!
 Ó áll, reám tekint, intése parancs, — megyok!

R á k o s.

Ne félj Magyar! felém közelíteni, sok ezer
 Évek szendergnek bus arczom vonásain,
 'S mióta Árpád szava él, nevem Rákos.

Nagy fájdalom késztet, hogy megszólítsalak:
 Atyájitok hajdan tanácskozást együtt
 A' vett sebek megorvoslása felett gyakor
 Szép téremen tartának, mint egykoron a' nagy
 Márs mezején Róma; ekkor örültem én, de most,
 Hajh! most nem úgy siet lenni örök nemzeted!
 Csak lópályán sereglik egybe, ha gyermeke
 Szép tudománypályán kész vetekedni, nincs jelen.
 Szívét, ruháját, szép szavát levetkezé,
 'S e' hajdan nagy leventá külföld majma lett. —
 Nem mindnyája ugyan, mert vannak többen, kiket
 A' szép csinosodás és nyelvmivelés diszesít,
 Kik tudják, — melly szép élni és áldatni a'
 Késő maradéktól, kik tudják tekinteni
 Fsmervén halhatlan hazájokat jövőn. —
 Áldás reájok! — Hajh! de a' világ fija
 Dobzódván — félek — elfelejti nevét, szavát,
 Nem nézván azt, hogy ő halál fija, de a'
 Hazának, mellyt sok vérrel szerzének vitéz
 Ősei, mig él Árpád remek szava — élni kell.
 Melly ha elenyész, akkor pirulj nemes Magyar!
 Mert csak holt hang léssen hazád 's Rákos neve!
 (eltűnik.)

(Csudátkozásából feleszmélvén, magában így tusakodi)

A z i f j u.

Hihetek e füleimnek? jól látott szemem?
 Ember formában állott Rákos itt előbb?
 Nem! az lehetlenség! — 's tán csaknem képzelet?

V i s z h a n g.

Nem képzelet! — —

I f f j u.

Viszhang! tehát'te bus üreghonok fija!
 Te vagy? légy üdvöz általam! való igaz —
 Érzékem megcsalt, a' szózat nem Rákosé.

V i s z h a n g.

Rákosé! — —

I f f j u.

Áldott viszhang! neked hiszek; Isten veled!

Viszhang.

Isten veled! — —

(Jobbra tekintvén az ifj u.)

Amott, amott a' szép völgy ormán édeni
 Báj ragyog! a' haza oltára melly diszfényt lövell!
 Minő vigság, melly ömledező gyönyör lepi
 Rákosnak térvidekeit! szelid öröm-
 Zsibajt hallok, 's ha nem csalatkozom, ottan
 Barátomat a' völgyhez látom közelíteni;
 Utána hát! még őt beérhetem talán.

*(Elmegy.)**(Változás.)*

*(A' hely egy virágos völgyet ábrázol, mellynek ormózatján
 látható a' haza oltára 's a' kétfelől álló emlékszobrok.)*

Harmadik ifju.

Valóban szép tájék! miként czifrázta fel
 A' természet remek keze! — A' csergő patak,
 Zöld pázsit, széthintve virággal, melly bájolók!
 Szép nefelejts, violák, 's nárczissal rózsza csoportozik,
 Borostyán, jáczintok, kinyilt kebelekkkel ez
 Édeni helyt bájolják. Mennyei érzés ragad!
 Itt füzünk nefelejtskört virágból, 's áldozzuk
 Annak, ki tud becsülni szabad hazát 's nevet. —

(Lehajol és szedi a' virágot.)

Szép nefelejts! mint illesz egykor, ha tégedet
 A' fris borostyán majdan átkarol 's ölel!

(Midőn tovább szedi a' virágokat, jő a' két első ifju.)

E l s ő.

Légy üdvöz nemes ifju Magyar! — —

M á s o d i k.

Általam is szép hazám derék fija! mit mivelsz?

H a r m a d i k.

Köszönet néktek nagy lelkű szittya gyermekek!
 Im lássátok, kötöm koszoruba virágimát

Annak, kit az erőny már előbb koszoruz vala;
 Nem látjátok amott diszfényben ragyoglan
 A' haza oltárát, melyet ércszobor diszesít,
 'S álló emlékkő a' nyelv bajnokinak vagyon
 Emelve, 's rajta azok nevei lesznek gyémánt
 Betűkkel vésve, kik a' nemzeti szép nyelv ügyét
 Neki hevílt mellyel törekednek segéleni,
 Azoknak kötöm én szép nefelejtsvirágomat
 A' haza ifjai nevében. — —

E l s ő.

Jer hát, ne késs, utunk közös, veled megyünk!

M á s o d i k.

Ugy van, veled, 's e' jelszavunk: „Éljenek Árpád
 Szép nyelve bajnoki!“ — —

H a r m a d i k.

Imhol tehát e' koszoru, hódoljunk vele!

Midőn közelitnek a' haza oltárához, elejibe lép az.

E r ő n y.

Kedves magyar ifjak hová? ez ut tilos
 Ezen csak én, az erőny vezethetek érdemest.

E l s ő.

Üdvözlünk téged mennyei nagy követ! —

M á s o d i k.

Vigy kérünk, holtig követőjöd vagyunk! —

H a r m a d i k.

Hogy koszorut nyujtván, a' nagy haza bajnokit
 Tisztelve tisztelni meheünk! — —

E r ő n y.

Bátran tehát, szabadon, lépéstek szelid;
 Állhatatos 's minden akadály ellen erős, jeles
 Legyen! — — —

(Elmennek.)

Második Szakasz.

A' hely egy kies dombon a' haza oltárát képezi, a' melyet ékesítő egyik oszlopon ez: „A' haza bajnokinak,” másikon eme' felírás látható: „Árpád nyelve bajnokinak.” Mindnyájok megérkezésekor szól az

E l ő l ü l ő.

Köszöntlek benneteket hazám reményei!
Kik valamint a' becsület 's szabadság gyermeki
Neki hevült lélekkel megvetve 's utálva a'
Puha henylést, örömet e' helyre siettetek.

Most szeretett társak! kérlek szabadon ítéljetek,
Rendre, tovább halljuk a' nyelvek védeit. — Igy hát
Szóljon a' Francz, a' kit Német Britussal előzzön,
Mert a' mi czélunk egymást megértve itélni,
Miveltebb szomszéd Angol, Német, Francia,
'S Árpád nyelve között mi külömbség? és mellyiké
Az elsőség, 's valljon mellyiknek hódoljunk?
'S így fejtni azon kérdést: — valljon melly nyelv lehet
Édes Hazánkban első? — —

Csendesség, 's figyelem; ekkor felkel a'

N é m e t s z ó s z ó l ó.

Világszerte tekintsd parthusi ivadék Magyar!
Bár Ázsián! 's tul tengeren az éjszak fiját
Kérd, 's Afrika üszögbőrü Nigerét, 's ezzel
Tovább a' hasznót, lángészt 's a' csinosodást tekintsd;
Tekints miveltebb nevelést, tudományt, izlést, művet,
Ezek megszólalnak, 's csudálni kénytelen
Leszel, tisztelni szép finom nyelvem fogod,
'S felesleg mondanom, hogy ezt, csak ezt kövesd
A' harcmezőn 's békés napodban, midőn egykor
Ott győzni, itt csudát szülni kívánsz, mint tanult.

Én büszke vagyok, egész világ becsül 's imád,
Látván észszüleményim. Haladni vágysz Magyar!
Előre? élni? nyerni örök nevet? — Kövess!

Utána fellép az

Angol szószóló.

Szigetek, tengerek urát az Angolt jösztetek
Hallani Szittyák! kincsét, gyöngyét, aranyait
Csudálni! Francz, Belgák! nagyot, büszke Britanniát
Szólani halljátok! azt, Angliát, a' vizek urát.
Málthát, Herkules szorosát 's a' tenger, sziget
Kulcsait birjuk, hajójinkról mérik az Indusok,
Mérik Peru, Philadelph, Pekking kalnárjai
Nagy hasznunkkal az ész 's a' kéz ritkaságait.
Szól Anglia, és hódolnak tengerek, vizek;
Szól Anglia fegyvere, és megalázva nemzetek
Vonulnak. Kincsét, rettenetes hatalmait
Csudálva csudálják. 'S e' nagy királynét talán
Kérded, mi tette halhatlanná? — találd! —
Az ész, erkölcs, állhatatosság, egység, tanács,
Ugy van, de mindezek kútője anyanyelve,
Mellyet becsül; kívánsz élni Magyar? ezt tanuld,
Csak ezt, győzni világot — tudd meg — játék ezzel —

Franczia szószóló.

A' Francz vitéz szavát hallván, hódoljatok
Tős hűség példás fiai Árpád derék
Onokáji! jertek bámulni örök lantjait,
Europa piarczain nyert véres babérjait,
Nevét, hős fegyverét tisztelni jőjeteK.
Szabadság nagy fiját a' Francziát, ime!
Énekli lantom fenhangon, dicsőn, jertek,
Kit fő polczára vive aranyidőkora.
Athén, vagy héthegyü Roma, két csudacsillagok,
Hol vagytok?! Carthágó ledült, Babilon is.
A' vasidő foga megtört minden hatalmakat.
'S csak bus képe lebeg a' multnak szemünk előtt;
De áll Lutétiánk, 's ha kardra kél, tipor,
Mint hajdan Mátyástok, nemes Geták! avagy
Lajos, kit imádott egykor vitéz százada.
Im hát tanuld csak ezt Magyar! a' franczia
Nyelvet; — dicsérje meg aranyidőkora. —

Az idegen követekhez a'

Magyar nyelv szószólója.

Felséges hangon pengeted szép lantodat
Te dulteszü Francz! 's te büszke Anglia!
Aetheri szárnyaidd édig repitnek téged is.
Germania gyermeki! finom nyelvetek — való —
Ugyan csudát teremt; de nincs e' szép ecset-
Vonástok közt olly két természetes festés,
Millyt egy hazáját és fenmaradását szíven
Hordó igaz Magyar ohajtana. Nyájas, szelid
Ollykor, menydörgő, haragos, a' hol ugy kelletik;
Szépség, belső érték, kegyek, szép hangzatok,
Hő lanti kellemek, — sok szép tulajdonok —
Igaz, de nem magyar, nem Árpád hozta nyelv! —

(*Tapsolás.*)

E' szép két bélyegét nagy Hunnia nyelvinek '
Bár Anglia, bár Német, Francz, 's bár egész világ
Küzdjön, nem győzheti. — Nem áll még talán azon
Polczán miveltségnek ez, mellyen külföldé?
Földiek! kérlek, tehetett e többet a' harcban?
Egy talpalattnyi hant sincs, melly nyolcz századok
Óta vagy a' vad pogány, Tatár, kül- 's belhadak
Miatt ne vérzett volna gyakor. — Példa szükség?
Mohács elég, 's a' fejtés. *) — De nem hazám! ne ugy,
Késő a' multa voksolnunk; hozzuk helyre
A' kárt. Még van idő, 's a' jó reménység miénk.
Hallom — vajha ne! — többen tűnődnek, hogy nincs még
Nyelvkönyv 's szótár; igaz, de van élet 's remény.

Az ifjakhoz fordulva:

Ifju polgártársak! Götting 's Hollandia
Tanult gyermeki mit nem tettek? — Öszves vállal
Halhatlan műveket irtak, millyeket egy nem birt.
Irjunk barátim, irjunk! mert nyelvünk 's hazánk
Kivánja ezt 's a' becsület, hogy lássák
Tisztelt öregjeink, hazánk támaszai,
Hogy nem csalatkoztak, midőn a' Három nevü
Nagy gyűlésen vittel, 's győztek; végre — irjunk,
Hogy késő maradék feddeni ne merjen jövőn. —

*) A' veszedelem következtései.

(Tapsolás. — Keveset várva.)

De vissza tér lantom pályáját tekinteni;
 Azt kérdem tőletek barátim! nyert e csak
 Egy nemzet halhatlan nevet, letapodván
 Hazája nyelvét? Avagy uralkodott e csend
 Ott, hol nem érté többnyelvű polgár egymást?
 Ezek így lévén, rajta! válaszszuk egyre
 Csak a' magyart, ezt miveljük, kiemel egykor
 Pyrénéken, 's majdan dusan gyümölcsözik,
 Világot győzött Attila alatt ez, Heinburg,
 Páris, Bécs, majd kelet 's nyugot fejet hajta
 Rettentő boszszus kardjának. E' nyert hazát,
 'S szabad hazát Árpád alatt. Koronát István
 Alatt. Nevet, dicsőséget Márs mezején 's hirt,
 E' nyert Mátyás alatt ezer szelid babérokát.
 Ez uralkodjék tehát Mátyás palotájiban;
 Ez által nemzetünk — a' vitéz — diszüljön;
 Meg van az út törve, csak egyengessük, felderül
 Árpád egén majdan az örök aranyidő! — —

Az idegeneken kívül

M i n d n y á j a n.

Éljen dicső Árpád nyelve örök éveket!
 Boldogság és dicsőség koszoruzza hazánkat!! —

Közelitvén az ifjak a' haza oltárához, elejikkbe lép a

I d ő.

Carthágo, Ilium, nagy Róma nekem hódola,
 Nemzetek, országok, fűk, fák, sőt maga az egész
 Természet. — Egy percz — én teszek semmivé
 Mindent: 's ti akartok örök emlékeket koszoruzni?
 Vissza! e' földön nincs örök! — —

*Ekkor az irigység, melly eddig nem volt látható, tapsra
 fakad, de azonnal dörgés támad, mellyre az idő, és irigy-
 ség öszverogy 's megjelenik a' Haza Védlelke, kezében
 egy zászló ezen irással:*

* * *

Bendegucz Árpáddal, 's Szent István, Géza, Lajossal,
 Hah! melly sok vérrel szerze hazát 's koronát!
 Ezt védé Mátyás, ezt Károly, 's nagy Leopoldok,
 Mária ezt ölelé, ezt koszoruzza Ferencz. —

Az ifjak koszoruját elveszi, 's az oltárra tévén, szól:

Fel a' tárogatót nagy nemzet, fel Magyar!
Minden kéz lantot, hő lantot elővegyen,
Hangzék Kárpát és Dácia bércei,
Mint hajdan Olympia, vigan visszafeleljenek!
Pannon ifjai uj bokrétát, ékest, nemest
Kössetek. — Im törve az irigy gőgös aczélfoga,
'S a' vasidő lezuhanva hódol 's költözik.
'S elszégyenülve az irigy, 's döntve a' halál,
Megtörve a' gonosz, és a' tudományvilág,
Erőny 's lángésszel nagy tettek 's derek fiak
A' harcz után kipihenve nyugalmat nyernek.
Arany század mosolyg öreg Budánk felől,
Mellynek vidor sugára ígér fényes napot,
Szabad hazát, szabad nevet, halhatlanul.
Áll a' nagy haza, dicsőül Árpád magzata,
Áll a' Magyar, 's öröklík békeolaj körén,
Áll a' Magyar, 's fénydiszben ragyogjon Athenénk! — —

Ekkor a' zászlót a' haza oltárára leteszi, 's az ifjak e' karéneket hangozzák:

Tartsd meg Isten! királyunkat. 's a' t.

SÁNDOR FERENCZ.

A' majom és társai.

Az emberi elméhez tanult majom, ki országot, világot látván, sok bő tapasztalásokat hosszú fejébe szedett; és hogy magát megkülömböztesse, veres scárlát ruhába öltözött, egyszer szabad utat találván az elmenetelre, megszökött, 's társaihoz hazájába baktatott vissza. Ottan büszkén fitogtatni kezdé magát széles tudományával, 's a' többi társait is maga részére akará hódítani.

A' szabad majmok futásnak eredvén, őtet elhagyták 's böldeg együgyűségeket követték.

BÓTA JÁNOS.

Megengesztelődés

az árnyékkal a' sir felett.

Drama egy Felvonásban.

S z e m é l y e k.

Amasis, egyiptomi király.

Amyrthaens, egy udvarnok.

Miranda, a' szerelmese, egy országnagyjának árva leánya.

Cyan, a' szerecsen testőrző sereg vezére

Rustán, Memphysnek főbirája.

Jechis, Apisnek főpapja.

Nictoris,

Bardanes, } egyiptomi országnagyok.

Sarpal,

Eson,

Menares, egy ősz.

Apries lelke.

12. pap. Országnagyok. Nép. Testőrzők.

Karkely: Egyiptom.

Idő: 3437-dik év, világ kezdete óta.

Első Jelenés.

(A' pyramisok Memphysnél. A hold a' Nylus felett. Egy pátmaerdő, melly a' Nylus partjáig nagyon terjesztve, csendesség fedi a' termékeny síkot. Amasis jön a' holdat komoran tekintvén, hosszu ruhában:)

Nem soká! nem soká! mit fogok hallani? Mit akarnak a' bölcsek velem közölni? Ők nem becsülnek. — Ettől engem örökre megfosztott gonosz tettem. Éjjeli-met álmom nélkül töltöm a' komor butól rágattatva, tőlem fut a' nyugalom. — Apries vérző képe szüntelen áll ágyam előtt, és egy nemzet, mellyet én törvény és valás által igyekeztem boldoggá tenni, utál engem! Szerencsémek oda áldoztam hír és fényességért, ezen hír el-

tűnt, mint a' szivárvány színei. (*Kürt hangjai hallhatók a' bolthajtások belsejéből*) Ők jönnek a' mindentudók, ők jönnek! —

M á s o d i k J e l e n é s.

(*A' hangok közelebbről hallatszanak, a' pyramis ajtaja kinyílik, ritka sugarok kivilágítanak, egy ősz ember megjelenik a' küszöbön fáklyával, melyet ott megtámaszt.*)

Elébbi 's az ősz.

Ősz. (*komolyan*) Amasis!

Amasis. ' vagyok, mit kívánsz?

Ősz. Valljon az igazságot megfogod e mondani?

Amas. (*keményen*) Azt ígérem.

Ősz. Halljad tehát tőlem az emberiség szavát, halljad bátyájim intéseit.

Amas. (*figyelemmel*) Sejditlek téged éjjelnek madara, énekeljed nyomoruságom regéjét, énekeljed.

Ősz. Amasis ne félj! Ne tétovázz! — Keserű füvekből csepegettetik az orvosság, mely téged gyógyítson.

Amas. (*kevélyen*) Rettegni? én — rettegni? Mikor szokott Amasis rettegni? A' gonoszságnak minden félelmével küzködtem, és nem rettegtem. — Nem elégszel e be ezzel?

Ősz. Vadság nem bátorság, és kevélység nem erkölcs.

Amas. (*kedvetlenül*) Várom beszédedet.

Ősz. (*őt erősen megtekintvén*) Te meggyilkoltad Apriest, ki előtted Egyiptom thronusán ült.

Amas. (*vad fájdalommal*) Azt cselekedtem! igenis ő általam esett el, te szerentsétlen intő.

Ősz. A' gonosz tett után megbánás leselkedik.

Amas. (*hevesen*) Nemzetem szerencsés. Apries fiai udvaromnál virágoznak, könnyeim az ő sirhalmát nedvesítették, és 20. hosszú évig szenvedtem lelkiismeretem kigyóharapásai alatt. Meg kell e még bosszúálló-nak tőre alatt is hálnom? Ám legyen, melyem várja a' döfést, én nem fogok rettegni.

Ősz. Büntetésed már magadban van, ő szaggatja kebledet viperák gyanánt. Az a' valódi nagy férjfi, ki maga elegendő magának, és te elpazéroltad nagyságodat egy koronáért.

Amas. (*mély érzéssel*) Ó azt érzem, forróan érzem!

Ősz. Esmersz e engem?

A mas. Homályosan lebeg képed előtttem. Valóban kellett már máskor téged valahol látnom. Ó! mond meg, ki vagy te?

Ősz. Emlékezel e Menaresre, ki hajdan Apryes udvaránál tanító volt? Amasis Menaresre, ki az uralkodó haragja elől hirtelen eltűnt?

A mas. *(örvendve)* Igenis te vagy! Te és nem más, te az én oktatóm, utmutatóm és barátom. Ó! engedd sziveden ömleni a' bánkódás könnyeit. *(Megőleli gyengéden.)*

Ősz. *(öt magához szorítván)* Amasis; szerencsétlen barátom!

A mas. *(kevés hallgatás után csudálkozva)* Te még az élők közt? Te! kit úgy sirattam? Már akkor ezüst fűrtök ékesítették fejedet, és most 20. esztendő után ismét találalak.

Ősz. Nincs a' természetben semmi csuda, egyéb, mint tulajdon nagysága.

A mas. *(fájdalmasan)* Melly boldogító és egyszerűsmind melly büntető nékem a' te megjelenésed! Akkor estem én csak, midőn már nem volt barátom, a' ki vezérelne.

Ősz. *(keményen)* Gyengeség gyalázza a' férjfiut, csak aszszonynak lehet azt megbocsátani.

A mas. Esmered e te az uralkodónak minden kötelességeit az ő egész és rettentő kiterjedésében? — Esmered e nyughatatlan iparkodását egy léleknek, ki szüntelen munkálódik, és elválaszthatatlan lánczának terheit? Esmered e a' koronának ragyogó fényességit? Menares! kikerülhetetlen el kellett esnem.

Ősz. A' nemes lélek munkálódhatik a' nélkül, hogy a' szédelő magasságon álljon. A' korona fényessége nem menti a' fekete cselekedet következtét. Te büntetést érdemelsz. —

A mas. *(tüzesen)* Elnyomatott hazám szóllított fel engem. Apryes lett önerejének áldozatja.

Menares. Nemzeted nem a' thrónusra hivat meg téged. Lehattél szószóllója, védelmezője és jusainak fentartója, több nem! De te akartál uralkodni, és azért királyod ellen felkeltél. A' valódi nemes kötelesség a' kövjő előmozdítása, hazájának ingadozó jusait fentartani, cselekedni, elvégezni, és azután mint egy nagy embernek visszatérni. Cselekedted e ezt? Pirulj és némulj.

A mas. *(sokajtozva bétarkurja arezáit)* Ó Isis! Isis!

Menar. A' halottak bírāja meg fogja azt fontolni, a' mit cselekedtélt, és hideg tetemidtől a' nyugalom helyét megtagadni. Amasis! te reszketsz?

Amasis. Menares! te megvetsz engem, élj szerencsésen. *(el akar menni.)*

Menar. *(Gyengédeden megdorgálva őt visszazáróztatja)* Ember! mit akarsz mivelni?

Amas. Meghalni a' bu éles főrei alatt.

Menar. A' jó ember egyik cselekedetét másik által eltörli, és a' megbántott erkölcsöt visszazáróztat által megengeszteli. Előbb hallgass ki, osztán cselekedj.

Amas. *(komoran)* Beszélj.

Menar. Amyrthaeus Apries fja, kit te neveltél, ki nek te atya és barátja voltál, ellened a' legrettentőbb lázzadást indította.

Amas. *(felijedve)* Háládatlan vipera! *(hevesen)* Kik az ő gonoszsága társai? Hol az ő barlangjok? mondd el, beszélj.

Menar. A' történet által tudta meg egy a' bátyáim közül ezen titkot, a' mi titkos egyetemünk megegyezett az országot elpusztító lázzadásnak elnyomására. De hiába! a' te elesésed bizonyos, és csak egy eszköz van még, a' mi megmenthet. Says, Thebais és Memphys legelőkelőbb polgári ellened vannak, titkos hirt mondok, minden lépésedre leselkednek. A' városnak minden utszáji dugva vannak a' lázzadók bérlettjeivel, minden eset fel vagyon gondolván, a' sokaság már a' jelt várja és azonnal kitör; az ide hivatott Persák a' határokon állanak. Vakmerően és bizva mászsza a' lázzadás az ő kigyójárását, a' pallos ki van rántva, ő elér! Amasis! mit akarsz cselekedni.

Amas. *(vadan)* Elesni felfegyverkezett kézzel. Ereszsz el! Ne örvendjenek ők még olly korán, még a' restőző sereg itt áll, azon sereg, melly gyakranforró ütközetekben a' már bántat fordító győzedelmet megnyerte. Ne tapsoljanak még a' gyávák, még körülöttém vannak Szerecseneim is.

Menar. Várákodd még, — felelj nekem szabadon, mi volt célod, mint királynak.

Amas. Nemzetem boldogsága.

Menar. Ki volt Amyrthaeus atya?

Amasis. Pokol! hogy arra emlékeztetsz. — Apries.

Menares. Noszsza tehát siess oda! gyilkoljad fiját attyának sirján, lobogjon a' belső egyenetlenség faklyája. Fojtogassák egymást a' testvérek, és omladozzanak városaid. Dühösködj polgárid közt, mivel nem

uralkodhatol, és rontsd el tulajdon munkádat, hogy más hasznát ne vehesse. Ember! 20. esztendeig emelted az ellopott királyipálczát, 20. esztendeig szolgáltál nagyra-vágyásodnak. Most egy új csillag fénylik, a' te csillagzatod leszállott, harczod semmit sem fog elérni mást, mint elpusztítást, és neved mindazonáltal ki fog halni. Te makranczoskodál kikerülhetetlen sorsoddal, és just gondolsz magadnak arra hosszsan tartó rablásod által, hogy azon országot elpusztíthassad, mellynek te adtad nagyságát. Távozz ember! Soha sem esmertelek. *(elmegy)*

A m a s. *(hirtelen)* Menares! holnap reggel ismét látni fogsz, addig ne kárhoztass. *(sokat jelentő tekintettel rázza kezét és elsiel.)*

Menar. *(soká után néz és szeliden mosolyog)* Nem mélyek azok a' sebek, mellyeket fel lehet fedezni, a' fájdalom, mellyet a' barátság nyájas szeme feltalálhat, és egy gyenge kéz megenyhíthet, az csak kicsiny. De a' bu, mellyet nem szabad a' barátoknak látni, mivel rajta nem segíthet, azon bu, melly gyakorta a' megboldogított szembe is könnycseppek gyanánt száll, mellyet az elfordított arcz elenyészt, az mázsánsként fekszik a' szíven, míg végtére öszvezuzza és vele együtt a' föld alá süljed. Amasis! szerencse neked, ha csalatkozom. *(A' pyramisok sötétségébe eltűnik)*

Harmadik Jelenés.

(Miranda szobája.)

A myrthaeus, Miranda.

Miranda. De valljon elfelejtheted e kedvesem! mennyivel tartozol néki; ő néked második atyád, az ő gondviselése alatt nőttél, mint a' gyenge fácska a' kertész szorgalmatos keze alatt. Ó! kérlek téged, ne felejtsd el azon gyengéd veled való bánását, mellyet benne minden időben tapasztaltál, ne hadd magadat a' háladatlanság undok vétkétől elérni.

A myrthaeus. Leány! könnyű néked szavakat szórni, de ha éreznéd a' látát, melly ezen keblet égeti, valóban másképen beszélnél. Ő örökségemnek rablója.

Miranda. És szerencsédnek alkotója. Az ő keze vezetett téged keresztül a' világon, tőle tanultál kitérni a' tövis elől, és a' gyepes uton csendesen járni. Ó! bár követnéd tanításait.

Amyrth. Ó az atyám gyilkossa? Ha ezen szózatra a' legmérgeesebb kigyók öntik belém mindent emésztő mérgeket, és a' pókolbéli Furiák lángra gyulasztják is szívemet, Miranda! szenvedhetem e az atyám gyilkosságát a' tőle rablott királyi székben ülni?

Miranda. Igaz, kedvesem! ő az atyád gyilkossa, de a' te és az én jóltévőm. Mindketten neki kö: önhetjük, hogy vagyunk, és azt, a' mik vagyunk. Éreztethettük volna e egymással a szerelemnek édességeit, ha a' történet az ő udvarába nem vezérelt volna? Csak ez az egy is törölje le homlokodról a' boszuállásnak legutólsó felhőjét, mint a' ruha a' lehetet a' tükörről. A' nemes szívnek legszebb bélyege a' megengesztelődés, és te édesem! mindenkor nemesszívü voltál.

Amyrth. Mindennek van határ szabva, melyet átlépni nem szabad, a' nemes indulatok sincsenek ezen törvény alól kivéve. A' megbocsátás, ha minden meggon-dolás nélkül az érdemetlennek adatik, nemcsak hogy erkölcs lenni megszűnik, de még gyávasággá is válik és a' bűnöst a' maga útján megerősíti. Minden genosz tet boszuért kiált.

Miranda. Bizd azt az Istenekre, ők tudják, mikor van a' boszuállásnak ideje. El nem kerüli a' büntetést, a' ki után ők a' boszuállás törét kivetik, jaj annak, a' ki kezekbe esik.

Amyrth. Nem kell azt másra, még magokra az Istenekre sem bízni, a' mit magunk elvégezhetünk. Ki van már a' boszuállás pallosa rántva.

Miranda. Dugd vissza csendes hüvelyébe, mert ő Istenek! ha a' te fejedre találna esni, — kétséges a' fegyver kimenetele.

Amyrth. Távollégyen minden félelem, ha igazságosak az Istenek, a' mint reménylem, úgy csak az igazság mellett harcolhatnak, és akkor enyim a' győze-delem, mert ki merészeli mondani, hogy igazságtalanul emelem a' kardot?

Miranda. Én!

Amyrth. Egyedül te is lehetsz olly szerencsés, kitől ezt felvegyem a' nélkül, hogy szavának bébizonyítására nem kinszeritem.

Miranda. Én önként ajánlom arra magamat.

Amyrth. Nincs most kedvem meghalgatni. Élj szerencsésen, a' győzedelem után ismét meglátjuk magunkat. *(el akar menni)*

Miranda. *(utána siet)* Az Istenekre Amyrthaeus! úgy akarsz elhagyni, a' nélkül, hogy csak el is bucsuznál tőlem?

A myrth. Mert nem soká ismét meglátjuk egymást.
 Miranda. (*sejditve*) A' sirban is nagyon viszonzás.
 Ó szerelmesem! fekete sejditések vonulnak öszve
 lelkem körül.

Amyrth. Nem soká el fognak széledni, mint az éj-
 jeli ködök, mikor reggel a' nap arany sugarai melegítik
 a' környéket. (*gyengéden megöleli*) Élj szerelmem.

Miranda. Az Istenek vezéreljenek. És ha a' bo-
 szuállás angyala kirántja kardodat, emlékezz meg, hogy
 Miranda buba van értted merülve. (*őt ismét csókolván*)
 Amyrthaeus! maradj karjaim közt. Ne taszítsd el magad-
 tól a' valóságot a' csalfa remény miatt.

Amyrth. (*Trombita kívül*) Ha! hívnek! (*hirtelen el*)

Miranda. Ó megy! és könyörgéseimet megveti. Ó
 esztelen világ! he sok gyötrelmet okozol magadnak, melly
 nélkül ellehetnél. Egy árnyékjáték az egész létel, és
 az ember annyi ezer meg ezer valóságot gondol benne
 magának. Észreveszi ugyan mindegyik a' csalárdságot,
 de akkor, midőn már tudományát hasznára nem fordít-
 hatja, akkor sohajtozva mondja: hogy itt alól semmi
 sincs, csak az egy örökkétartó változás, ha minden el-
 vesz, ő megmarad.

Negyedik Jelenés.

(A' szin jelenti a' király hálósobáját. Örök fel 's alá
 járkálnak, még minden üres és csendes, a' nap veti el-
 ső sugarát az oszlopos tornácba. Amasis gondolkodva
 jön a' palotának belsejéből, ábrázatvonásai csendes szen-
 vedést jelentenek. Ő int és az örök eltávoznak, csendesen
 halgatja a' már ébredni kezdő udvarnokokat, kiknek né-
 melly érthetetlen szavait hallani lehet.)

A masis. Melly nyughatatlan üzés és kergetés!
 ezer és ezer kerék örökkévaló forgásban szint azon pá-
 lyauton egyik a' másikat kergeti ugyanazon és közön-
 séges nyugvóponttra. És én az első és fő oka mindezek-
 nek. Ó! mégis csak szép és felséges dolog az uralko-
 dás. (*sírva*) Ime! itt járnak és kelnek ezersen gond nélkül
 és vidámon; mert az én erőm őket bátorságba helyez-
 tette, — ők szerencsések az én szerencsétlenségem által. —
 (*édesdeden*) Valamint éjjel világítókkal szoktunk utazni,
 hogy a' mélységek és a' hosszu uttól meg ne ijedjünk,
 úgy a' sors éjjel környit, és a' legközelebb utig fáklyát
 nyújt, ne talán, hogy lecsalódjunk a' jövődöbéli árok-
 ba és az elérendő pályának meszszeiségébe. Mi ad

nekünk vigasztalást? közel állunk ugyan az estvéhez, látjuk, hogy a' nap közelebb van nyugvásához, nekünk ígérve az emberiségnek csendes szünnapját amaz utolsó felhőben. De a' mi utánunk valójink vándorlanak egy igen zivataros és szélvész eszben és méregbe étetett köd-
ben, migcsak majd egy boldogabb földre s' reggeli szél el-
nem hozza a' napnak arany sugarit, mellynek lenge-
dezése már nem lesz sohajtásokkal vegyítve. Mi vi-
gasztal bennünket? Egy fátyollal fedett szem az idő
után, egy véghetetlen szív tulpartján a' világnak. Va-
gyon a' történeteknek egy felsőbb rendtartása, vagyon
egy gondviselés, melly bölcsebb törvények által ezen
zavaréket egy magasabb várossal, az Isten várossával
összekapcsolja. Lehetetlen, hogy egy Isten, egy er-
kölc s' egy örökkévalóság ne volna! (*komoran*) Amyrthaeus!
ne építsed holt testekre thrónusodat, megtanít-
lak, hogy karod a' gyilkolásnak kezdetén meredjen. Én
birom még az aranypálczát, enyim még az uralkodó
hatalom, hogy még a' pislogó szikrát elfojthassam. Még
erősen állok és kevélyen. Amyrthaeus! Amyrthaeus! (*el-
kúlgat néma fájdalomban*)

Ötödik Jelenés.

Elébbi és Cyan.

Cyan. (*Sebesen belép*) Uralkodó! hivattál engem,
mit parancsolsz szolgáladdal.

Amasis. (*egy írást nyújt neki*) Ezen parancsolatot
jelentsék azonnal a' nyilvános hirdető a' városnak min-
den utszájban.

Cyan. Késedelem nélkül. (*elsiet*)

Amasis. Közelit azon óra, melly mindent meg fog
határozni; hm! hm! erősnek véltem magamat, és mégis
hogy borzadok! (*magát bátorítva*) Amasis! bátorság! bá-
torság! jutalmad boldog békesség leszsz. (*nehányszor alá
's fel jár, iparkodik a' félelemtől megszabadulni.*)

Hatodik Jelenés.

Elébbeni és Rustán.

Rustán. (*gondolatokba merülve bejön*)

Amasis. Az Istenek áldjanak meg Rustán!

Rustán. (*Mély tisztelettel*) Anubis őrizze meg országodat, uralkodó!

Amasis. Mi jót cselekedhetem veled?

Rustán. Amasis! inteni jöttem én téged. Gyanus mozgások vannak a' nép közt. Ált ruházott katonák bujkálnak a' szegletekben. Amyrthaeus titkos gyűléseket tart némelly nagyokkal, kiknek arczvonásai mutatják, hogy nincsenek megelégedve. Király! egy fergeteg közelit.

Amasis. Te nékem nem fedezel fel valami váratlant. De mitévő legyek? A' szikra pislog, a' vipera leszel.

Rustán. Amyrthaeus vissza fog térni, szakaszd e őt a' csábítóktól, hiszem ő mindig olly becsületes é jó volt.

Amasis. (*soká nézi szeretettel a' tisztes öreg azután hirtelen öleli*) Rustán! Te nemesszívü öreg (*belső indulattal fogja kezét*) Jer, jer, mindent meg fogsz tudni. (*Karon fogva elmegy vele.*)

Hetedik Jelenés.

(*Egy nagy szála a' királyi palotában Memphysben oszlopos folyosókkal, a' közepén egy királyiszék*)

Bardanes, Sarpal, Eson és sok más egyiptomi nagyok, Cyan őrsi a' testőrző sereggel a' bemenetelt, a' nép zavaros, közelit kívülről, — később Nitocris.

Bardanes. Barátim! a' népnek ezen öszverohanása nékem semmi jót sem jelent.

Eson. (*mafacson*) Hadd a' kigyósereget öszvegyűlni, törömet el nem fogja kerülni.

Sarpal. És valljon ezen közönséges csoport nincsen e a' mi hatalmunkban? Aranybilincsekkel van a' bárdolatlan sokaság hozzánk kötözve; az ujságnak mindenható kellemei el fogják a' többit végezni.

Nitocris. (*félénken besiet*) Sarpal! a' te embereid el vannak fogva, Rustán őket kifürkészte. Épen — — —

Sarpal. (*habozva*) Ha! most már itt az idő (*értéttelen sutlogás a' lázadók kerületében, — többen hozzájok állnak. Nép kívülről*) Helyt! helyt, Amyrthaeus jön. — Aldás néked Amyrthaeus! Isis és Osyris legyenek veled nemes herczeg!

Eson. (*győzedelmeskedve.*) Halljátok e férjfiak! halljátok! hogy becsülik őt, hogy szeretik a' herczeget? Én ezen Egyiptomiaktól mindent várok.

Nyolczadik Jelenés.

Elbenneniek, Amyrthaeus és a' nép.

Amyrthaeus. (a' sokaság közzé siet)

Cyan. (utána) Amyrthaeus! az uralkodó elébb ved led magánosan akar szóllani. (el megy)

Amyrthaeus. (egy szövetséghez)

Amasis sejdít, vigyázók legyetek. (el)

Sarpal. Apries árnyéka ordít. Barátim! a' dolog végéhez járul.

Eson. Rustán! essék a' korona gyilkossal együtt.

Bardanes. Cyan úgy ragaszkodik hozzá, mint a' szőlőveszszőhöz az Epheu. Nehéz dolog lesz ez.

Nitocris. Azért gyorsan a' végrehajtáshoz! (Tartós tanácskozásai az összeesküdteknek, kik magokat lassankint külömbféle részekre osztják. A' Népnél zendülése.)

Kilenczedik Jelenés.

Elbenneniek, Rustán, Jechys, 12 pap feje ruhába öltözve.

Jechys. (aranyövvel és aranypáltza a' kezében: a' nép neki helyt csinál és imádva leborul, ő pedig papjaival legközelebb áll a' thrónushoz.)

Rustán. (parancsolva) Csendesség, csendesség! Egyetértést és halgatást parancsolok az igazság házában.

Jechys. Isysnek szent titkánál békesség a' felkenetett hazának, engedelmesség a' törvénynek. (egy hang sem hallik többé, a' sorok ismét rendben vannak.)

Tizedik Jelenés.

(Nyilvános sétálólhely.)

Miranda. Sehol békességet nem lelek. A' nyughatatlanság egy helyről! a' másokra 'üz. Bárcsak vagy őt vagy valamelyikét társai közül feltalálhatnám, hogy tőle állapotját megtudhatnám. Boldogtalan nagyravágyás! mire vizeszed az embereket. Mindegyik más palást alatt hódol neked, ez a' megbántott erkölcsöt, ama' pedig megsértetett jusait meg akarja boszulni; ez embertársának kíván használni, ama' pedig egészen az isteni dicsőséget akarja helyre állítani, hogy pedig ezek csak szintannyi fátyo-

lok, mellyek alatt az igazi indítóok, az önszeretet el
vagyon rejtve, azt egy sem akarja megvallani, mindegyik
más színt ken orcájára, csak hogy természeti sápadtsága
meg ne látszódjék. *(messziről látszik Menares.)* Hálák nek-
tek egek! hogy csak valakit meglátok.

Tizenegyedik Jelenés.

Előbbi, Menares.

Miranda. *(elejibe)* Hol van ő, hol? ó! szólj bará-
tom! szólj!

Menares. Kicsoda?

Miranda. Ó! hogy is teheted ezen esztelen kérdést?
Ki után tudakozódhatnám olly hevesen, mint Amyrthaeus
után!

Menares. Ő a' királlyal vagyon.

Miranda. *(Örömmel)* A' királlyal! ó örvendetes
hangok! Mondd még egyszer, hogy süljedjek el az öröm
tavába. Semmi kétség nem marad már, hogy ő megbé-
kelt, mert vele beszélni és fekete gondolatokkal terhes
keblét hordozni csak a' legelfajzottabb gonosztévőnek le-
hetséges volna. Menares! nemde igazat mondok? ők ke-
zet nyujtottak a' békességre.

Menares. Még nem. De meg fog történni, a' mint
reménylem, nem soká, már minden arra van intézve.

Miranda. Még nem? Tehát a' megbékélésre is idő
kívántatik? Melly rövid az embernek élete, és még azt
a' rövid időt is arra fordítja, hogy embertársát keserít-
hesse. — Ó! miért nem öleli meg minden ember a' má-
sikát mint testvérét; miért teszi egymásnak ezt a' szép
világot vadak barlangjává? Ezt a' világot, a' mellyben
minden csak szerelmet és egyességet gerjeszthet.

Menares. Igenis! ha minden ember keblében olly
szív verne, mint a' tiédben, de bezzeg ezer tövis közt
alig lehet csak egy rózsát is lelteni. Szegény leány! nem
ugy gondol a' világ, mint te, főképen pedig a' nagyok!
Ó! azoknak keblében erősebben zajognak az indulatok;
mint a' szélről felindított tengernek hajjai, azok a' kí-
vánságoktól az egyik parttól a' másikra verettetnek a'
nélkül, hogy valamellyiken megfogódzhatnának.

Miranda. Volt egy kor, mellyben ezek nem ugy
voltak, a' verselőik aranykornak nevezik. Ez elfolyt a'
mulandóságnak feneketlen árkába, honnan még semmi
viszsa nem jött. Jer Menares! kísérj szobámba. Ezen

esalfa reménnyel teljes világban csak a' magánosság esik jól a' szívnek, ott bátran ki lehet ezen mindenestemmi-
séget kaczagni. Jer!

Menares. Mindonütt, az emberek legvastagabb csoportjaiban is magános lehet az ember, ha szíve semmihez nincs kötve, és úgy a' bölcsesség karján áltálmódja az életnek hosszu éjjelét.

Tizenkettedik Jelenés.

(*Amasis, Amyrthaeus, Cyan, Jechis, Bardanes, Eson, Nitocris, Sarpal, Rustán és a' nép. Nagy szála a' királyi palotában, valamint a' 7-ik Jelenésben.*)

Amasis. (*Királyi ékességgel felül a' királyiszékbe*)

Amyrthaeus. (*Esonhoz*) Eson! Mi el vagyunk árulva. (*Sarpalhoz*) Amasis figyelmetes szemmel tart. Sarpal! légy elkészülve. (*a' nagyok közzé keveredik*)

Cyan. (*a' testőröket elővezeti*)

Amasis. (*Felséggel.*) Egyiptomiak! legfontosabb dolog miatt jelenek meg a' ti gyűléstekben. Lázzadás — úgy vévén a' hirt — lobogtatja az országnak szívében mind ezt emésztő fáklyáját. Nem akarom hinnítés nem is hihetem, mert én vagyok, a' ki boldogokká tettelek titeket. Emberek vagytok ti, és nem mérges kigyófajták, kik azon keblet, melly őket felmelegítette, háladásul öszvemarják. (*Csudálkozás, osztán hanyatló mozdulások a' gyűlésben*)

Amyrthaeus. (*magában halaványon*) Atyám! a' te megboszulód ingadozik.

Amasis. (*csendesen indulat nélkül folytatva*) Az én mindenkor ébredező gondviselésem által virágzik a' kereskedés; zöldül a' megáldott mező, meg van alázva az ellenség. — És tágasan kiterjedő tartományim nyugsznak borostyánim arnyékában. De Egyiptomiak! én is ember vagyok. Tulajdonítsátok hibáimat az emberiség közönséges gyengeségének, fontoljátok tetteimet, az, a' kit szántsándékkal megkeserítettem, álljon elő. Akarom szenvedését tehetségem szerint kipótolni. (*Senki sem moztan, mely csendesség.*)

Amyrthaeus. (*kirohan, gondolkozik és ismét visszatér*) (*magában*) Ez telen! Még nem vert az óra. Hadd a' hizelkedőt előbb hazudni, nem sokára eléri büntetése.

Amasis. (*A' ki észrevette, merően tekint a' herceget és felemelkedik méltósággal*) Ti halgattok polgá-

rim! halgattok. Szerencse nekem, ha a' ti halgatástok igazságomnak bizonyága. Ezen szent pillantat jutalmazza sulyos uralkodásomnak legszebb napjait. De most fijaím, egy gyenge király közönségesen a' mások kínjának játszó laptája szokott lenni. Egyiptomnak polgári! ime ezennel szives bucsut veszek tőletek, és az utolsó parancsolatom legyen azon királynak választása, a' kit én neveltem néktek. Jelenj meg Amyrthaeus!

Amyrthaeus. *(halavány és zavaros, midőn a' thrónushoz lép)* Amasis! melly homályos vég ez?

Amasis. *(leveszi fejéről a' diadémát és a' bámuló ifjuéra teszi)* Amyrthaeus! légy ura és atya polgáridnak.

Amyrthaeus. *(erősen megindítva az uralkodó lábaihoz borul)* Te megfoghatatlan! én elenyészek.

Amasis. *(őt jelemlvén és csókolván, könnyei miatt nehezen szólhat)* Fiam! Atyádtól megfosztottalak, a' törvény megölte őt. A' holtat fel nem támaszthatom, vedd tehát, a' mit tőle elvettem, az ő nagyságát. Légy bölcs, kedvező és állandó. Az ő példája ijeszsen el téged. Nyujtsd nékem kezedet, és egy elváló királynak kezében fogadd meg, hogy népednek boldogságában felakarod találni a' tiédet. Vedd ezen csókot és engeszteld meg nemes munkálgodásod által azon emberiséget, mellyet bosszuszomjad által szándékoztál megsérteni. Légy ember és hocsáss meg nekem. *(megöleli és némán melyéhez szorítja.)*

Jechys. Amyrthaeus a' mi királyunk, az Istenek helybehagyják az ő választását. *(a' népnek öröm kiáltása)* Éljen a' király! éljen Amyrthaeus!

Amyrthaeus. Megbocsátok néked Amasis! és engedek nagyságodnak, meggyóztél engem. Lásd ezen nedves szemet és érezd szeretetemet. Ó! vedd vissza koronádat, az engem csak a' megbántatott jótévőmre emlékeztetne, és minden perczenetben eszembe jutatná, melly szörnyeteg vagyok én. Ó! egyetlen az uralkodók közt, vedd vissza koronád!

Amasis. Engedd, hogy kinyugodjam magamat bosszasz uralkodásomtól, közelit már az estve, hagyj pihenni. Szeretnek jobbagyid, engem már az öregség töredékennyé, akaratossá, tehetetlenné és következésképen nemzetem előtt utálatossá tenne. Jobb ugy. Te nekem megbocsátottál, én el fogom felejtetni, mire akart légyen téged vinni a' gonoszokból öszveszövítt rakás. Meg vagyunk békélve és mint valódi barátok elválunk! Atyád árnyékával való megbékélés amott tul vár reám. Ne légy puha ifju! engedd, járjam utamat, te járjad a' tiédet *(megilletődve, kezét kinyújtva fordul a' sokasághoz)* Polgárim!

Fijaim! Társaim! vegyétek utolsó búcsumat. Semmi harag ne maradjon szívetek mélységében, valamint az én érzésemben semmi keserűség nincsen keverve. Éljetek ti öregek! ifjuságom bajtársai, kik a' legveszedelmesebb harcokban mellettem kóoszlop gyanánt állottatok. Éljetek ifjak! jövődő nemzetek reményei, éljetek királyaitoknak, a' kik atyájitok voltak 's lesznek mindenkor. Az Isteneknek szolgálatját hiven megtartásátok és az országtok szent törvényinek engedelmes fiai legyetek. Éljetek ti jók! mindnyájan. *(könnyeitől elfojtódván)*

A' nép. *(sírás miatt alig érthetően)* Atyánk! ne felejtkezz rólunk.

Bardanes. *(betakarja szemét.)*

Eson. *(lopva szorít egy könnyet)*

Nitocris. *(kezét öszveteszi)*

Sarpal. *(érzéseitől elragadtatván, a' thrónus előtt leborul)* Amasis! én egy nyomorult vagyok. El ne taszítsd rossz cselekedete megbánóját; és megbocsáthatsz e nékem nyomorultnak?

Amasis. Maradj királyodhoz hiv, én már mindent elfelejtettem.

Sarpal. *(felugrik)* Akarom országod karom és kardom erejével védelmezni, és még, mint haldokló, emlékezetedet dicsérni! Örökké áldassék neved.

Amyrthaeus. *(magát meghajtván)* Atyám! áldj meg, hogy szent hivatalomban jó példájodat követhessem. *(letérdel előtte.)*

Amasis. *(kezét fejére tévén, az ég felé tekint, akar szólni, de nem bír, még egyszer csókolja és köszönti a' népet, és az oldalszobába siet.)*

Cyan. *(még mindig örzi.)*

Rustán. Királyom! én vagyok az első, a' ki néked hódol, hadd valahára cselekedeteidet melletted szólni, én barátod vagyok.

Amyrthaeus. Rustán! esmerlek és becsülek téged.

Jechys. *(a' ki papjaival áldja az új királyt)* Dicsőség és szerencse a' királynak, Amyrthaeusnak!

Nép. Dicsőség és áldás Amyrthaeusnak!

(Amyrthaeus elmegy a' néptől, melly még mindig folytatja örömkialtását.)

Tizenharmadik Jelenés.

(Szoba, Miranda magánosan jön gondolkodva, kitekint az ablakon, kezd homályosodni.)

Miranda. A' nap mindig lejjebb száll és utolsó aransugári a' tenger tükrébe magokat tekintik, és én nem nyughatom! A' szelek zugnak és a' hegyekről a' völgyekbe rohannak. Vastag ködök támadnak és fedik keresztül nem látható fátyollal a' föld színét. És én itt egészen magánosan, egyszerűen erőnek általengedve. Amyrthaeusom! talán már a' semmiségnek sirján? Ó sors! miért teremtetted az ember szívébe a' szerelem szikráját, mellynek ismét tulajdon vérében el kell aludni. Ó! miért öntötted belénk a' nyomoruságnak ezen kimeríthetetlen kutfejét? — — Nem nyugszik e mindnyájunkban egy szerelmesnek nyájas ágya, melly után sirunk, mellyet keresünk, mellyet szüntelen várunk, és ó! melly haszontalanul — —! Miért kérdez bennünket minden szép tavasz? Hol vagyon ama' szeretett lélek, kinek örömeidet mondhatod és adhatod, vagy tőle veheted? És fájdalom! csak az az örökös felelet: amott tul a' füstölgő hegyeken, ott tul a' repülő felhőkön, ott van egy szebb ország, ott lakik talán azon lélek, ott az ég talán közelébb fekszik a' földhöz. — Ah! de ott is a' füstölgő hegyeken, a' repülő felhőkön tul vérzik egy szív, és az én környékembe tekintvén, mondja: ott ania' távolban tán boldogabb lennék, és minket egy kimérhetetlen föld szakasztva választ el. Régen nálam volna ő már, hacsak valami — *(meg ijed.)* Kénytelen vagyok, úgy monda, ellenkezések vannak; a' midőn engem sebesen elhagyott. De nem maradhatok tovább — most fogom keresni, fűrészni és úgy a' dombot könnyeimmel áztatni, vagy pedig őt talán még tüzesebben ezen szeretettel teljes szívhez szorítani. *(elsiet)*

Tizennegyedik Jelenés.

(Mintegy éjfél táj.) A' pyramidák Memphysen kívül, Amasis egyedül.)

(Amasis hosszú fekete szarándokruhában, egy pálcza kezében, a' szél némelly köveket vet a' pyramisok tetejéből lábaihoz, megáll és nehezen lehell.) Uh! melly nehezen érzem magam, hogy izzadok, és egyszersmind hogy fázom, így még soha se voltam, még akkor sem, midőn Lybiának szörnyű pusztájin el voltam hagyva, és mégis lobog most ismét egy jótévő láng keblemben. Sejdítés e, melly egy boldogabb lételt jövendő, vagy a' magammal való megbékélés, vagy amaz édes érzés, melly a' nemes cselekedet után olly édesen jutalmaz bennünket? Én nem

tudom. Itt állok hiremnek határán, semmi ut visszafelé nem vezet, el fogok felejtetni! és a' jövő nap sugári egy öszverogyott sirhalomra világítanak. (borzad) Amasis! a' sirban is új élet csirázik — mit késel bele lépni? nem neked való többé ezen világ! tul, a' nagy labirintbusokon tul mosolyognak szebb völgyek. *(elhatározva.)* Ált akarok és ha örökre is elnyelne ezen mélység, ott vagyon a' békesség. Midőn az embernek már nincs kit szeretni, akkor áltöleli szerelmének sirját és a' fájdalom, léssen szeretője. Bocsássátok meg egymásnak a' panaszkodásnak rövid bolondságát. Éjjel közelebb áll a' másik világ csillagos mérhetetlen képében a' vasszív mellé, és mutatja néki a' más vidéki világok napjában a' maga világának jövődő örökkévalóságát. A' kis földnek minden gyönyörűségei elesnek, de lételünknek drága kövei ragyognak akkor, mint a' világító magnesek, sötétségében. *(kihuz egy kürtöt, mellybe gyengéden fu, gyenge echo hangzik a' piramisból, valamelly emberi szózat hullik belsejében)*

Felséges az Istenaszszony Isys,
Szeretet a' lehelete, szeretet szülte őt.

Világosság terjed tőle,

Midőn Éneph egykor öleli a' hódítót,

Akkor világosságot szül és világot.

(setét lesz.)

Tizenötödik Jelenés.

Előbbi és Miranda.

Miranda. *(szavarsan.)* Te itt királyom! és Amyrthaeus nélkül?

Amasis. Miranda! te szinte visszahivod az életet szívembe, hogy megbánhatnám. De mit jelent megjele-nésed itt, és éjfélkor?

Miranda. A' szeretet éjfélkor is ébren van, ha félelem ijeszti. Amyrthaeus hosszu elmaradása fekete félelmet öntött szívembe.

Amasis. Ne itt keressed, hanem az én volt nagyságomnak biborjában, ott fogod őt megtalálni ama' koronától fedve, mellyet hajdan Amasis viselt, és bocsáss meg, mert visszaadtam a' fijának, a' mit attyától raboltam, — most nyugodnom kell — eredj, eredj és légy boldog, emlékezz királyodra.

Miranda. Mit beszélsz te biborról, és mit koronáról? Amasis!

A m a s i s. Amyrthaeus király, hagyj most magamra Miranda! *(oldalasan megy a' pyramishoz, Miranda fájdalommal tekint.)* A' sors minden teremtésnek sirjához való utra adott egy felhőt fedélül. Eljár vele a' tagos sirig, a' melybe a' leszakadozó emberi nemzetek vizrohanása eloszlik, és melyet az ő felszálló gőzei fednek, tébolyogva száll belé, és a' fekvő felhőből az éjjelbe esik a' nélkül, hogy az igazság és valódiság tágasságaiba tekintett volna.

Tizenhatodik Jelenés.

(A' pyramisok ajtaja kinyílik, Miranda elszökik, nagy fényesség tölti a' boltozatot, Menares kiszáll, pálmaág kezében.)

M e n a r e s. *(nyájasan)* Isten hozott te próbált és igaznak találtatott, bé vagyon iktatva neved a' halhatatlanság könyvébe. Felállítva széked a' bölcssek sorába, fogadd el a' győzőnek ékességit *(a' pálmát odanyújtja.)* Semmi sem indítja meg úgy az embert, mint a' megbé-kéltetésnek szent pillantása. Apryesnek szent árnyéka! bocsáss meg gyilkosodnak, a' ki sirod előttreszket *(mennydörgés és villámlás)*

A m a s i s. Bocsáss nékem, bocsáss a' hazának! *(térdre borul. Apryes lelke mennydörgések között felkiált)* Ugy engedjenek meg az Istennek is!

A m a s i s. *(felkel)* Meg van fizetve az ősz adósság. Menares! szabad most már belépnem a' nyugalom tornácába? *(elveszi a' pálmaágot)*

M e n a r e s. Mehetsz már most szabadon, bölcsesség tanítványa leszel, és a' természetet legmélyebben elrejtett műhelyében meg fogod lesni. Néked emelkedjék a' kárpit, és a' halál, mint világító angyal, jelenjen meg. Lépj be megpróbáltatott! az anya méhében új élet kezdődik, mellynek ez csak árnyéka.

A m a s i s. Ugy vagyon Menares! mindenütt új élet és erő öszvetődül. A' sirhalom, a' megemésztett test egy új világ, hol új erő munkálódik. Megváltoztatjuk ugyan a' játékszint, de el nem hagyjuk. Ez a' sorsnak utja. *(bemeleg a' pyramisba, Menares utána.)*

A m y r t h a e u s. *(még kívülről.)* Meg állj, várakozz még Amasis! *(az ajtó becsapódik, mely csendesség az egész környezetben.)*

Tizenhetedik Jelenés.

(*Amyrthaeus fuladozva jön.*)

Késő már, késő! ó! miért lehetséges, hogy egymást csak egy szempillantatig is gyötörjük? utazzon el innen egy uralkodó, a' ki nem volt semmi egyéb, mint uralkodó, mit árt? haj melly hamar ki van a' kár pótolva. De egy barátot, egy valódi embert, ezt mi tudja helyre hozni? Ó! hogy lehetséges, hogy ezen veszedelmes és félelemmel teljes éjjelben ezen csupa esméretlen léfel zürzavarjában, melly minket környit, ezen lefedezett világban, ezen rettentő estvéken, mellyek romladozó földcsécsénk körül telepednek, ezekben — mondom — hogy lehetséges, hogy az elhalgatott ember ne szorítson magához olly meleg melyet, mellyben egy az övéhez hasonló szív dobog, a' kinek mondhatja: bátyám. Te az vagy, a' mi én, mi egymást szerethetjük. Megfoghatatlan ember, te inkább töröket szedsz fel, és azokat bele döföd azon melybe, melyet néked a' jó ég ada, hogy azzal a' tiédet felmelegítsed és oltalmazd. Nézem amaz árnyékos virágmezőt, és mondom magamnak, hogy ezen már több száz esztendők szép embereikkel együtt elmentek, kiket senki köztünk melyéhez nem szoríthatott, és hogy egyedül egypár tizedek némelly repülő emberformákat fognak előnkbe vinni, kik szemeiket reánk vetik, és a' kikben a' testvéri szív értünk vér, a' kik után vágyódunk, fogjátok meg ezen siető formákat, de egyedül csak könnyeitekről fogjátok megtudni, hogy voltatok szeretve. Atyámnak szent árnyéka! (*a' pyramis felé térdre borul.*) Teljes 20 évig ragadott lelkiésméretén ártatlan vér! De mégis atyám! engedj meg néki, mert ő engem szeretett. (*felkel, fájdalmasan ellép, megáll egy kevéssé.*) Te is oda vagy ember! a' nagy lélekkel. Ó! tehát nyugodj esendőséggel nagyságodban. (*hirtelen el.*)

Tizennyolczadik Jelenés.

Miranda magánosan szobájában.

Miranda (*mely gondolatokba merülve egy kis melyképet tekint*) Bübajos művész, vagy is inkább a' nagy királyné! Ó! inkább halhatatlan, mint a' király, a' kinek kedvére ezen roppant pyramist állíttatta. Melly tiszteletre méltó ezen jelenés. Ó! szedjétek ti Szerelemistenek! mindnyáján azon könnyeket, mellyeket egy hiven szerető hölgy

hullat. És köszönve legyen néked nemes művész! hogy forró képzelődésed ezen képet alkotta. (a' képnek tekintésébe merül.)

Tizenkilenczedik Jelenés.

Előbbi és Amyrthaeus.

Amyrthaeus. (félre.) Ó! melly nagyon szeretem ezen édes álmélkodást, melly most szívét elfoglalja. Ti szép könnyek, legyetek ártatlanságának bizonyosságai. Ártatlanság és hiveség! nem akarlak félbeszakasztani titeket. (visszavonja magát.)

Miranda. Nem vagyok én királyné, az én parancsolatomra nem támadna szeretett Amyrthaeusom hamvára pyramis. De valljon szükséges e arra egy ország, hogy az ember érezzen? Ó! te, ki nem vagy király, szint ezen heveséggel hamvaidat szedném, szint ezen hiveséggel sirnék szobrodon.

Amyrthaeus. Nem, nem többé, tovább nem tűrhetem, legkedvesebb Mirándám! engedd, hogy ölelhesselek meg ezen szép érzésedért. (hevesen megöleli.) Ó Iys! te sirsz, mond, mit jelent ez?

Miranda. Örömkönnye, hogy ismét birlak. Nem szégyenlem, hogy ezen könnyek nedvesítik szemeimet. Nézzed, ez egy királynénak, az anyádnak képe, melyet nekem adtál, de azért néki irigyje soha sem vagyok, én thrónns után nem sohajtok, de ő szerette Apryest, az ő férjét, és ennél fogva kezdem magamat vele egyesíteni. Nézzed kedves! itt áll ő a' férje szobránál, nézd a' csendes fájdalmat, a' szent érzést, az édes zavarodást és az ő nedves szemeit, melly kedves tekintet! Most akarja inni a' borba vegyített hamut, közepéről a' buval fedett homloknak világít egy sugára a' reménynek és az örömnak, nem látszik emint, ha rövid idő múlva nem hamvaival, hanem nagy lelkével gyengéden szeretett férjének készülne egyesülni, — nézd Amyrthaeus! (közelebből mutatja néki a' képet.)

Amyrthaeus. És te kedves Miranda! éreznéd mind ezeket olly elevenen, hacsak a' szeretet hajlandó szivedet a' szentebb érzésekhez nem szoktatta volna. De ne felejtse el, hogy Belinda Apryes halála után bajnok volt. Mindég nem sirhatott.

Miranda. Nyomorult okosságoddal! ó! hagyj inkább édes csalattatásomban, hadd álmodjam magamnak Belindát, a' mint a' művész magának álmodta. (csókolja)

a' képet) Ha csufot üzől az aszszonyi hívségből, úgy nem érdemled, hogy egy második Belinda sirjon temetőd felett.

Amyrthaeus. Ó! nem akarom én akadályoztatni ezen édes álmot, talán kevés napok után az álom eltűnik és te az én hamvaim felett állsz, királynéja szívemnek, mellyet jobban szeretsz, mint egy birodalmat, fogsz e' sirom felett sirni?

Miranda. Királyi nevezet után soha sem fogok vágyódni, büszke pyramist neked állítani nem fogok.

Amyrthaeus. De szivedben?

Miranda. Ott halhatatlan leszel ő; érezd, hogy nem szükséges, hogy egyiptomi királyné legyen valaki, arra, hogy szerető aszszony legyen. *(Amyrthaeust öleli.)*

Amyrthaeus. Te érdemes vagy, hogy velem a' thrónust osszad. Jer királyi jobbomra. *(Karon fogva el.)*

Husadik Jelenés.

(A' kárpit kinyílik, egy nagy templom, erősen megvilágítva, csendes muzsika, közepén áldozó oltár, melly körül 12 pap térden állva csendesen imádkozik, annak küszöbén a' főpap, oldalaslag egy thrónus, ajtatos csendesség mindenütt, katonák keresztüljárják a' színt muzsikáló néptől kísértetve, az ország nagyjai követik, utána Amyrthaeus Mirándával bíborban és pompában, karon fogva, Amyrthaeus felül a' thrónusra, mellé jobbról Miranda.)

Isis. *(A' thrónus felé megy)* Az Istenek megáldnak, az áldozat végbement.

Amyrthaeus. *(felkél)* Isis és Osyris legyen veletek nemes nagyok és polgárok! Az Istenek az uralkodás szent hivatalához meghívtak, szívesen mint népemnek atya előtökbe állok. Engedelmeskedjete az ország törvényeinek, és ezentul békességetek semmi háborgatni nem fogja. Szerencsétek naponként fog nevekedni, még valahára tökéleteségetek magasabb lakásra tesz alkalmatosságot, hol atyájitokkal örökre fogtok egyesülni. Ime! itt adok néktek egy királynét, egy anyát, velem ül ő a' királyiszékhé, mint koronámnak legnagyobb disze. Itt kedves! állunk szeretetünk célján, de szinte itt állanak gyermekeink is, ők atyai és anyai szeretetet kívánnak, azért ajánlom szeretett nemzetemet oltalmadba, az ő szerencséjekben legyen boldogságunk. *(megöleli.)*

A' nép. Éljen Amyrthaeus, éljen a' mi királynénk!

MAJOVSKY.

Egy szegény corrector életrajza.

1.

Jó indulatu 's rangod szerént tisztelt olvasó!

Éltem egész folytában mindég azon véleménynek élék: nagy embereket, ha csekély észadományal is, követni kell. Agyam a' szép véleményt határozatá érlelé, 's ime több nagy lelkek példája utánzása: éltemből egy pár vonás; vagy is egy szegény corrector életrajza fekszik előtted kegyes olvasó! melyet önkedvtöltés és tanuság végett írek; embertársam bántalma, mentsen Isten! eszem ágában sem vala. Ama' szempontbuli kiindultom, könyörgöm szerénytelenségre ne magyaráztassék, mert hej! könyebb másra gyanus nevet mázolnunk, mint féliges szerénynek csak látszanunk.

Önéltöket, mint egy ismeretes író megjegyzi, rajzolni szokják vagy saját önjöknék bókólók, vagy önszerelmes kalandozók, vagy olly kaczer aszszonyok, kik még a' késő világot is kelepczéjökbe vágynak keríteni, vagy olly gondoskodó lelkek, kik még a' világ küszöbén sem bukkanhatnak ki holmi világosító tanuságos magyarázat nélkül, 's így könnyen azon gondolatra vetemedhetik valaki: helyesben cselekedtem volna hibamentendő iveimet szorosb áltnézésre méltányolni, mint a' világot terhelni önéletrajzommal. Azomba a' világot hibamentendő iveimmel homlokállitva könyebb-tanácsosbnak találom amannak eszelős bohóságaival versenyíramlani, mint errátá-it javítani.

Feljebb kitűzött czélomnak megfelelőleg szándékozom Götheként nem egyedül csak magam- de atyám- sőt ha kivihető, nagy atyám felől is írni.— Atyám a' becsületes egy czédulahordó fíja vala, kitől rangjához képesti nevelést kapott. A' mint alacsony hajlékból is magas szellemek eredhetnek, belőle már élte tavaszán kitündöklék a' férfikorban valósult hős lélek 's dieső (magas) karakter. Nagy atyám, ki fíjában nagy művészszellemet gyanita, 's mint czédulahordó a' színjátékosokkal nemi kapcsolatban álla, csak hamar kieszközlé, 's fíja a' színházban mint figurans beiktattaték. Azomban a' kenyérfeltés szülte irigység 's a' közönséges színházi kabalák nem nézheték ácsánykodás nélkül emelkedését, 's magas röptében anyira gátlák, hogy szinte szerencsájének tarthatá, midőn egy idő múlva sugóhivatalba lépe, 's élte hoszában sugó marada. Noha pedig keblében ösztönt 's erőt buzogni nagyobbakra érzett légyen, mindazáltal tisztében, ennek korlátolt — 's hálátlansága mellett is nem tekintvén a' színjátszói nyers kedvélyt, mint Epamirondas Theba utszái tisztogatásában, olly pontos, ügyes vala, hogy a' feledékeny művészi mimelők rossz emlékezeteit utba riasztván, gyakorta nevezetes szolgálatot teve egy darab helyes előadása — 's a' műv előmozdításában. Ő igen is élesen látá a' viszony fontosságát, mellyben önhelyhezeti tisztje állatá mind a' művészet-, mind a' színjátszókkal, 's ekkörűlti észrevételekben gyakorta szokott merengni. Általában a' mi ezen vonását illeti, észrevevő ő nagy vala, 's azon nagy atyjától öröklött, csak ugyan bennem is életre kapott sajátság, idegen hibákért váltig pörölni 's azokon javítani akarni, párvonatba hozá Hamlet személyei — 's az élő világ több nagy embereivel; ha felteszem, ő egy kőben megbotlék vagy leveze a' szakácsné gondatlansága következtében kozmásan téteték az asztalra, elmés fontolgatásai tengerébe a' kónél vagy a' kozmás levesnél bemerülvén a' chinai földindulás vagy nyugodtindiai orkánnál emelé ki eszmeárjadása-

ból fejét. Azonban jóllehet meggondoló, mindent szoros fontveto ember volt legyen, szerelemhá-
lóba kertye mégis, a' nélkül, hogy legcsekélyebb
okra alapithatná egy szegény könyvkötő leánya
eránti szerelmét, mellyből az következik, hogy egy
édes pillanatban kezével is megkinálá a' leányt. Ro-
koni semmikép nem lehetének véle e' tekintetben
egyértelműek, 's teljes erővel iparkodának atyámat
egy általok ajánlott hasznos házassági lépésre birni.

Hoszan tartana és talán hasztalan is volna e'
viszonyból származott minden rokonközötti izetlen-
séget előszámolni; egy szóval a' sugó tántorithat-
lan szerelmében minden rokoni kabalák- 's akadá-
lyok-, különbféle vélemény 's kötelesség öszveüt-
kezés mellett is valódi férfiat hősi lélekkel álla, 's
végre valósitá ígérétét, megesék a' régohajtott egy-
bekelés, mellyből nekem vala szerencsém származni.

Atyám által igen gondosan neveltetem én, 's
korán belém csöpögteté azon dicsvágyat 's nagyra-
törekedést, melly később nem kevés hivatalos ke-
sernyét, 's kellemetlenséget okoz. Tudóst akara
belőlem képelni, ha bár szűk vagyunkája nagy ki-
nézését csak igen csekélyen pártolhatá is; anyám-
nak egész más forga fejében, fíját ő kézi mester-
vagy művésznek szánta. E' szülei vélemény viszá-
lyok között két szék között maradék ugy anyira,
hogy atyám hirtelen halála után örülnöm kelle
anyám atyja eszközlése mellett egy nyomtatóinté-
zetben mint corrector bejuthatni.

2.

Valamint atyámat sugói tisztje a' könyvek vi-
lágában meghurczolván, olvasottá varázsola, ugy le-
vők hivatalom által polyhistorá én is, 's a' tudo-
mányok és művek több ágaiban jártasnak tartám
magamat, noha szorosan véve létek — existentiá-
jokon kívül minden egyéb sürű ködlepte homályban
feküdtök legyen előttem. Azonban képzetim tündér
álmain mint kiképzelt pallérozott nagy szellem él-

degélék én, és sajnálkozám, hogy helyhezetem sötét szüke miatt ki nem tűnhetem, 's a' genieksorába lépni tiltatom. Érzem a' lappangó erőt kebelemben, 's művészi izlésem a' lomhán mászó idő lassu tiptegtet egy pár ugrással haladá is; e' tudatban egy nyomorult ivhez kötve lelkem mind azon kinok tépdélék, mellyeket egy önképzete teremtetett világban vándorló műbiró érezhet csekély lélekszülemény olvasása mellett, 's epét kevere bennem hitvány munkákat lenni kénytelen világra léptőkben elősegitnem, nyomtatáshibáikat javitnom, midőn szebbet jobbat teremthetnék magam. Ebbeli boszumban megtörténék olykor, hogy a' remek műveket nem csak meg nem mentém hibájoktól, sőt önkényt öntém el többekkel, és most bocsánatért esdeklem az olvasó közönség előtt, ha talán általam hibamentett munkákban kezem szenyére bökkenének. Sokféle kinaimat tetéze egy szenvedély, mellyhez lelkem reménytelen bár vágyait koszoruzva látni, felette ragaszkodék.

Általellenben egy történetrajzoló (historiographus) lakott, ki nyomtatásban lévő ügyesen kidolgozott évrázsait legalább tudós önkény hibáitól menteni akarván, öntisztelnének kevesé nagyobb figyelmet, vigyázatot vágyék kinyerni, ezen okból asztalához gyakorta méltányla. Ezen házban találkoznak mindnyájan az ifju szép lelkek, 's mind az, ki szellem, elmésség vagy talentom által megárnnyaltaték. Itt játszanak 's tömjényezve hódolának a' váras szépjei legszebbikének, a' házi kisasszonynak, ki minden nyájassága mellett is a' férfi hódolást köteles adónak tartá, sőt gunyolá is alattomban. Mélyen sebzé szívemet, hogy ő a' szegény correctort, ki szenvedélyes szerelmében fülig kötelezettje vala, 's amaz eszelőseket lelkében lenéze, semmi megkülömböztetésre sem érdemesité, 's azolta eszem kezem oda vág, magamat nyilván kimutatni, hirt nevet szerezni, hivatalom szentes porából kiemelkedni, 's így zöld ágra kapván, szerelmem angyala előtt mint méltó amoroso tűnhessek fel.

Óriási feltételé vált keblemben a' gondolat vetélkedőim felett tündökleni mind abban, mire ők híreket, reményeket alapítják, magamat mint universal geniet a' világgal megismertetni; nem kételkedvén egy babérkoszoru helyett egész babérerdőt előmbe virulni látni.

3.

Szükséges, sőt kötelességemnek tartom az olvasót megismertetni azon érdeklő férfi képgyűjteménnyel is, melly történetrajzoló ur házában utamban 's szememben áll.

Verseli ur magát a' költés megtestesült szellemének képzelé, noha a' művészetpályán nem vala jártosb, mint Kolumbus az új világ tengerén. Lángszellemi ösztönét látor csak pár pillanatig pislogék, 's elenyészett mint tisztuló pénz lángja, 's dicsvágyát menyei unszolásnak 's belső erőnek tartá. Így a' hiúság, melly sokakat fejlágyra ejte már, belőle is költőt kinza, 's minthogy a' fiatal emberek között a' versgyártás módiba jött legyen, 's a' szép nem is örömet látá, sőt a' pontikusok né melly világi emberének imponálták is, ő sem akara másnál alábbvaló lenni, 's hiúság, önszeretet, dicsvágy, bohóvá, izlésrontóvá teremték; zsebje külföldben elég hatalmas vala magát szerencsésen sorsosin — tulajdonképen a' szükségesen felül emelni, 's ezt némellyek művészsege gyümölcsének ábrándozák; mert valamint a' közönséges élethez szenvedésekkel harczol a' jámbor, úgy a' tudományos világban is: a' genieköltőnek sorsossá többnyire üres gyomor és szükség, midőn a' hitvány gyártó kedvre éldel. Noha pedig *Verseli uram* egyedül lekenyerezés által bírható recensenseit 's igen is jól tudná, kinek tartoznék pontikusi híréért köszönettel, még is elég bohó vala maga felől nagyot tartani, 's szerénytelen elfogadni hódolásokat, mellyek csak érdemes embereket illetnek. Bár hová indult, legalább egyik zsebjének vers tömötten kelle feszengni 's

helyre érvén, sorra kinzá ember társait értelmetlen rithmussaival.

Till ur olasz 's francia nyelvmester, vagy ha igazat kell mondani nyelvrontó vala, mert a' két szép nyelvben csak középszerűségeen túl sem vivható ki magát. Ez a' város szép férfja legszebbikének, 's e' szempontból véve mindég győztesnek állítá magát, 's e' szemtelenité nyelvére olly gyakran venni szerelmi győzelmeit 's kinézéseit. Állításában ő a' legszerénytelenebb orczátlan vala, 's bár akár-miről lett légyen szó, már ő mindent látott, hallott, szaglált, evett. Ő több nagy emberekkel ismeretségben, hizelgő levelezésben, remek szépek legszebbjeivel a' legbizalmasabb lábon álla. Mind e' mellett *Till ur* a' tudatlanságban is példány vala, 's idegeny gondolatokkal mint *Ezóp* szajkója páváskodék a' városban, a' hol gyakran kevésbé vala jobb dolga, mint a' szajkónak, ha p. o. valami helyes művbírálatot elképtelenite vagy valamelly talpra esett furcsaságot, mellyért nem ő esze kopott, előadván, annak velejét feledé.

Arasdi ur egy színjatszó, barátságos társasági körökben olly nevetséges színjatszólag feszenge szavaiban, mintha néző közönség előtt állana, holott a' játszó helyen unalmas érthetetlen vala, mintha ismerőssénél vagy hon szendergene, gyengéje abban állott, hogy magát művésznak hinné, 's ha ujságokban a' recensens felhóig nem magasztalá, vagy reá csillagokat nem lopa égből, botlevessel forgolódék, részrehajlást, önhasznót kiáltozék.

Ellenesi ur testestől lelkestől recensens vala, 's tisztbéli ügyessége a' tökély azon fokán tündöklék, hol színházba menet — vagy könyvolvasás nélkül is diszlik már nekie hosszasztudós bírálatokat írni láttatlan színjáték nem olvasott könyvek felől. Különösen érté a' szavakat egyre halmozni, 's a' hoszu kerek beszédet velő nélkül felejtteni, nevezetesen finom ügyességgel áldott idegen nyelv meg bitorló vala; ő t. i. idegen nyelvet — ismérte bár azt vagy nem, neki az mindegy — olly mesterül toda feldulni, 's az elrabolt virágokat olly szémesen érté önnön tu-

dományos mezeje parlagára hinteni, hogy egész világ bámulná; tolvajságáért számot kérni veszélyes vala 's sikeretlen, mert homályos phrázisok sánczolák, fel nem érhető citatio idézmény töltéseken mérges nyilak védék. — A' szép nem, fontos aranyos kérelmek eránt érzéketlen nem vala szíve, találtatnak énekesnek 's fiatal költők, kik szíve kegyének igen is sokat köszönhetnek. Híres nevet vivott ki magának a' tudományok sikló homokján tartott harcz viharokban, ellen felét hihetetlen vakmerőséggel támadá meg, gyengéjek felfedezésében bámulandó hadi fogásokkal élt, 's a' felfuvalkodott nyers dolyf és gorombaság annyira villámlának minden kifejezéseiben, hogy a' leggyakorlottabb tudományos harczfi is csak ujoncznak vallá hozzá mérve magát, boszu szomjas elragadtatásában gyakorta ön homlokára is szórá a' guny nyilakat, 's igasság szeretetben lépe fel maga ellen, 's így ön rágalmozó, 's védő léve egy időben; vagy sisak fedett fővel pánczélosan ugrata a' sarmpóban, hol ön dicséretét tele torokkal mind addig hirdeté, míg egy vitézbb literátor nyergéből ki nem emelé ál orcáját letépven. Illyen vala Ellenesi ur 's legnagyobb tiszteletben tartatott, történetrajzoló uram házánál, hol nem egy hamar bátorzkodék valaki borsos elmésséggel orra előtt forogni. Szabina a' házi kis aszszony kegyes leereszkedéssel majd nem egyedüleg eránta viselteték, perse szurós csipkedései féltében; azomban az sem lehetetlen: a' szép Szabina a' nagy befolyásu férfit, a' fényes noha csekély jelentü elmét valódi hajlandóságra érdemesítette legyen.

Lámpásy ur régi történetrajz professora 's írói pályán lézengő tudós. Magány 's pangó élet módhoz lévén szokva, csak gyéren mutatkozik társasági körökben, ha pedig valami véletlen odaveté, szembezőkö pedántságát darabos köszörültség — 's homlokot sértő elmésséggel fűszerezé. Azon hibák közül, mellyek egy fél tudós koszoruját ékesítik, csak egynek hiányával sem panaszkodhaték; kevély — felfuvalkodott, szigorú, tüzhetetlen, megáltalkodott pallérozatlanság valának tulajdoni. Altaljánban esze-

lós tudósnak vagy tudós bolondnaktartaték; egyszer fejébe vevé Szabinát nőjének elvenni, 's bár csak képes lett volna többé valaki szandékjáról lebeszélni! — szüntelen ostromlá kérelmeivel a' kis aszszonyt, 's noha effeletti kedvetlenségét világosan láthatá, egy lépést sem távozik, — szerelem vallása ő és négy féle új nyelvekben a' logica rendszabásai szerént vala feltéve. Puffasztó nevetséges vala látni a' tehetetlen ember leány körüli ügyetlen forgolódását. Legnagyobb bosszsumra még némely tudós irati javításával kelle bajlódni, az egyik történetrajz értekezés vala. Diss. historica de modo, quo populus Romanus usus est in comedenda carne vitulina. Egy másik azon befolyásról értekezik, a' melly a' görög nyelv 's kéz láb egészsége között uralkodik. Diss. phylologico medica de influxu linguae Graecae in sanitatem capitis vel pedum.

Rostafi ur egy nyers nemes vala, ki ármálsában fő jót, 's otromba fessességében a' nemesi viselet jeles példányát látá. Más jussát ő semmiben sem vévé, egyedül magát imadá. Káromkodni, lármazni olly mesterileg tudott, hogy a' harmadik utsza még elég érthetőleg verdesé vissza a' negyedikben lévő házak harmadik emeletjeiben a' czifrán öszvekeresített teremtetéket. A' tudatlanságban, ferde ítéletben valamint a' biliard játéokban is nálánál nagyobb mester nem találtatott, sőt a' szép adósságokat egymásra halmozni sem tartá méltóságával ellenkezőnek, de az adósság fizetés a' nemesi szabadsággal e diametro ellenkezik, azért semmi jobban nem bosszsonthatá, mintha hitelezőji önnön pénzeket kérni vakmerőködének, nem elégedvén meg a' szerencsével egy nemes embernek pénzzel szolgálhatni. A' színházban kedvetlenségét vagy tetszését olly hangosan adá színjátszónak értésére, bogy e' szegény tüzet gyanítván, nem kevés zavarral állá meg helyét, 's még ötödik szomszédja is megsajnálá, hogy fülét bédugni pamukot felejte magával hozni, — 's jaji volt tő szomszédjának, ha gyűlölt színjátékossát nem guny füttyentéssel, szeretettjét örömi kurjával nem fogadá.

Szabina kis aszszonynál tekintetes, sokat mutató képpel jelene meg 's a' társaságot olly hathatós hangon mulatá, hogy Verseli ur fülrepedés féltében váltig remegne. Társasági nyelve egy több nyelvekből öszvetaszigált bábel vala, igen hasonló egy zománczos pizskozott köntöshöz, mellynek valódi színét a' szenny tökélyesen kétségbe hozá.

Vigady ur azon ritka emberek közül vala egy, kik éjelt nappalá tésznek más mulatása végett. Ó nagy Fridrik és Voltaire elmés tréfáival olly esmeretes vala, mint Verseli vagy Ellenesi urakkal. Feje tökélletes anekdota tár vala — mindent, a' mi az egész városban történt, első szájából hallá, azt házról házra hordá a' leghivebben, itt ott ön leleményeségével is szaporitván. Ha utszán ismerősre talált, az csak ugyan el nem szabadula, mig njsága litániját végre nem hallgatá. Ó minden szóra tudott valami tréfást mondani. Külömben jó indulatu barátságos, szolgálatra termett ember vala, társaságokban igen kedves. Egyedül csak ő nem félt a' recensens urral megvívni, 's ekkor oldaltartva düllöngözék szerte a' társaság nevettében. Gyengesége csak az volt, hogy más becsületében gázolni csak tréfának tartá, 's ugyan azon viczet igen gyakran ismétlé. Ha Szabinához jött, ez már meszsziről mondá: *Vigady* ur! egy tréfát 's *Vigady* ur minden további eszmélkedés nélkül elkezdé régi 's új darabjait előhangoztatni, nem minden rend nélkül, mert a' java mindég utóljára marada béczukrozni az előbbieket izetlenségét.

Ha csizmáját haza hozta a' csizmadia, pénzéhez előbb nem juta, mig egy czikornyás anekdotát ki nem halgatott. A' hasonlítások országában igen hatalmas vala, p. o. egy galambot medvével neki annyi volt öszvehasználni, mint pecsenyét, rétest, sonkát, bort.

Ezek 's épen olyanok, mint itt ábrázolám őket, valának az emberké, kikkel erős harczban keveredni szándékozám. Lelki testi erőm 's tehetségemet egyesíteni vala szükség, mert nagy dolog kivívására, minő előttem álla, mind ez, mind amaz megkíván-

tatik. Verseli urnál fellengzőbb, érthetlenebb költő; Lámpásy urnál czikornyásb tudós kívánok vala lenni; Till urt minden nyelvtudománya mellett is homályba kelle boritnom, valamint Rostafi uramnál is poltronnabbnak lennem, ugy szinte Avasdi urnál dölýfősb feszesbnek látszanom, sőt még művészeti talentumát is legyőznöm Vigady urnak, minden eszelős furcsa elmésségével együtt.

Minekutánna pedig elleneimet valódi alakjokban a' világ elébe hurczolám, szükséges megismértetni az olvasót önnön külső 's belső világgal is, mit kész kötelesen cselekszem azon kérelem mellett, hogy a' kegyes olvasó erántami ítéletében kegyesb, mint közönségesen szokott lenni, ne terheltessek.

Furcsányi Vilmos Domonkos corrector, csendes jó indulatu ember vala, mint túskebokor minden roszban felakada; sokba kapott, kivinni semmit nem tuda; maga felől ideát nagyot 's fellengzót táplált, noha feje valamint zsebje is szegény vala, mint templomba szorult eger. Ő vala a' szerencsének leg-szerencsétlenebb gyermeke, balul üte ki minden dolga 's kellemetlenek valának minden történetei, javított iveri, valamint önnön irományai is ritkán voltak hibátlanok; ha pénzt kölcsönözni mene, senkit nem kapott honn, midőn őt minden fizető megtalálhatott; ha szerelmes levélke érkezék, szerzője bizonynyára ocsmány vala, 's ha ő a' szépnek szépet törekedett mondani, 's körölte érzelgett, érzéketlenül elutasítaték; ha letisztázott valami írást, porzó helyett tintával önté le; ha új ruhában látogatá meg a' társaságot, öregnek tartataték, elméssége kinevetteték, új gondolatja viszszavetteték. Ha idegeny házhoz vetődék, még az ölbeli kutya is fogát vicsorgatá reá, ha valaki asztalához méltánylá, a' sőtartót távol kellett tartani, a' poharat pedig épen elvenni, hogy az abrosz tisztán maradjon, a' mártásból mindenkor vitt ruháján haza valami keveset, és az utszának, merre ment, szélén, vagy közepén lett legyen is egy kő, neki abban botlani kelle; — különben örömet ivá mint Napoleon a' kávét, evésben egész Alcibiades

vala, evés után Leibniczként nyugalomnak ereszkédék; színházba ha ment, Fridrik nyomdokait követé, a' hadi tudományban nálánál csak Hypokrates lehetne jártasabb, 's ha éppen semmit nem tud beszélni, Pythagoras léve és némán ült, nem sérte senkit, mint Sokrates, rend 's nyugalom szeretőbb nálánál Mark Aurél sem vala.

Azon vitéz, ki annyi nagynevű hősök ellen öklében bizva gyepre kiszálla, éppen ez volt.

4.

De minekelőtte a' vérengző sikra sua forma kiállnék, ön magammal haditanácsot tartani legszükségesbnek találám, mellyben a' költés fellengző országának elfoglaltatása előszörre határoztaték; míg végre sebes posták fontos parancsokkal terhelve futának a' phantásia országába vasallusimhoz, felszólítának egyszersmind a' találmányvölgyiek is, de bár tiz halált parancsoltam is, mint főhadvezér egy engedetlenre, igen kevés gondolatok 's találmányok hitványan fegyverkezve jelenének meg, annyira, hogy minden szoros fenytékem mellett is igen csekély sereget kaparhaték össze, az is tüske nem babérkoszorut segite a' kormányozónak nyalábolni.

Legnagyobb megerőltetés után végre kisütek egy színjátékot, 's lélekben már karjaim között tartám a' dicső bért, Szabinát a' zöld ággal, mellyet költői izadságlepte homlokomra tűzendő vala, midőn egy ármányos eset reményem fellegetvárát, mint esti szellő szappan buborékot, szertepattantá.

Sok megalázások, hizelgések, ígéretek által végre darabomat annyira kegyébe dolgozák a' színház igazgatójának, hogy előadásában megegyeznék. Noha pedig a' nemes publikum izléséhez alkalmazva spektákulumokkal, fordulatokkal, tánczokkal, allegoriával, 's zavarral 's egyéb fejlágyra esésekkel, nem különben, mint gazdátlan kert gyomokkal, himeztetett légyen, balul üte ki, az az hogy igazán 's a' bevett mester nyelven beszéljek: által esett,

e' kedvetlen szerencsét azomban a' következendő környülményeknek tulajdonithatni:

1-ször A' sugó olly roszul lihege, hogy szavait a' színjátékos épen meg nem értheté.

2-szor A' komikus helyes kedvét már előre eltréfálá, minekelőtte fellépett volna.

3-szor A' színjátékos, minthogy nadrágának az idő hüvös volt, igen sieté.

4-szer A' színház világosítása épen azon estve igen gyenge vala.

5-ször A' villám 's dörgés hitványan másoltatának.

6-szor Végre maga a' darab is rosz vala.

Talentomi — észtehetségi — teljes biztom még azon bakot is löveté, hogy nevemet a' hirdetésben még nagy betűkkel nyomtattatám „error novissimus, peior priore“, mert azon átkozott néhány betű egész váras beszéd tárgyá tevé 's most minden ember csak rajtam köszörülé nyelvét.

E' bal eset Ellenesi és Vigadi urak malmaira főkép vizelle; amaz t. i. viperaméregbe mártott nyilaik zápoként szórá társasági körökben fejemre, 's újságlevelekben ártatlan nevem ellen irányzott szent Ivány énekje lapokat tölte; — emez százféle elmejátékot, 's anekdotát tuda koholni darabomra, sőt halgatóji előtt lelkesebb helyeit a' legneveletségesb színbe lépteté fel. Többi között még azt is mondá, hogy a' színház lámpái unalmokban idő előtt elaludtanak; — a' sugó boszujában, mert a' darab olly rosz vala, helytelenül suga. Szabina gunyos sajnálkozással pilloga reám, midőn ezeket hallá, Verseli ur sem sajnálá esztét, körmét becstelenítésemre koptatni, 's egy pattogós verseletet áldozék a' feledékenységnek, hogy nevemet országából kivivhassa, 's a' többi között Ikarushoz hasonlita. E' miatt történetrajzoló uram házáat sokáig kerülém.

5.

Jóllehet a' költés bérczes országi táborozás jó név 's dics veszteséggel járt, bátor-lelkem nem csak

nem remege, sőt táplálék vala a' veszteség tüzemnek, uj ösztön nagyobbak merésére szellememnek. Tüzzel vassal ronték a' kritika hatalmas országába. Álláspontom ez uttal igen veszélyes vala, mert az egész világ rossz íróji, színjátszóji hangművészei és költőji ellenhadamhoz sereglének. Ellenesi és Verseli urak vezérlék az ármádát, melly pennalándsával, hegedűvonó kardal, jól vala felkészülve, ágyukkal a' színjátszó-chór segíté a' hadat, puska-porról pedig a' versgyártói csoport gondoskodék; — ebből kitetszik a' mondás igazsága állásom veszélyéről; — de Szabina! a' hirszomj, a' dicsvágy mind annyi sarkantyuk lelke fellovalni, 's én recensens levék, és írója egy ujságnak e' czim alatt: „az uj apoll.“ Ezen ujság szerkeztetője épen literaturai és színházi kritikust keresé, minthogy előbbije hit-szegőleg ellenfeléhez pártola. Ajánlásom neki a' leg-örvendeztetőbb vala, mert beadott czikjeimben testem lelke kivánsága szerint epét lihege Ellenesi és pártosai ellen, kiknek csekély viszonytromfjokra nem ügyelvén, már jövőendő nagyságomban merülten megeresztett kantárral vágaték kezdett pályámon.

Kezdem tehát a' színházi világot, a' literaturát 's a' jelen romlott izlést rostálgatni elejénte mérsékel, majd szemtelenül döllyfösen; tartalékban mindig heverének egy egy ismeretes jeles mondatok, ha talán ítéllettelre kellett volna jönni a' dolognak. Kezdetben jól méne minden 's reményvirágim már gyümölcsözni indulának, keblem azon nemes tudatból származott édes érzet hevitgeté, hogy belső érdemem 's fáradhatlan szorgalmamnak tulajdoníthaték mindent. Történetrajzoló uram háza egész tulságig udvaris vala erántam, egyedül a' furcsa Vigadi kettőzteté csipős elméségeit. Ellenesi és Verseli mérges szemekkel nézék ugyan szép birodalmok dultát, 's keserü epét forralának ellenem, de eddig aratott győzelmeimet többek foghatnák követni, 's e' gondolat előttök személyemet tiszteletben tartatá. Tekintetem naponként nevedék, Till és Rostafy.

urak nem egyszer könyörgének négy szem között valami elmés trefáért, vagy egy munkáról szóló helyes ítéletért, mit engedelmemből mint sajátjokat árulhatnának a' városban. — — Végre dördült az ég, lesújtott az Isten nyila, 's öszvezuzván dicsőségemet, előbbi semmiségem kormába röpinte.

Először is az aristarhák kelének fel ujságlevelekben, 's a' szidalomkartácsokat olly sűrűn záporozák hegyembe, hogy az első rohanás azonnal megrendíté recensensi alkotmányomat. Éjeli bagoly-nak csufolának 's éhetetlen farkasnak, ki a' recensio erdejébe ragadozni jár, sértő tövisnek a' jó izlés rózsáján 's ilyen százfélének, de ki tudna ijedtében mindent feljegyezni? Ellenesi és Verseli urak még ezt nem eléglék, hanem hogy azok előtt is közhire tehessék nevemet, kiknek vagy ujságolvasásra idejök, vagy szerencséjük nincs társasági körökbe, hol effélék bőven előfordulnak, feljelenhetni, sőt az olvasni nem tudó publikumnak is kedvét akarván keresni, a' legnevetéseseb gunyképekben állítanak uton, útfélen, minden házszegleten a' világ elébe. Ide járulának az átkozott színjátszók, kik részint mivel hiúságoknak kevesé hizelgék, részint mivel bírálatimban meg is csipkedém őket, — legnyersebb kifejezésekkel terhelt levelekben fenyegetének, sőt egyik azon gonoszságra is vetemedék, hogy alakomat elundokitva mimelné a' nézők előtt, 's legjobb indulatból származott tetteimet nevetségesé tenné. — Mig telheték, elmésséggel fogadám a' rohanást, sőt a' gorombaságban sem maradék adós, de az ostrom igen huzamos vala, 's épen úgy járék, mint a' nagyidaiak; — gyalázatom vég nélkül nőtt — végre több színjátszó urak hatalmas kezekkel hátamra bizonyítván művészi talentomokat, egészen megnémítanak; — ellene esküdtem minden recensiónak 's haza ballagék.

Ime második szerencsétlen háborum! A' magas pontról, mellyen Szabina szemeiben sugárzám, mord éjbe süllyede. De szívemet mintha ödzödték volna a' szerencsétlenségek óriási, hathatós lángal robogék

bennem a' hirtűgy, 's új plánokat alkoték lelkemben Szabina kegyét viszanyerhetni; balesetjeimet egy őrdőgi szellem imposztorkodásainak tulajdonítam, 's új hadhoz készűlék.

6.

Mint színházi művész — színjászó — kívántam a' világ előtt megjelenni, még pedig drámában, a' mi nálunk még ritka látvány vala, 's akkor glóriában szállani Szabina elébe. Elejénte nem valék képes felfogni, mi oknál fogva találhatám a' színház igazgatóját ajánlásom elfogadásában olly igen hajlandónak, kéz alatt később értésemre esék, hogy Avasdi nem tudom mi uton titkos szándékom nyomába hágyán, előtte mint olly bohót ábrázola, kinek eszelőségét drágábban fogná a' tekintetes publikum megfizetni, mint bár mellyik legjobb művész dicső talentomát. Midőn tehát az igazgatónál megjelennék, szándékomat ő kikeresett szavakban magasztalá, nem győzvén elégé sajnálkozni gondatlan — létemen, ki az elrejtett szép talantomnak rég hasznát nem vevém, holott hír, név, haszon több háromlott volna ez uton reám, mint a' költés virányain, vagy a' kritika gyászos harczmezején.

Ít nem lehet nem figyelmeztetnem az olvasót sok embernek azon hibájára, hogy esztől látván emberfelét távozni, nem hogy ügyekeznek azt vizsateríteni, sőt eszeveszetségében megerősíteni, tökéletes bolondá tenni törekszik, egyedül azért, hogy magának vig egy pillanatot szerezzen, vagy másnál okosbnak tessék.

A' nézőszin tömve vala, és nekem egy szomorú játékban kellett fellepnem; szomorú szerepem azomban olly vig tapsal 's ismételt zajos örömlármával fogadtaték, hogy meglepetésemben majd nem egészen feledém helyhezetem nagyságát, egymásra riadozék a' foras 's én mint kényefosztott gyermek annyiszor ismétlém a' vigabb szomorú helyeket. Bámultomból allig eszmélék, midőn a' kritika megszól-

lamlék, 's rivalkodó harsogással százszorozá ujságokban vigszomorú szerepemet, melyet a' nemes publikum hangos kaczajra 's vig hahotára kegyesen méltánylott. Végre a' színházi igazgatóság megkértteték a' Furcsányi ur játszottá szerepnek ismét adása végett.

Ég föld szakada reám, elleneimet a' lethe partjára kívánám számüzni haragomban, magamat pedig az örök semmiség feneketlen örvényébe meritni megbukásom végett. Ez csak hagyján, de hát történetrajzoló uram házánál mi várakozék reám? Vigadi és a' recensens tréfadühökben vetélkedőleg fáradozának rovásomra Szabinát mulatni; ezen kívül Rostafi urtól számtalan gorombaságokat kelle nyelnem; sőt még ama' nyelvrontó Till is vérszemet kapta, 's a' legnagyobb szemtelenséggel monda külömbféle gunyokat szemembe. Lámpásy ur csak a' készet neveté, midőn Avasdi ama neveletlen színjátészó hysztrióként mimelé szerepem kivonatját.

7.

A' legkeserűbb zöld epe futá el belsőmet. Szerelmem szelid heve pokolként égető lángá változék, sértett becsületem bosznért kiáltozék; megvetém a' gyűlölt házat, megutálám ama széllelbérlett fejüket, átkot szórék a' vetélkezésnek még nevére is, — boszut, csak boszut lihege dühödött lelkem, rettenetes boszut forrala ama genie csorda — ama becsület, hír névgyilkoló banda ellen; — és nem késék az alkalom!

A' színházi igazgató, mivel fellépni többé semmi szín alatt nem akarék, azon javallatot ajánlá, hogy művészi színjátészói világról szép fogatjaim lévén, látogatnám meg naponként a' színházat és a' drámai művészet és igazgatóság javára ügyelvén, tapsal tisztelném azon helyeket, mellyek ítéletem szerint érdemesek volnának, a' darabban; körülöttem, 's itt ott szerte a' színházban egész tapsoló csoport fogna lézengni, melly gondolatomat szemeim 's kezeimről

lelesvén, az adott jelre machinaként mozgásba hozandja hiv kezeit, 's így a' művész hir — haszonnal térne vissza. Vagy ha épen úgy esnék, 's egy idegen művésznek buknia kellene, segéd társaim öblös lehellő életműveiket szinte munkára ébresztve, segítném elő szerencsésen bukását.

Bár mi hizelgő volt légyen is az ajánlás, pusztá becsületérzésből vonakodám elfogadni, azomban egy genialis gondolat ötlék elmémbe 's kezet csapék. Új hivatalomba lépén, elejénte minden tettemet az igazgató tetszése zsinórmértéklé. Kevés időtelve új darab hirdettetik. Verseli ur a' szerző, Avasdi a' főszemélyt szereplő, 's én osztályommal azon utasítást vevém, hogy a' darab dicsőítésére kimutatott ügyességemmel kormányoznám a' zászló alatti zsoldos tapsonczokat. Minden kitelhetőt ígérék, de mi végre? azt magamnak tartám — Az előadás estvéjén szorgalmatosan eljárék tisztemben, felosztám a' vitézeket külön osztályokra, 's mindeniknek külön álláspontot mutaték szoros parancs mellett jeladásomra figyelni. Valahányszor Avasdi ur megjelenék, a' komandó jelre szélvészfént rohanának elő hieim, 's minden jelenés végén olly hathatós sziszegés — füttyüléssel tiszteltetéék Avasdi uram, hogy a' falak is riadozának bele. Nem lehet nem említnem egy esetet. A' második felvonásban a' játékhósnek Avasdi urnak hitvesét kellett volna meggyilkolni, 's midőn a' halálhozó csapást már már teljesítendő vala, történetből hátra pillanték, mire legényeim egy szívvél, lélekkel hangoztaták guny füttyentéseiket; Avasdi ur tehát a' publikumnak akarván talán kedvét keresni, hitvesét élni hagyá, kinek beszélni valója nem lévén, iramva futa el nagy hahotától kísértetve; a' zavar 's ez által okozott előadásbeli ellenkezések furcsa nevetséges mulatságot szerzének.

Mi következék ebből? Verseli ur remekjével 's Avasdi előadásával megbukott; én pedig javítandó iveimhez őket nevetve ballagék.

Minekutánna vetélkedő társaim egy részének szerencsésen viszonyoztam volna a' savanyu kölcsönt, a' másikat sem akarám hitelezőmnnek tartani.

Lámpásy ur feljebb említett tudós értekezése „de influxu linguae graecae in sanitatem capitis vel pedum“ kéziratban nálam hevere. Czimplapját, mellyen a' szerző neve jeleskedék, letépvén, más névtelent állíték helyébe. De bár tizszer ismeretesb lett volna is a' munka, Till sokkal butább vala, mint azt felérte volna észszel, hogy itt csalfaság is lappanghat; — ez okból midőn a' munkát mint szerzeményemet előmutatnám azon hozzátétellel, hogy szegény 's félénk volnék azt önkölcségem 's nevem alatt kiadni, de mivel a' derék munkát még is örömet látnám forogni csinos köntösben, lenne olly kegyes neve alá fogadni, 's közre bocsájtani, nekem elég jutalom volna a' teremő erőt keblemben érezni, de főkép neki szolgálhatni, — a' hiúság 's vágy tudós-
nak látszani kevés időt engedének az eszelős nyelv-
buvárnak, 's ünnepisen átalvevé tőlem, titoktartás-
ígéréte mellett, 's nevét a' czimplapra iktatá.

Az álszerző, hirt nevet olcsón kívánván nyerni, Rostafi urhoz járula, sok izetlen szépeket monda nekie, mint Meczenást dicsőítve hordozá a' harmadik égben, 's végre alázatosan könyörge ő tekintetességének, engedné a' munkát fényes meczenási nevével diszesíteni. E' szegény bolond szemére leplet engedvén vonni, kevély elbizottsággal az egész költséget magára vállalá; — és így másod izben juta a' munka javításom alá, mit most szívesen tevék, czé-
lomat olly szép haladtában látván. Távol legyen azomba, hogy a' kéziratot nyomtatáshibáktól menteném, sőt önkényt anyira elrutitám, hogy képtelenség volna olvasni. Minekutánna a' pompás munka a' sajtó alól kikelt volna, az uj szerző kegyesen méltányla egy pár példányra, mellynek egyikét a' recensens, másikat Lámpásy kezéhez játszám. Borzasztó crisist ira amaz ellene, emez majd nem bő-

réből ugrék, midőn sok fáradságainak drága gyümölcsét bitorlani látá.

Leggonoszb vala Till ur helyhezete, egy felől mint szerző rut bírálat alá jutván, más felől Lám-pásy ur által mindenhol tudományrablónak kiáltatván. Rostafi ur tombola mérgében, 's teljes lelkéből szórá teremtetéit Till és Ellenesire; a' mi több, ez utólsót barátságból nyakle vessel is vendéglé. Rostafi ur tehát ez uton pénzét, Till ur érdemetlen érdemét veszité, Ellenesi ur emlékjelt nyere, Lám-pásy ur pedig felséges uj kiadást.

9.

Később a' történetrajzoló esteli mulatságra kérete magához; elhatározám a' házat, melly kívül belől sok szerencsétlenségeimnek oka vala, most utólszor meglátogatni, 's egy gunybeszéddel lakóji, — 's drága vendégeitől bucsut venni. Szokás szerint hijány nélkül megjelenék estve felé a' társaság mindenik tagja, 's ki mint tudá ugy mulatá a' gyülekezetet. Több órát tölténk el immár, 's Verseli czikornyás munkáji közül már egynehanyat felolvasa, midőn hoszu halgatás után én fellépven kegyes hajlandóságért esedezek, 's e' következő beszédet tartám:

A' bolondok 's bolondságok felől.

Nem tudom, sajátom e, vagy régi másé a' gondolat: a' világ egy bolondház. Azomban ó vagy uj legyen, anyi bizonyos: egy pallérozott 's önjavára törekedő szellem előbbi állításom igazsága vagy hamisága eránt imámos nem lehet; ugyanis ha igaz: jelenvalók bolondok vagyunk mindnyájan, ha nem — igen is okosak, következőleg e' nagy érdekű tárgy méltósága 's fontossága kétséget sem szenved. Mindenek előtt szükséges főkép hogy tisztába jöhessünk a' bolondról 's bolondságról helyes fogatot szerezn.

Ha egy bölcs a' bölcselkedésről, számtudós a' számtudományról, művész a' művészségről legjob-

ban ért beszélni, bizonyára én is beszélhetek a bolondságról, azért minden további tartózkodás nélkül bátorkodom a' bolondságot következőkép elhatározni.

A' bolondság azon csudás tulajdon, melly egy embert tisztelettel, szerencsével halmoz, mást gunyal, megvetéssel, vagy épen lábvasakkal terhel, Gyárfás p. o. egy nagyravágyó, ki belső üressége mellett mindenhol maga felől fecseg, mást szóhoz sem enged jutni; ki kétli Gyárfás bolondságát? De Gyárfást rokoní, aranyjai, furott agya, szerencséje méltóságokra emeli. Zsofóniás ugyan szinte bir azon sajátságokkal, de tulajdonait félre magyarázzák, ő gunyoltatik 's nevetséges lesz. Csak abban különbözik Gyárfástól Kleofás, hogy a' szerencse ehhez még mostohább bolondsága végett, t. i. elmellőztetik, megvettetik, sőt üldöztetik, elfogattatik.

Uraim! ha bár nem bevégezett igazság is amaz állítás a' világ bolondságáról, az mégis bizonyos, hogy színén kevesé terem nagyobb számmal fü, mint bolond, 's meg kell vallanunk: egy tudomány, egy művészség sem mérkőzhetik véle, és semmi nem tűnik olly sokféle alakban elő, mint az; ennél fogva, de a' logika is kívánja, a' bolondság rendsorát fogom felállítani.

Vannak 1-ör jó és rossz bolondok.

Jó bolond az, ki idealis nagyságában mindég csak azon rágódik, miként tehessék jót mással; ha hátán vasat kovácsolnak, fát vágnak sem bánja, ha valamelly társaságban kinevettetik, még ő tartja szerencséjének, hogy mulatság tárgyá méltányoltatott, sületleneket beszél, örömet engedí magát ütlekelni is csak lássa, hogy másnak tetszik, sőt ha más büne miatt kalpagoltatik is elszenvedi, igen szives, szolgálatra termett, ügyetlensége miatt azomban több kárt, mint hasznot okoz.

A' rossz bolondnak egyenes arányban fekszik bolondságával roszasága; tanácslom minden embernek, kikerülje, 's inkább medvét öleljen, mint bele ütközzék; ha a' rossz bolondságnak ördöge volna, bát-

ran mondhatni: rossz recensensnél, tudatlan cenzornál keresne lakást.

Vannak 2-or okos és ostoba bolondok.

Okos bolond az, kinek bolondsága 45 fok távolban áll az ész világtól; bolondságában ő mértéket tart, és következetes; bolondságait bizonyos rendszerbe tartja, 's nem távozik egy lineát a' szokott töréstől, 's szinte előreláthatni, mikép fog majd bizonyos esetben bolondulni, bolondságát emberek előtt nem küldöli, mindenkit útján bocsájt, 's keveset árt.

Ostoba bolondnak neveztetik az, kinek bolondsága geometrika progressióban nő.

Vannak 3-or egész 's fél bolondok.

Az egész bolond szüntelen bolondsága zenithjén áll, soha nem nyugszik, plánokat 's tanácsot kéretlen osztogat. — A' félbolond néha ki szokott lépni bolondja köréből.

Vannak 4-er dölyfös és alázatos bolondok.

A' dölyfös bolond belső gyengeségét nem tekintvén, gondolatok gyűlfokának képzelet gyáva valóját; (egy nemes teszem, ki őt apájában büszkélkedve sajnálja, hogy szeme fényét nemtelenre kell vesztetgetni)? Egy recensens, ki üres kobakját orákulumnak tartja, tudós társait 's egyebeket éretlen tökfőknek. — Az alázatos bolond félénk szokott lenni, magát eldugja, 's bolondságát nem szemességből, hanem buta szeméremből rejtegeti.

Vannak 5-ör unalmas és érdekes bolondok.

Egy unalmas bolondot ábrázolni is igen unalmas lenne, azért csak a' másikat fogom röviden rajzolni. Érdekes bolondnak nevezhetni mind azt, ki váltig elmés tréfás akar lenni; ki bolond bakot ló szerelemből; vagy ki mindég elméje eredetiségét imádja, mást bolondnak tart, magát egyedüleg éles belátónak képzelet; másoknak vermet ás és maga bukik bele.

Vannak 6-or tarka (sokszínű) 's egyszerű bolondok.

Előbbi néven nevezhetni egy kosmopolitát. Ő a' világot minden bolondságaiban követi, 's tarka

foltokkal rakja meg magát. — Az utóbbikon szoktuk azon bolondot nevezni; ki csak önbolondságának hódol 's azt vakon szereti.

Vannak 7-er finom vagy édes és durva bolondok.

Finom, édes bolond az, kinek szellemi alkotásában fő vonal a' rosz ízlés, mindenkinek hizeleg, 's szinte olvadozik, mint melegben írósvaj a' nagy édeség miatt. A' durva bolond ellenkezést tűrni nem tanult, azért bottal forog mindjárt, 's ha Bertókként belenyert volna a' csikba, ellenfelét durva szavakkal mossa.

Vannak 8-or kedves és izetlen bolondok.

Kedves bolond az, kinek fejér bolond színe a' szivárvány hét színét játsza. Innét nevezünk némelly leánykát kedves bolondnak.

Vannak 9-er ragadványos és nem ragadványos bolondok.

Fájdalom! a' bolondság sokkal hamarább elragad az okosságnál; utánozót egy bohóság mindenhol talál, 's némellykor egy bolondság egész századra háramló pusztitást visz véghez. A' bolondságot (homoeopathice: szeget szeggel) legjobban lehet új bolondsággal gyógyítani. — Bizonyos esetekben megtörténik mégis, és a' bolondság nem ragad el, de csak akkor, ha pénz vagy már előre észhiány nagyon jelen; különben a' choleraival sokban egyezik: 1-ör testet lelket megtámad. 2-or egész világot bekalandozza. 3-or Kordont 's kontumácztiát meghalad. 4-er specificumot nem ismer. 5-ör Ragályos is, nem is. 6-or néha rendetlen életmódból származik. 7-er herczeghez 's koldushoz bevág.

Vannak 10-er cselekvő 's szenvedő bolondok, ha p. o. valaki mást bolondá tész; valaki cselekvő, más szenvedő bolond.

Vannak 11-er mulékony 's szünnélküli bolondok. — Szerencsés, kinek bolondsága olly kegyes, hogy még tiszta időközt is enged. — Szerencsétlen — — — sőt talán igen is szerencsés a' szünnélküli bolond, nem érezvén gyengeségeit, melly a' mulékony bolondot gyakran kinozza.

Vannak 12-er pedant és genialis bolondok. Minden dologban van pedant, 's így a' bolondságban is lehet, sőt maga a' pedantismus bolondság lévén, egy pedant kettős bolond. Genialis bolond az ki bolondulása hyperstheniájában váltig újabb bolondságokat vadász.

És így minekutánna osztályát 's külömbféle nemét a' bolondságnak előadtam volna, kitetszik, hogy a' félék a' világon számtalanok legyenek; de azért neveztetetik e' vagy nem a' világ bolondháznak? a' következő fogja megvilágosítani.

Uraim! általjában az emberek különösen vannak alkotva, szerénytelennek tartván azt, ki tulajdonát követeli, kölöncznek, ki bohóságok után nem kapkod, éjjeli huhunak, ki szemeket akarja felnyitni, lázzasztónak, ki előttök világol, rendrontónak, ki erkölcs és igazságról beszél, ki pénzt kölcsönöz 's visszafizeti, ki szegény feleséget vesz, ki ott, hol magának árt, igazat szól, vagy nem csuszkál földön érdemlett jutalmáért, bolondnak kiáltván.

Ha tekintem a' világot, egy pillanatot a' multba vetek, ha elgondolom, mi sok hasztalan gondolat, szó, iromány, cselekedet létesül; menyi viszályokon dolgoznak számtalanok, ha megfontolom, mi sokan törekszenek ugyan azon egy, veszély vagy semmire vezető utra; továbbá mi sokan elálmodják éltöket, vagy fecsegéssel töltik el azt; mi sok pénz, idő, erő fecséreltetik el; mi sok lárma, zaj, sirás történik csekélységekért; a' dics-tisztelet-szerелеmből, 's módiból végre mi lesz, 's mi nem lesz; — — — ha annyi unalmas-, izetlen-, lelketleneknél a' sok szenvedély- előítéletek- szerelmeskedésekre 's hiúságokra pillantok, akkor — — — akkor inkább hallgatok, tartván, nehogy magam is bolondságot kövessek el, mondván: a' világ egy bolondház.

E' hires beszédet elmondván, meghajtam magamat, 's kilódulék a' bolondházból, mellybe többé nem léptem. Más napra pedig megújult erővel ülék javítandó ivem mellé.

N é p d a l.

Egy üldözött legény panaszsa.

Látom, a' bus alkonyatnak
 Szelétől miként hervadnak
 A' fák levelei 's a' vad
 Rózsa, — éltem is így hervad.
 Távol szülőföldemtől, e'
 Pusztában tébolygok, tőle
 Csak bucsumat se vehettem, —
 Veszélyben forgott életem.
 Biró uramat szolgálván
 'S fizetésemet kívánván,
 Csak huszonöt jó páczabért
 Fizetett szolgálatomért.
 'S még tolvajnak is hirdete,
 Lánczokkal megkötöztete,
 Onnat Isten kisegített.
 Jaj, de földönfutóvá tett!
 Tudnák csak, a' biró gazda
 Mennyit rakott már a' gazba,
 A' szegényhez lenne kegye,
 'S nem üldözne a' vármegye. —
 Ártatlan az én életem,
 Jaj! még sincsen becsületem,
 Len a' ki birja, nem kender,
 Csak a' szegény a' gazember!
 Isten tudja! nem vétettem,
 'S még attól is elvétettem,
 Kinek szive birtokában
 Boldog voltam hajdanában!
 Az utasok félnek tőlem,
 Meszsze kitérnek előlem,
 Nem gondolják, hogy megdobban
 Az én szívem akkor jobban!
 Én itt e' nagy pusztát járom,
 'S nyugtom sehonnat se várom,

Nem is tudom, hogy hol temet
 El egykor a' bu engemet.
 De ő nékik majd a' siket
 Föld elveszi kincseiket,
 Midőn félve 's csak egy jussal
 Lépnek sirba a' koldussal.
 Mit ér nékem ifjuságom,
 Ha nem segít igazságom?
 De hogy ártatlanul halok
 Meg, látják azt az angyalok!
 Ki tett engem bujdosóvá?
 Vagy ha lopnék, orozóvá?
 Egy más kárán hizott bíró,
 Verje meg a' szolgabíró! —

ÁRVAFFY BÉLA.

Nagy készület, — kis szülemény.

Készületet mennél zörgősebb dobra ütöttünk,
 Annál némább tett jön dobolások után.

Irigyféltség titokból.

Mig báját Ámor szabadon sziveinkbe lehellí,
 Mig nem zárja titok szív közös érzeteit; —
 Addig irigyféltség távol vagyon a' szeretőktől,
 Mert az irigyféltség titkok alatt lakozik.

Irigyféltség különböző vonszódásból.

Két szívet a' mikor egy nyíl sujt egyféle rugással,
 Felhőtlen szerelem bája utána virul.
 A' szerelembimbó fakad a' szívek egyesülésén,
 Ugy ha seb egyenlő kölcsön ütések után.
 Hol pedig egyiknek sebe könnyebben sajog, ottan
 Nyomban irigyféltség lesben amaszt követi.

HRABOVSKY DÁVID.

A' tigris barlangja.

Kaland Peru hegyeiben.

Peruba jöttem 1826-ban, hogy ottan egy Londonban eredett társaság nevében némelly bányák ásására felügyeljek, mellyek nem is voltak. A' hely megvizsgálása azonnal kimutatta, hogy küldőjim e' mérenyben megcsalattak. De előbb, mint visszatérnék Európába, kívántam, hogy ezen iszonyu ut, az atlanti és csendes tengerpartok hosszában legalább tanuságomra és tudnivágyásomra nézve hijába ne légyen, 's azért eltökéllem magamat két társammal Wharton és Lincolnnal azt használni, megvizsgálván Peru hegyei legmagasabbát és legtetemesebbet, a' Chimboracot.

Egykor, az előző éjt egy inda faluban töltvén, folytattuk bolyongásainkat emez andesi oriás széles alapja körül, mikor felpillantván, észrevettem, hogy ama' fény, mellyel az örök hó tetejét környezi, lassanként egy sötét ködben elenyészett. Az Indok, kik vezérül szolgáltak ijedett tekinteteket vetettek eme' bal párok felé, 's fejcsóválva jelenték, hogy nem sokára dühös égiháboru fog felettünk kitörni. Félelmök nem késett megvalósodni, mert a' köd mindég meszszebb terjedvén, gyorsasággal hatott a' hegy lábáig 's minket is nem sokára mély setétségbe temetett. A' levegő fojtós volt, de mellette olly nedves, hogy órájinkban az aczél rozsdával borított el és az órák megállottak. — Egy patak, melly mellett ballagtunk, kettőztetett hatással folyt, 's egyszerre mintegy varázs által számtalan csermelyek fakadtak a' balunkra lévő sziklából, kitekert fagyö-

kereket, kimosott bokrokat vonván magokkal, észrevevék benne egy iszonyu kigyót is, melly hijába látszott küzdeni a' folyóval, süker nélkül erőlködven a' víz sebessége ellen. Nem sokára a' dörög is hallatott, és a' meredek sziklák viszhangi egyszerre feleltek mindenfelől, a' felhőket rémitő villámok hasogatták felettünk, alattunk 's oldallag, úgy hogy tüzes Oceanba látszottunk süljedve. Azomban egy nagy fa alá vonultunk addig is, míg vezetőjünk egyike bátorságosb menedéket keresne, visszatért késedelen nélkül, azt adván tudtunkra, hogy egy tágos barlangot lelt fel, mellyben elégséges védelmet találunk az elemek erőszaka ellen. Utnak indultunk tehát azonnal, de csak sok baj 's veszély közt tudtunk oda eljutni.

A' zivatar olly rémitő zörejjel terjedett, hogy egymást viszont el nem érthettük. Én tehát csendesen a' barlang bemeneteléhez helyheztetém magamat, hogy a' hoszu 's egyenes nyíláson keresztül szemléljem a' kívül változó látványokat. Legmagasabb cedrusok leverettek, vagy mint a' gyenge nád, meghajlottak, majmok és papagályok előlve az ágak esete által ellepték a' földet, a' patakok folyókká váltak, 's a' hegy oldalát mintegy felárkolván, hoszu közökre osztották. De hijában ügyekezem e' nagy scenát leírni, senki sem fogja azt úgy is képzelni, ki déli Amériát nem esmeri. És valóban nem volt oktan e' részt uj világnak nevezni, mert látván ott a' természetnek erőszakos voltát, azt kell itélni, hogy ott még megtartotta az ifjuság minden szellemét, míg a' régi földtéren szunnyadoz és a' kor által ellankadva nyugszik.

A' természet játéka, melly szemeim előtt vala, méltó félelmet gerjesztett bennem, hogy kinszerítve leszünk e' barlangban több napokat tölteni. Megszűnt azomban a' vihar egykevéssé és vezetőjünk kimentek kémlelődni, valljon fogjuk e' utunkat folytatni? — Az üreg mellyben menedéket találunk, olly setét volt, hogy, eltávozván a' nyílástól, egy hüvelyknyire sem láthattunk. Midőn veszélyes

állapotunk bajos voltáról beszélgetni kezdünk, egyszerre az üreg mélyéből jövő bus kiáltások és nyögések függeszték fel figyelmünket. Wharton és én iszonyodással halgattuk eme' baljelű hangokat, Lincoln pedig, a' mi szeles ifju barátunk, arcza fe-küjén, hoszat csuszott Frankkal, vadászommal, a' barlangon, hogy e' zajnak okát megtudja. Alig haladtak egypár lépésre, 's már hallottuk őket meglepve felkiáltani; nem sokára visszajöttek, karja alatt hozván mindegyik egy különösen tarkázott állatot, egy 'kis macskáéhoz hasonló testtel, ajakcsontjokon iszonyu metszőfogak, lábaikon pedig éles körmök látszattak, vérszinü nyelvek szájokon kilógott. Alig vizsgálta meg őket Wharton ur, 's mindjárt felkiáltott: szent Isten! barlangjában vagyunk egy — — —. De itt félbeszakasztotta mon-dását vezetőjünk siránkozása, kik felénk futottak, kiáltozván: egy tigris, egy tigris!! 's azonnal egy cedrusra, melly a' barlang szájánál állott, felmász-tak különös ügyességgel, 's magokat ágai közzé rejtették.

Az ijedés és meglepés által elhülve, alig hogy eze' iszonyodásból felserkentem, tüstént tüzi fegy-verémhez kaptam, ebben vélvén egyedüli szabadu-lásukat. Wharton ur is visszszanyerte érzéki hasz-nát, 's szokott béliatása szerint arra készítetett, hogy a' barlang nyílása elzárásában segítségére le-gyünk, oda hengerítvén egy iszonyu nagy követ, melly szerencsénkre közel állott hozzá. Nagyobbítá erőn-ket a' közelítő veszély, mert már hallani kezdet-tük a' fenevad harsogó bőgését, 's el voltunk vesz-ve, ha előbb oda ért, mint a' nyílást elcsuktuk vol-na. Még nem végeztük el munkánkat, 's már láttuk lakja felé ügyekezni, bőgése megrendítette az üreg mélyét, kölkei pedig éles sikoltással feleltek vissza. Rémitő ellenségünk hatalmas körmeivel a' követ el-emelni, továbbá fejével elhengeríteni akarta, e' fo-ganatlan erőlködése mind inkább nagyobbítá dühét. A' kőre ágaskodva, egy a' többinél álthatóbb kiáltást tett, 's lángoló szemei világot látszottak menedé-

künk sűrű homályába nyilazni. Egy perczig majd nem sajnálkoztam rajta, mert nemde atyai szeretet érzelmé volt, melly haragját ingerlette?

Már ideje reá lőni, így szóllott Wharton ur, ama' hideg vérrel, melly soha el nem hagyta, czélozzunk szemeire, a' golyó koponyáját fogja szétszakasztani, 's így mentek leszünk tőle.

Frank kezéhez kapta kétszővű puskáját, Lincoln pedig pisztolait, 's mindegyik fegyverét vagy egy hüvelnyire helyezettette a' tigristől. Wharton ur kormányoszavára mind a' kettő egyszerre vonta meg fegyvere sárkányát, de az el nem sült. A' tigris hallván a' csettenést, 's érezvén, hogy ez ellene igazított ostrom legyen, egy ugrást tett, hogy magát oldalra dobja, de látván, hogy nem volt eltalálva, visszajött kettőztetett dühhel 's előbbi helyét elfoglalta. A' por a' két sárkányon ált nedvesedett; míg tehát Frank és Lincoln leöntötték, látván, hogy azt többé használni nem lehet, Wharton ur és én egyedül azzal foglalatostkodtunk, hogy poros szarvunkat feltaláljuk. Olly setét volt a' barlangban, hogy kinszerítve voltunk tapogatva 's a' földön csuszkálva keresni. Alig, hogy a' tigriskölkekhez közelítettem, mindgyárt olly zörgést hallottam, mint valamely ércznek körmözését, tüstént elgondoltam, hogy e' kis állatok porszarvainkkal játszottak. Szerencsétlenségünkre kihúzták körmeikkel dugóját, és a' nedves földre kihullott por többé semmire sem szolgálhatott, e' sajnos felfedezés legnagyobb rémülésbe ejtett bennünket.

Már el vagyunk veszve! felkiálta Wharton ur, nincs egyéb hátra, mint megvizsgálni, mikép jobb meghalni, éhen eme' velünk bészárt állatokkal, vagy véget vetni egyszerre bajunknak, behagyván jönni rejtekünkbe az ijesztőt, melly ott kin dühödik.

Ezeket mondván, közel a' sziklához, melly őt a' kinos haláltól védelmezte, helyezettette magát, 's rettenthetetlen tekintettel nézé az iszonyúnak szikrázó szemeit. Az ifju Lincoln, elcsüggedve ezer átkokat szórt, Frank pedig, ki hidegebb vérrel birt,

kezébe fogott egy darab zsineget, mellyet derekán hordozott, 's a' barlang ellenszegletébe vonult, a' nélkül, hogy távozása okát vélünk tudatná, nem sokára egy elfojtott sikoltás hallatott, melly által a' figyelmező tigris nagy zavarba látszott ejtődni; jött, ment dühös és tévedt arczczal a' barlang előtt, továbbá hirtelen megállott és süketítő kiáltásokat tett az erdő felé. Inda vezetőjink használták e' perczet, és a' fa tetejéről, mellyen rejtve voltak, nyilahat lőttek reá, el volt ugyan többször találva, de vastag bőre viszszaverte eme' sértetlen ütéseket. Végre egy nyil szemébe hatott és sebjében megmaradt. Dűhe akkor legnagyobb erőre jutott, a' fának rohant, 's hátulsó lábaira állván, körmeivel belé kapaszkodott, mintha el akarná dönteni, de mihelyt megmenekedett a' nyiltól, csendesebb lett 's újra a' barlang elejébe állott.

Frank is osztán visszatért, 's egy pillantással megláttam, mit vitt légyen véghez. Mindegyik kezéről t. i. egy kis tigris lógott a' kötéltre fűzve, mellyel őket megfojtotta. Előbb, hogy sem megtudhattam volna, minő légyen szándéka, a' nyíláson kidobálta őket az attyoknak. Alig vette őket észre az állat, tüstént nagy csendben és vigyázattal kezdé vizsgálni, egy oldalról a' másakra fektetvén azokat. A' hogy meggyőződött, hogy többé nem élnek, olly borzasztó 's kétségbe esést jelező bőgést tett, hogy kénytelenek voltunk füleinket bétartani. A' midőn vadászomat e' kegyetlen tettért pirongatnám, észrevettem goromba feleletiből, hogy elvesztvén a' szabadulás minden reményét, szétozoltnak nézte az ur és szolga között az engedelmesség viszonyit. A' mi engemet illet, a' nélkül, hogy tudnám miért, szüntelen reménylettem, hogy valamelly váratlan eset ki fog rémitő helyheztetésünkől szabadítani.

Az alatt megszűnt a' dörgés ereje, 's a' kegyetlen szélvész csendes 's kellemes szellő váltá fel. A' madarak éneke zengett ismét el a' sűrű erdőben, és az esőcseppek, fényesítve a' nap sugáritól, csillog-

tak a' faleveleken, mint mindannyi gyémántok. Setét barlangunk nyílásán keresztül néztem a' természet ébredését, melly az elemek zaját követte, 's az ellentétel, melly eme' csendes scena 's iszonyu helyheztetésünk között volt, azt még rettenetesebbé tette. Mi egy sirba voltunk temetve, mellyből, ugy látszott, senki sem fog kimenthetni, mert egy ijesztő, rémitőbb a' mese czerberjénél, őrzé a' bójárást. Lefeküdt akkor kölkei mellé, 's láttuk, milly gyönyörű állat legyen, sudar teste 's hosszan elnyújtott tagjai kimutatták izmai csuda erejét, 's ajkáról, mellyet oriási fogak környeztek, szüntelen habok hullottak. — Egyszerre távolról hoszu ordítás hallatott, 's az Indok siránkozása jelentette, hogy ismét új veszély fenyeget. 'S meg is valószodott félelmök, mert egynehány perczek elfolyta mulva, egy az elsőnél valamivel kisebb tigris láttunk futva arra ügyekezni, hol rejtőzve voltunk.

Ezen ellenség a' másiknál még félelmesebb, így szóllott Wharton ur, mert ez, ugy látom a' nője, eme' vadak pedig irgalmatlanok azok iránt, kik kölkeiktől megfosztották.

Ennek böge, minekutánna kölkei testét megvizsgálta, feljűlmulta mind azt, mit addig hallottunk, a' him ellenben csak siránkozó szavat vegyített dühös ordításával. Egyszerre megszűnt kiáltozni 's bus morgásnál egyebet nem hallatott, 's láttuk, miként nyújtá be a' nyíláson tajtékzó orrát, mint tekintgetett minden oldalra, felfedezni akarván azokat, kik kölkeit megölték. Nem sokára meglátott 's dühös bögés közt kettőztetett erővel ágaszkodott, hogy rejtekünkbe behasson. Talán el is gördithette volna rémitő erejével a' sziklát, ha ellentartására erőnkét mindnyájan nem egyesítettük volna. — Látván a' tigrisnő, hogy erőlködése sükeretlen, a' himhez közelített, 's véle néhány perczig tanácskozni látszott, azután sebes futással eltávoztak 's szemünk elől eltűntek. Azon mértékben, a' hogy távoztak, bögések is gyengébb lett, 's nem sokára megszűnt szavok hallatni.

Alig hogy eltávoztak, vezetőjink a' barlang nyílásához jöttek, azt tanácsolván, hogy szabadulásunk ez egy alkalmát gyors futással használjuk, azt állítván, hogy a' tigrisek egy más utat, mellyet kétség kívül tudnak, mentek felkeresni, és így a' heggy ellenfeléről fognak rejtekünkbe behatni. Ezeket hallván, siettünk mindnyájan a' követ, melly hamar kijöttünket hátrálá, egy erővel elemelni 's azon sirt elhagyni, mellyben méltán féltünk élve eltemetetni. Wharton ur volt az utolsó, ki az üregből kijött, nem akarván előbb távozni, mint kétszövű puskáját megtalálta volna, holott mi csak szabadulásunkról gondoskodtunk. Ujra hallottuk, ámbár távolról, a' tigrisek bőgését, 's vezetőjink nyomdokát követvén, egy mellékösvényt követvén, mind inkább haladtunk az erdő sűrűjébe; de az ágak 's gyökerek sokasága, mellyel az előbbi zivatar utunkat halmozta, ezt lassuvá 's nehezzé tette. Wharton ur, ügyes tengeri férjfiu, nagy bajjal tudott ballagni, 's időről időre meg kellett állani, hogy őt közülünk el ne veszítsük.

Alig haladtunk egy fertályóraig, 's már egy Inda rémitő sikoltása tudtunkra adta, hogy a' tigrisek nyomunkon vagynak. Egy nádhid előtt állottunk épen akkor, melly egy sebes patakon vitt keresztül. Nincs senki, az Indokat kivévén, ki félelem nélkül tudna illyforma hidon menni, melly remeg, roskad 's minden lépésre áltszakadással fenyeget, a' patak iszonyu sebességgel foly alól mélyen beásott ágyában, meredek sziklakkal környezett partjai között. Lincoln, Frank és én, áltmentünk minden bal eset nélkül de Wharton ur még a' közepén volt, tartózkodni ügyekezvén, midőn a' tigrisek a' szomszéd erdőből kiértek, 's sebes futással 's vad szökésekkel felénk közelitettek. Azomban Wharton ur mégis baj nélkül elérte az ellenpartot, mikor mi a' velünk szemközt lévő sziklára felmászni iparkodtunk, Wharton ur, noha a' tigrisek olly közel voltak hozzá, nem veszté el bátorságát 's öntudását. Mindjárt, a' hogy elért a' hid másik részére, kihuzván vadászkését,

elvágtá a' köteleket, mellyek azt az ellenparthoz csatolták, reménylven így elégséges gátot vetni ellenségünk üldözésének. De alig végzé el munkáját, 's már a' tigrisnőt a' patak felé rohanni láttuk, próbálván azt ugrással álhathni. Valóban ritka látvány volt, midőn ez állat néhány perczig a' mélység felett függött, de eltűnt e' scena mint egy villám, ereje nem volt képes a' távolsághoz, 's előbb, mint a' patak fenekét elérte volna, ezer darabra törött a' sziklák éles hegye által. Társát ezen eset nem esüggeszté el, egy könnyed szökéssel álhathotta a' folyót, ámbár csak első lábaival érte el az ellenpartot, függve így a' mélység felett lábra kapni iparkodott. Az Indok ismét vad sikoltást tettek, mintha oda lett volna minden remény, de Wharton ur, ki egészen közel állott hozzá, bátran a' tigrishez járult. 's vadászkését mellébe dőfte. Dühösben mindannál, mlt róla mondhatnék, a' fenevad öszvevévén minden erejét, hátulsó körmeit a' sziklába fészíti, 's annyira emelkedik, hogy Wharton urat czombjánál megkapja, de hős barátom, minden bátorszivűségét előveszi 's gyámolul egy törzsökben tartózkodván, nagy serénységgel visszafordítja vadászkését a' tigris mellében.

Mindez egy percznek lefolyta alatt történt, az Indok, Lincoln, Frank 's én segítségére futottunk, Lincoln felkapván Wharton ur puskáját, melly mellette feküdt, olly hathatós ütést tett ágyával a' tigris fejére, hogy a' kábult állat a' sziklát elereszté 's a' mélységbe rohana. De e' szerencsétlen ifju nem gondolta el ütése erejét, mert előrehajlott, lábai megcsuszta, 's nem találván kezeivel valamelly tartalékot, a' patakba esett, 's egy perczig a' felülegen vergődven elsüljedt, hogy többé meg ne jelenjen.

Mindnyájan kétségbeesve sikoltánk, továbbá egy kevés ideig komoly csendben maradtunk. Alig hogy fel ébredtem kábulásomból, láttam szegény Whartont ájulva a' mélység partján; megvizsgáltam sebjét, mély volt, 's a' vér bőven foyt belőle, az Indok némelly füveket kerestek, 's ezek felrakása

a' vérfolyást megszünteté, de folyton érzéketlenségben maradt, bátor ere nagy erővel vert. Minthogy béesteledett, kínszerítve voltunk az éjet az erdőben tölteni valamely szikla árnyékában, az Indok tüzet raktak, hogy a' vad állatokat távolyságban tartsák. Én néhány gyümölcsöt ettem, melyet vezetőjim szedtek, 's ez volt valóban a' legszomorubb tor, melyben éltemben részesültem. Egész éjjel egy perczig álmodni nem kóstoltam, közel Whartonhoz borzadással halgattam mély hörgését. Más nap reggel vezetőjim legjobbnak ítélték szerencsétlen barátunkat ama' faluba vinni, melyben a' mult éjet töltöttük; következőleg ágakból 's nádból sietségben egy kis hidat készítettek, hogy a' folyón visszamehessünk. Minekutánna elértünk a' faluba, Wharton, minden gond mellett, mellyel ápolgattuk, öntudását vissza nem nyerte. Harmad napra tagjai egyszerre görcsös reszketésbe estek, felült ágyában, 's néhány érthetetlen szavat mondott; de a' halál rideg keze már elérte, mert kevés idő után visszasett vánkására 's nem sokára kimult!!

Im ez volt kimenetele Chimboracói szomoru utamnak! Mindjárt, hogy az utolsó kötelességeket megtettem Wharton urnak, siettem eltávozni ama' helyektől, mellyek olly sajnós emlékezetűek. Használtam tehát az első alkalmat, hogy Európába visszatérjek. —

(New Monthly Magazine.)

I g a z v á g y.

Tzélba lövő közepett feketélő pontra találván,
Ejte valódi lövést sok hiu tzélzat után.
Szintugy vágyseregünk, melly szivből szüntelen omlik,
Tsak ha középen eredt, akkor igaz szeszü vágy.

HRABOVSKY DÁVID.

T a v a s z.

Tavas van, már olvadoznak
 A' pataknak vizei
 'S reményszinbe öltöződnek
 A' hegyeknek bércei.
 Lärmás életre változik
 A' lét bus halgatása.
 Millió gyöngykönnyé válik
 A' források omlása.
 A' ligeti violácskák
 És a' kerti bus árvácskák
 Jelemtik a' vig tavaszt,
 Rég gyászolva varták azt

Nyilnak az uj kikeletnek
 Bibor színü rózsáji,
 Élesztvén a' harmatmennynek
 Felfrisítő árijai.
 Ah a' tavasz viránykora
 Mindent éleszt és vidít,
 Ha e' bájmenny özönéből
 Magának reményt merit.
 De mint a' távol ködében,
 Az éj derülő egében
 Tünedez a' csillagfény,
 Ugy tűnik a' földi kény.

N y á r.

Örömdalok zengedeznek
 A' lét szorgalomtérén,
 Minden él és kincseket vár
 A' nyár lankasztó hevéen.
 A' nap éltető ereje
 Reményből koszorút font,
 És a' nyiló természetre
 Gazdag gyümölcsöket vont.

A' madárcák éneklése
 És a' méhecské zengése
     Emlegeti a' nyarat,
     Mert bő élelmet arat.

Mennyi nép és mennyi szívek
     Sietnek a' szabadba,
 Hogy életek ne merüljön
     A' keservek árjába.
 Az Alkotó irgalmának
     Gyűjtögetik kegyeit,
 Pedig talán nem is érik
     Egy más nyár örömeit.
 Mert villámként tűn az élet
 És a' változó eszmélet
     Rózsaszínü öröme,
     Mint a' létnek kelleme.

Ő s z.

Egy czéltől hevülve gyűlnék
     Csoportként a' lakosok,
 Kosarakat szedegetnek,
     A' mint tartja szokások.
 A' szüreti vendégeknek
     Legszebb legjobb fűtjüket
 Válogatják kínálgatva,
     Azzal lelik kedveket.
 A' muzsika zengésére
 És az öröm érzésére
     A' lyánkák tánczra kelnek,
     Mindent kedvre emelnek.

Zug az ősz borzasztó szele,
     Érzi a' föld hatalmát,
 Noha az ég könnyeivel
     Eloľthatná fájdalemát.
 A' fáknak bus levelei
     Hol a' földre terűlnék,
 Hol az orkántól emelve
     Levegőbe kerülnek.
 Ah! az idő változása,
 A' tavasz 's nyár bucsuzása
     Az élettől számot kér,
     Már csak bus napokat ér.

T é l.

Száll a' hó, már nem látszanak
 A' szikláknak ormai.
 Aligha már he nem fagytak
 A' csermelynek árjai.
 Most a' lárvás palotákban
 Tánczol kiki kedvére,
 Az életre nem ügyelve,
 Talán maga vesztére.
 A' farsangi multságok
 És a' tánczoló vigságok
 Nem soká majd megszűnnek
 Ha bus napok feltűnnek.

Csend van, csak a' fák ágai
 Reszketnek zuzterhektől,
 Az élet aggkorát játszván,
 Fosztva vig kellemektől.
 A' föld mint egy temetőkert,
 Busan nyugszik és halgat,
 A' sorstól jégbe borítva
 Szép remennye nem válhat.
 Gyász lepte a' természetet,
 Mint a' megunott életet.
 Annak kelete ujul,
 Ezé csak a' síron túl.

JULIA.

Köszönet a' húsvéti mosdatásért.

Lóri! Te tiszta alak, rózsával hinted az aggott
 Kórót, 's a' rongyot rózsá levébe mosod.
 Vesztegetés! De nem az, mert a' természet ölében
 Testvér a' kóró, rongy, bibor és lilium.
 Néha az illatozó rózsák kebelébe remegve
 Csillámló harmat gyöngye bogácsra pereg:
 Mégis ezért a' szűz rózsának kelleme megvan,
 Bár bibor ajkairól a' gyomot élteti is.
 Halni megyek, 's te nekem temetési kenettel akartál
 Kedveskedni, derék Lóri! imádlak ezért.
 Meglehet, a' korhadtt kóró majd újra feléled,
 'S a' te malasztodból rózsá virága fakad.

LENCSES.

A' borju és mesemondó.

A' borju bög, mert elfogyott
 Előle éltető szere;
 Gazdája megfelejtkezett,
 És már az éhség faggató
 Érzése gyötré a' szegényt.
 Aklába lép a' gáncsoló
 Mesés; de minthogy nem vala,
 Mit adjon éhes borjunak
 Éhsége ellen, egy mesét
 Mondott, imigy szóllván: „De szép
 Ugy tűnni, mint a' sziklaszál,
 Melly a' dühös hullámokat
 Bátran kiállja 's megtöri.
 „Jaj! — erre így szóll a' barom —
 Nincs gyomra, sőt még szive sincs
 A' sziklaszálnak; így tehát
 Nem éhezik 's nincs érzete,
 Baját csak elviselheti,
 'S a' mord habokkal játszhatik.
 Ételt kíván az én hasam,
 Ugy vélem, azt kérnem lehet,
 Sőt értte sirnom is szabad.
 Jobb volna, míg mesét faragsz,
 Koldulva járnál a' falun,
 Költő! az élelem után;
 Mert látom én az arczodon
 Éhelhalás vonásait:
 Tán adna egy vagy más barát
 Egy morzsa ételt néked is?
 Ha jól lakol, szebben mesélsz.“ —
 „Te borju! Oktalan barom!
 Még a' te éhes gyomrod is
 Éhelhalást sejt arczomon!
 Hát sirjak én élelmemért
 'S koldulva járjam a' falut,
 Helyettem arczom hogyha sir,

Mellyet te nálad jobban ért
 Az ember? ámde szive ércz,
 'S habár kezem befaljam is,
 Ugy elsanyarjon a' dühös
 Éhség; reám mégsem tekint."
 Imigy felelt a' verselő.
 Jön erre egy derek tehén
 'S a' borjunak sirásait,
 Szivszaggató nyögéseit
 Nem türheté, 's megszoptatá
 Szegényt. — „No lásd! anyád neked
 Tejet hozott, hogy éhedet
 Enyhitse kis barom! Nekem
 De nincs anyám, ki éhemet
 Enyhitené 's jóltartana."
 Sohajt az éhes verselő. —
 „Anyám, mivel táplál, de nem
 Ettől születtem, verselő!
 Ó csak kegyességből etet."
 Ekként felelt a' kis barom. —
 „Oh! nálatok, jó állatok!
 Láthatni a' természetet:
 De már az emberek között
 Nagy ritkaság. Bőgj másszor is,
 Hogy jóttehessen más veled;
 Érezd te meg jótételét:
 De én csak inkább koplalok,
 És nem sirok haszontalan
 Szóval, ha képem sir úgy is.
 A' jég-szigetben böjtölök,
 'S jeges meséket verselek.
 Ha majd az élet kinja,
 Lerázom és tovább jutok,
 Tán én is a' mesterkedett
 Embervilágból a' szelid
 Természetébe költözöm,
 Hol a' kebelben sziv vagyok,
 Nem egy kemény márványdarab."
 Így szólla a' mesekovács,
 'S elméne, hogy kenyérhaját
 És holmi vad fűgyökeret
 Keressen, és gyomrát vele
 Lecsillapítsa, hogy tovább
 Irhassa fűzfaverseit,
 Mellyekkel ő gyógyítani
 Kiván, habár beteg maga.

* * *

Az állat, együttérzetét
 Követve, állattársain
 Segit: de a' mesterkedés
 Által finommá tétetett
 Ember magát bálvány gyanánt
 Tekinti, 's csak ritkán segít
 Szorult rokon természetén.

LENCSES.

A' s a t y r u s o k.

Látván ezek az erdőszélen sétáló czifra emberek; valljon miért aggatnak ezek annyi öltözeteket és olly sok egyetnást magokra, hiszen nincs most hideg? — Soká tanakodván ezen, így szólall meg végre a' legvénebbik: nem is a' hideg miatt teszik ők azt annyira; hiszen erdőben lakott és meztelen járt valaha ezeknek is az apjok, mint mi, emlékezem; de, ahogy egyszer megbotlott az édes fatuskóban, és csufosan hasra esett, azonnal olly ingerrel kezdett takarózni, hogy még a' faleveleket is magára aggatta; — azolta maradéki is, ki mennyit, 's melly sokszorosan, vagy tetemesen botlik; annyi, olly sokszoros, vagy tetemes takarókat szükségeltet magára; — így: kinek feje fényes, talán tókétt kocczangatott vele valaha; kinek torka körülete aranyos, szurkot nyelt; kinek ujai csilámlók, csalánhoz nyult; kinek lába ezüstös, pocolyába léphetett vele valaha. 's a' t.

LENGYEL GYÖRGY.

A' ló és öszvér.

Nagy hiusággal hányta vetette magát a' délezeg paripa az öszvér előtt, ki a' termézón vele legele. — Ládd e te korcs! mi derék 's kedves állat vagyok én?

Elhiszem — mond az öszvér szeliden — de ezt másnak kellene mondani rólad.

BÓTA JÁNOS.

Különös vendégek.

(Egy igaz történet.)

Egy napon ez előtt mintegy hatvan esztendővel két Anglus a' postahajón érkezett Kaléba (Calais) és nem a' híres Monsieur Dessein, hanem egy Long nevezetűnek csekély vendégfogadójaiba szállottak be. Ott a' legjobb szobát bérelték ki, sok pénzt költöttek és a' fogadónak rossz konyháját és hamisított borát igen jónak találták. Long naponként azt vélte, hogy majd a' fővárosba utaznak, nem képzelhelvén azt magának, hogy csupán Kalé megnezésének kedvéért mulathatnának olly hosszasan. De ők semmi készüléket sem tettek az utazáshoz, sőt még Kalénak ritkaságait sem nézték meg, hanem többnyire odahaza ültek a' nélkül, hogy unatkozás ellen panaszkodtak volna.

„Ezek kémek vagy szökevények lehetnek, — okoskodott a' fogadós. — Mindegy. Mit érdekel az engem? Elég, hogy uri módon fizetnek.“ Estvénként ha szomszédjával, a' kis kalmárral öszszvejött, egy palaczk bor mellett nagy főtöréssel találgatták, hogy az idegenek kik lehetnek: „Kémek“ — vélekedett a' Kalmár“ — „Inkább talán szökevények, mert mindég ujságot olvasnak, kétségkívül a' nyomozólevél végett;“ — állitá a' fogadós.

De ekkor szomszédja több példákkal erősíté, hogy az Anglusok életeknek legalább tizenkettedrészét az ujságolvasásban töltik el. Végtére azon véleményben állapodtak meg, hogy sem kémek, sem szökevények, hanem eszelősök lehetnek; méginkább meggyőződött a' felől Long, midőn egynehány hetek eltelése után egyik az Anglusok közül,

egy éltés férjfiu, ekképen szállítá meg: „Nékünk itt nagyon tetszik, és ha Long ur egy kis különöségünkbe megegyez, úgy még szándékunk van tovább is mulatni.“

„Nagyságod velem parancsolhat. Egy vendégfogadós született szolgája a' világ minden különösségeinek;“ — felelt Long.

„Az urnak — folytatá beszédjét az Anglus — egy nagy állat, elefánt van czimerén festve, de házát, más vendégfogadókhöz hasonlítva, csak bogárkának lehet nevezni, mert alig van három lakható szoba benne, és azok is szerencsétlenségre mind az utsza felé vannak. Mi a' nyugodalmat szeretjük és aludni akarunk. De az éjjeli vigyázó lármás hangja és a' kocsik zörgése nyugodni nem enged, egy ilyen nyughatatlanság mellett az egészséget és békességestűrést könnyen el lehet játszani.“

Long vállait vonítván kérdezte, mint lehetne ezt megváltoztatni?

„Igen könnyen — vizionozta az idegen — ha egy kis költséget nem sajnál, mellynek felével én örömet segitem a' nélkül, hogy elutazásunkkal legkissebb elégtételre számot tartanék.“ — Long, ki nek száraz jövedelme most naponként egy anglus arany (guinee) esőtől termékenyebb lett, megígérte hogy ha tőle kitelhetik, kívánságának eleget tesz, de hogy a' kocsik zörgését és a' vigyázó éneklését hátráltassa, az nincs hatalmában.

„Az nem is szükséges — szólt az idegen. — Itt hátul az udvarban van egy kertecske, mellynek kőkerítése külömben is beomlással fenyeget. Mint lenne, ha annak helyén egy két szobából álló mulatóház építtetnék? Az annyival is inkább megtörténhetik, mivel a' kerítésnek régi oldala annak egyik oldala gyanánt használódhatnék, a' mint ígértem, a' költségnek felét én viszem, és elutazásunk után két kiadni való szobával több lesz, de ha az ur nehézségeket talál kívánságomnak teljesítésében, úgy kénytelenek leszünk házát elhagyni.“

De a' fogadós legkissebb nehézséget sem talált,

noha teljes meggyőződéssel hitte, hogy néki és szomszédjának igazságok van, azonnal egy építőmester hivattatott, a' hely megvizsgáltatott, és az építéshez tartozó dolgok előhordattak. Az Anglusok felvigyázása alatt csakhamar felnyult a' három könnyű fal, a' negyedik oldalát a' kerítés fala formálta; erről lefelé egy féltetejű fedelezet készült el; az egész épület inkább egy fakamarához hasonlított, mint vendégeknek rendelt lakhelyhez, de az idegenek megelégedtek vele, míg Long alattomban nevetett.

Két holnap tölt el ezen költsönös megelégedésben, és az aranyak forrása mindig gazdagabban áradt, ámbar a' konyha és a' bor naponként rosszabb lett. Az Anglusok ritkán hagyták el lakásokat, és szembetűnő volt a' vendégfogadósnak, hogy az idegenek a' nyugalom ohajtásáért építették a' házacska, és mégis egész éjjel gyertya világított szobájokban. Már azon gondolatra is jött, hogy talán hamis pénzverők, de mivel minden kiadások ő általa vivődtek véghez, és az aranyak a' legszorosabb vizsgálat mellett is jóknak találtattak, ismét megerősödött azon véleményben, hogy eszelősök.

Egy szép őszi napon vadászkészülettel léptek elő; és Longtól azon állítással váltak el, hogy magokat három napig sneffvadászattal akarják mulatni. De már négy nap elmúlt és a' vendégek mégsem jöttek, ötödikén Long fejét csóválta, hatodikon szomszédjával tanácskozott, hetedikén a' felsőségnek jelentette meg a' történetet, nyolczadikon az elhagyott lakást törvényesen nyitották fel, és az asztalon egy ilyen foglalatú levelet találtak:

„Drága Long ur! Ha a' historiákban egykevéssé járatos, úgy bizonyosan tudni fogja, hogy ez előtt kétszáztiz esztendővel Kalét az Angolyok birták, és hogy őket Guise herczeg üzte ki, és épen úgy tett vélek, mint III-dik Eduárd a' Francziákkal, az az koldusbotra juttatva hajtotta el őket. Keyéssel ez előtt mi elég szerencsések voltunk, egy régi irásokkal terhelt ládában bizonyításokra találni, hogy atyájnknak egyike Kalében egy nagy ház birtó-

kában volt, mellynek helyét most három kisebbek foglalták el, ezen három közül egyik a' Long uré. A' mint ósatyánk futni kénytelen volt, minden kincseit egy régi fal alá ásta, a' melly még most is fenáll. Papirossai között még egy rajzolatra is találunk, mellyből a' háznak fekvésére esmerhettünk. Azon rajzolatral azonnal Kaléba siettünk, a' keresett helyen reménységünkön feljül vendégfogadót leltünk, a' hova beszállván, módokat találtunk, az Isten és törvény által minket illető örökség felvételére. Hogy miképen távoztattunk el minden nehézségeket czélunk elérésére, az külömben is tudva van. Azon nagy üresség és vasláda melly a' hálószobánkban találtatik, bizonyítja, hogy hijába nem fáradoztunk. A' ládát oda ajándékozzuk és tanácsoljuk az üresség beépítését. A' rajtunk való aggodás szükségtelen, mert minden utánnunk való fáradozás haszontalan lenne, annyival is inkább, mivel álnév alatt utazunk. Éljen szerencsésen!"

Az aranyelefántnál lévő vendégfogadás álmélkodva állott a' kis kalmárral, és majd az ürességbe, majd meg a' ládába nézett, végtére egymásra tekintve azon véleményt, hogy az Anglusok eszelősök, visszavonták.

A' m a j m o k.

Egész mesébe kerültünk már a' világ előtt, hogy mi az emberek tetteit olly igen követjük; szóll egy majom társainak: ugyan gondoljunk ki valamit mi is, a' miben bennünket kövessenek az emberek. — Megtettük abból már a' remeket is régen; felel a' másik: nem tudod te még, hogy kikiáltott mesterei vagyunk az utánozás mesterségének, annyira, hogy magát e' mesterséget is nevünkről *) nevezik az emberek. — Ugy ám! de nem minket, azaz alávalóságinkat, hanem magokat követik ők e' mesterségünk által. — De igen; minket magokban.

*) Majmolás.

A' mennydörgés.

Mennydörög és egymást a' villám sújtva hasítja,
 A' haragos levegő gyakran tüzlángba merülve
 Kápráztatja szemünk fényét, csattogva csigázván
 Szívünket, mellyből minden nap vétkek erednek. —
 Retteg az élő nép, 's majd, azt gondolja, kifordul
 A' nagy természet végnélküli sarkalatából. —
 Szent tűz lángodozik házunkban, hogy befedezze
 Vétkünket, mellyet szabadon cselekedve teremténk,
 Szívünk gyorsan ver, buzgó bánatra hevülve;
 Megrémult elménk azt képzei, vétkei zugnak
 A' menny boltozatán 's ötet vádolva dörögnek.
 Hogy többet vétsen, fogadásokat esküszik újra,
 Mellyeket ő ezelőtt nem félt megszegni ezerszer,
 Nézd, a' gyáva madár fészkébe vonulva lihegvén,
 Honjában csendes pihegéssel várja az áldott
 Felderülést, társát 's fíjait kebelébe szoritván. —
 Elmulik a' zivatar, 's az egész természet örülve,
 Csendes pompában, gyémánt koszorúval övedzve
 Tiszteli a' reggelt 's Phoebuszt leborulva imádja.
 A' kiderült hajnalt még nem csókolja az ember,
 Halaadó könnyet még nem nyújt senki az égnek,
 'S már a' gyáva madár a' tiszta egekbe repülve
 Aldja Teremtőjét százszor szép mennyei hanggal.
 Hogy dörgött, lihegett, bár nem volt vétke szegénynek,
 'S hogy kiderült, örvend, bár nem számára derült ki.
 Bölcs! hol vagy? ha tanulni akarsz, természetanyáknak
 Szózatait halljad, míg Plátón játszva nevetgetsz,
 'S emberként fosztott madarat vetsz lába elejbe.

LENCSÉS.

Thury Márton levele 1585.

Spectabilis ac Magce Domine, Dne mihi grose.

Megh ada nekem az Nagd jambor zolgaia Vylaky mihal' az Nagd Leveleth; az Lengiel Cancellarius es Berzeuicey Vram eò Nagok leueleuel eggyeòth, En az Nagd paranchiolattya zerinth mingiarast az Lengiel Cancellarius Levelere az scheda zerinth megh irtam az titulust, es az eò maga Secretarius-satol kit ez napokban eò felgehez kildeòth vala, megh kildem; Berzeuicey Vram Prussiaban, haza-nal vagion, naponkent ide Vduarhoz varyuk; ad-degh megh tarthom az Nago^{tol} neky irt Leveleth, mihelt el juth, meg adom. Vesseleny Vram Erdel-ben megh nem menth; Gyulay Pal nem regen me-ne ky; Cardinal Vram eò Naga, 26 octobris pterito, akart Romaban indulny, de az Pestis miath el hal-lasztotta Vtat eò felge: Duditius feleól semmith nem halhatok: Exiliumba lethe feleólis bizonios hirth nem jrhatok Nagdnak; Posnania Craccohoz 60 mil-feöld: Az Vrak Titulusit az Nagd paranchiolattia zerinth megh jrtham: egieb dologbanis ennekem paranchiollyon Nagd, az myre elegh lezek, mygh elek, keóteles zolgaya lezek Nagdnak; Eandem Splem ac Magcam D, Vram, ad annos quam pluri-mos felr valere vivereque ex animo opto; Datum Grodno in Lithuania 24 die mensis Nouembris, Anno Dni 1. 5. 8. 5. Eiusdem Splis ac Magcae D Vrae ppetuus Ctor Martinus Thury. m.p.

bili ac Magnifico
 o, Domino Emerico
 de Gymes; Equiti,
 ti Comitatus Trencinien -
 Sacrae Caes: Regiettis Con -
 ario etc. Dno et Dno
 suo grosimo.

Jegyzések. E' levelet a' később közlendőkkel együtt Méltóságos Bárá Medgyesi Mednyánszky Alajos Ur kegyességéből kaptam, a' ki nemzetsége levéltárában eredeti magyar levelek megbetsülhetetlen kintsevel bir 's a' tudományok iránt vonszó őszinte 's nemes szeretete szerint ebbeli kintseit a' tisztelt olvasó közönséggel szívesen közli.

Thury Mártonnak ezen levele saját keze írása 's igen tisztán 's olvashatóan vagyon írva, nem új goth, hanem majdnem a' mostani tiszta római kis vagy folyó betűkkel. — Kérdést sem szenved, hogy abban számos rövidítések vagynak. —

Az M. és N. csak nagyobbított kistsinyek, a' mint azokkal most is szoktunk élni.

A' B. d. f. h. k. P. és p. R. s. ss. st. z. olyanok, mint a' régibb német nyomtatás, vagyis inkább mostani szegletes tót írás, tudniillik a' neogothismusnak maradványai.

Ékezetek (accentusok) az írásban nintsenek: „mihal” ott vagyon kihagyásjel a' lágyítás jeléül, úgy a' mint az a' krakkói magyar Biblia kiadásában is használtatik, p. o. *at't'a*, *attya* helyett, *an'n'a*, *annya* helyett. —

Az *ő* *e*nek iratik az *o* felett csak egy ponttal. Az *e* goth maradvány, az *sz* mindig *z*vel iratik. A' számok igen tiszta arab jegyekkel vagynak írva, úgy a' mint ide nyomtatták. —

A' levél tizimje ugyanazon papírra van írva, de egyik része, a' melly itten hibázik, más papírra lehetett írva, a' melly kétségkívül a' petséttel volt öszveköttetésben, — mivel, hogy valami kitörültetett volna, legkissebb nyoma sintsen. —

Az iv egyik felébe jegy van nyomva, mint most is szokás.

Th.

